

חוסן יהושע

מכללת ארזות רמת השרון
מחלקת חינוך ופדגוגיה
מחלקת חינוך ופדגוגיה

ספר לימוד יומי

חוסן יהושע

לר' יהושע העליר זצוק"ל

1

עם הוספות
ביאורים ועיונים

חוסן יהושע

לרבי יהושע העליר זצוק"ל

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות ישר"
מיסודו של מרן שר התורה זצוק"ל
בנשיאות הגאון רבי ארי'ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב רפאל נטבויס

הרב ישראל מאיר וולך

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון "ארחות ישר"
במייל

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר,
בין אם לשימוש פנימי ו/או מסחרי
ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות ישר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב
03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן עינים

8 פתח דבר
הקדמה

11 ספר חוסן יהושע
מאמר א

95 פעילות הארגון

100 לחזות בנועם השם

ע"ה' נשמת אדם

זכות הלמוד והחיזוק בקונטרס זה
תעמוד לעלוי נשמת נפש זכה ונקיה

מרת **ברכה** ב"ר נפתלי ע"ה

חסידה

מצויינת באהבת תורה ויראת שמים

שפכה לב כמים בתפילותיה

באצילות בשפת אמת ובמאור פנים

היטיבה ורוממה שבורי לב

כואבים ומצפי ישועה

באהבה ויראה כבדה הוריה במס"נ

צופיה הליכות ביתה בחן ובחסד ובדמעות

לגדל דורות ישרים ולהשיב לב בנים

גלב"ע כ"ח באייר תשפ"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הקדושה ח"ו, ואין היצה"ר מתעסק כל כך לבטל מקיום שאר מצוות הבורא, כי עיקר התעסקותו בעולם לבטל לימוד התורה, וזהו עיקר עבודת היצר הרע בעולם, השי"ת יצילנו ויגער ביצה"ר שלא יצליח במשימתו ח"ו.

ושמענו מנשיא "ארחות ישר" הגאון הגדול רבי אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א בן רבינו מרן שר התורה זצוק"ל שבילדותו היה אביו זצוק"ל מצטט הרבה מהספר חוסן יהושע והיה מתאר מהספר באופן ציורי מאד את תחבולות היצר איך לבטל מתורה, ולא אז מחבר את הספר, והמליץ לו בכל הזדמנות ללמוד ולחזור על הספר חוסן יהושע, והיה אומר בענותותו שהיה לו הרבה תועלת מהספר הזה.

וכמעשינו בקודמים חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזה"י ביאורים והערות קצרות, להבין את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפלה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי הרב המחבר הגאון זצ"ל, כי כל כוונתנו להרבות תורה ומוסר ה' בישראל, כפי שהודרכנו ע"י רבנו הגדול מרן שר התורה זצוק"ל.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הרה"ג ר' סיני מוסקוביץ שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש בספר חוסן יהושע שבהוצאתו עם פירושו, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים וחלוקת האותיות, ונעזרו אף בפירושו, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת תורה ומוסר ויברכו בכל מיילי דמיטב.

ויהי רצון שזנכה להרבות קדושה וטהרה בישראל, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ונזכה בקרוב בימינו לחזות בביאת גואל צדק, ובבנין בית המקדש, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, במהרה בימינו אמן.

**בברכת התורה
ארחות ישר**

בעזה"ת

בשיר ובשבח נהלל ונשבח ונודה לחי העולמים, אשר ברב טובו וחסדו עלינו, זיכנו להרבות כבוד שמים בהאדרת והפצת ספרי רבותינו הקדושים זצוק"ל אשר האירו עינינו והדריכו את לבנו לאהבה את השי"ת ולעבדו בכל לבבנו ובכל נפשינו.

זכות רבנו הגדול נשיא "ארחות ישר" מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמדה לנו בכל אשר צעדנו, להתקבל באהבה בכל מוסדות התורה, בשיבות ותלמודי תורה, בבתי ספר וסמינרים, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובהרבה שיעורי תורה הקבועים בכל מקומות מושבותיהם, ולקבוע עתים לבינה בלימוד ושינון פרקי מוסר לתורה ויראת אלקים, ע"פ החוברות שאנו מוציאים לאור למעלה משלושים אלף העתקים, מדי חודש בחדשו, מספרי היראה המחולק ללימוד יומי בקביעות, להגדיל תורה ולהאדירה, אשרי העם שככה לו.

והנה כעת לאחר שסיימנו בחסדי השי"ת הספר הקדוש "מעלות התורה" לרבנו אברהם אחי הגר"א זצוק"ל, המדבר בשבח לימוד התורה, נחיצותה, ורב יקריתה, המליצו רבותינו שליט"א לעסוק ולסדר הספר הנפלא "חוסן יהושע" להגאון מוהר"ר יהושע העליר זצוק"ל רבה של טעלז המעטירה, תלמידו של הגאון רבנו דוד טעביל בעל הנחלת דוד זצוק"ל, אשר הקדיש את ספרו ללמד דעת כיצד להתמודד עם תכסיסי היצה"ר על ביטול תורה, ומתאר באופן מיוחד ומופלא את כל תחבולות ודרכי היצה"ר איך לבטל האדם מלימוד התורה הקדושה, ומורה דרך כיצד להתמודד ולהתגבר על היצה"ר שלא יפריעונו ולא יגרום לנו לביטול תורה ח"ו, וחילק הספר לשני חלקים האחד לבני התורה תלמידי חכמים המתמודדים עם יצרם הבא לבטלם מתלמוד תורה, והחלק השני לבעלי בתים העמלים לפרנסתם המתמודדים עם יצרם הבא לבטלם מתלמוד תורה.

וידועים דברי רבנו הגאון החסיד מוילנא זצוק"ל בביאורו לספר משלי, דעיקר עבודת היצר הרע בעולם, הוא לגרום לביטול תורה, שלא ירבו לעסוק בתורה

חוברת זו
נפרסת
על פני
חודשים
תמוז - אב

פֶּרֶק ג

בְּבֵאוֹר הַמְּפָרִיעַ הַשְּׁלִישִׁי, וּבִכְמָה לְאֹזֵר חֵיל לְכַבְּשׁוֹ

1 הַמְּפָרִיעַ הַשְּׁלִישִׁי לְשִׁקְדַת הַתּוֹרָה - פְּשֵׁהלוֹמֵד, אֲחֵרֵי שְׁעָבְרוּ לוֹ יָמִים אִו יָרְחִים מַעַת שְׁקִבְעַת אֶת עַצְמוֹ לְתַלְמוּדוֹ, ²אֵינּוּ רוֹאֵה סִימָן בְּרָכָה בּוֹ, ³וְלֹא עָלָה בְּיָדוֹ כְּמוֹ שְׂדֵמָה מִתְחַלֶּה, וּכְמוֹ שְׂאֲמָרוֹ ז' ל' (פְּנִהֲרִין כּו, ב) ⁴מִחֲשָׁבָה מוֹעֵלֶת ⁵אֲפִלּוֹ לְדַבְרֵי תּוֹרָה, ⁶כִּי

כִּיאוּרִים

1. הפרק עוסק בתיאור המפריע השלישי לשקידה בתורה. רבנו מתאר את תגובתו של האדם הלומד ואינו מצליח בלימודו. שני פנים לחוסר הצלחה בלימוד: 2. האופן האחד - אינו רואה סימן ברכה בו. אינו רואה הצלחה בלימודו, כגון, כששוכח תלמודו. 3. האופן השני - ולא עלה בידו כמו שדימה מתחילה. גם כשרואה ברכה בתלמודו, אינו מצליח ללמוד כפי התכנית שתכנן מתחילה. 4. מחשבה מועלת. המחשבה שחושב אדם בלבו: "כך וכך אעשה, כך וכך יעלה ביד", גורמת לביטול התכנית, שלא יעלה בידו לעשות מה שחשב. 5. אפילו לדברי תורה. ואפילו לדברי תורה, כגון אם חושב אדם בלבו: "אסיים ללמוד כך וכך מסכתות עד יום פלוני", לא יעלה בידו (רש"י בפירושו השני). [רבנו מפרש את הגמרא העוסקת בכך על פי דרכו, שהמחשבה כמה יעלה בידו להשיג בתלמודו מביאה להשבית תלמודו מפני הצער על שיבוש התכנית. מדברי רש"י משתמע, שעצם המחשבה כמה יעלה בידו מביאה שלא לתקיים. כלומר, התכנון המוקדם והדמיונות על הספקים בלימוד - הם עצמם הגורם לביטולם (עיונים והוספות)]. 6. כי אז ירפה במלאכתו מלאכת שמים. כי אז יחלש בלימוד התורה, ושוב לא ילמד באותם חיות ומרץ שנהג בהם בתחילה.

שבוע א'

יום א' א' בתמוז - יום ה' ה' בתמוז (פ' חקת)

שבוע ב'

יום א' ח' בתמוז - יום ה' י"ב תמוז (פ' בלק)

שבוע ג'

יום א' ט"ו בתמוז - יום ה' י"ט בתמוז (פ' פינחס)

שבוע ד'

יום א' כ"ב בתמוז - יום ה' כ"ו בתמוז.. (פ' מטות מסעי)

שבוע ה'

יום א' כ"ט בתמוז - יום ה' ד' באב (פ' דברים)

שבוע ו'

יום א' ד' באב - יום ב' ח' באב (פ' ואתחנן)

לתועלת הלומדים

החברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרטים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות. (חברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות. תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

אז יתרפה כמלאכתו מלאכת שמים, ויבא דרך עצב בו,⁷ כי אינו רואה

א. ויבא דרך עוצב בו וכו' והוא בעצמו גורם גדול לכיטול תורה. כשם שהשמחה מעוררת ומגבירה את רצון האדם לתת ביטוי מעשי לכוחות הנפש האצורים בו, כן העצבות, שהיא המידה ההפוכה והמנוגדת לשמחה, מדכאת את הרצון, כלשון הגר"א (משלי טו, יג): "מי שלבו עצב, הרוח שלו נכאה, פירוש שבורה, וקצר רוחו ונפשו קצה בכל דבר, ואינו עושה כלל".

ובספר 'ראשית חכמה' (שער האהבה פי"א) כתב: "בעשות האדם הדבר בזריות ובשמחה, יתוסף בו רוח חדשה ורוח חיים ורוחני, באופן שיהיה קל כנשר, והדבר הזה תלוי בהסיר מלבו רוח עצלות ועצבות שהוא כח החיצוני המכביד כל איבריו של אדם באופן שלא יהיה בו כח לקום ממקומו, לא לקרות ולא לעשות מצוה, כאילו כל אבריו מתים. ואם יעורר האדם לבו ויסיר כח העצלות החיצוני מעליו על ידי התדבקו בחשק אהבת ה' שהוא מקור החיים, הרי לבו חי, וקורא ושונה ועושה מצוותיו בזריות ובשמחה לעשות רצון אביו שבשמים, ואז יתוסף בו כח שיהיה קל כנשר גיבור כארי וכו', ועל זה נאמר (ישעיה מ, ל): 'וקוי ה' יחליפו כח וגו' ירוצו ולא יגעו ילכו ולא ייעפו'.

וז"ל הרלב"ג: האדם שוקע בעצבות כאשר הוא שואף להשג כלשהו, והדבר נמנע ממנו. כלשון הכתוב (משלי יג, ב): "תוחלת ממושכה מחלה לב". כלומר, המשתוקק לדבר זמן רב, ולא הגיע אל מה שקיווה אליו, היא מחליאה הלב. כתב המהר"ל (דרך חיים ו, ז): "השמחה מידה גדולה, כי כאשר האדם הוא בשמחה - הוא בשלימות, ועל ידי זה מקבל את התורה שהיא שלמות האדם. וכאשר האדם הוא בעצב, אז הוא בחסרון, ואינו מקבל התורה שהיא שלמות האדם. כלל הדבר: כי אין ראוי לאדם שלמות האלוקי הזה, היא התורה, כי אם על ידי שמחה שהיא שלמות הנפש".

ז"ל הרמב"ם (פירוש המשניות סוף ברכות): "אולם אזהרת הכתוב על היגון

ביאורים

7. ויבא דרך עוצב בו. ויבא לידי עצבות, והעצבות תגרוך את האדם לידי מרי והליכה בדרך לא טובה. 8. כי אינו רואה את נפשו טוב בעמלו. כי אינו מעניק לעצמו הנאה ביגיע כפיו.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

את נפשו טוב בעמלו - והוא בעצמו גורם גדול לכיטול תורה, וכמו שאמרו ז"ל (קהלת רבה י, ט): "מסיע

אבנים יעצב פהם" (קהלת שם) - 12. מי שמסיע עצמו מתלמודו, 13. לסוף הוא מצטער - בעי מלה ולא משפח.

והדאגה, כל כך הוא גלוי ומפורסם בספרים דברי הנובאה, שאין צריך לדבר עליו".

מבואר בפירוש 'מאור ושמש' (פר' בהעלותך): כלל גדול בעבודת ה', להרחיק את עצמו מעצבות, ומצינו בזהר הקדוש, שהעצבות היא שמץ עבודה זרה, והמופת לזה, שמי שהוא בעצבות משוטטות במוחו מחשבות עבודה זרה.

עוד מבואר בספר 'תולדות יעקב יוסף' (פר' ואתחנן): "הדאגה והעצבות הם שורש כל הקליפות שנקרא 'מחלה' וכו'". וכתב בספר רב ייבי (תהילים ו): "עצבות הוא לשון 'עצבים', והוא קליפת עבודה זרה, כי אין השכינה שורה מתוך עצבות. וכיון שהשכינה מסתלקת ממנו אזי שורה סטרא אחרא עליו כמו שכתוב במגיד מישרים", ע"כ.

ביאורים

9. והוא בעצמו גורם גדול לכיטול תורה. הרפיון עצמו נחשב לגורם עיקרי לכיטול תורה. [הרפיון מביא לידי עצבות, והעצבות חוזרת ומביאה לרפיון נוסף, וחוזר חלילה, כפי שיבואר בהמשך]. 10. וכמו שאמרו ז"ל. להרפיון גורם לעצבות. 11. מסיע אבנים יעצב בהן. המשך הפסוק "בוקע עצים יסכן בהם". לפי פשוטו של מקרא יש לתמוה, מה עוול יש בהסעת אבנים או בבקיעת עצים, או מה טוב בבקיעת עצים יותר מבהסעת אבנים (מהרז"ו), אלא יש לדעתו מדברי תורה ואינו עוסק בהם עוד, אחרי שכבר למד וידע אותם. [דברי תורה קרויים 'אבנים' (בב"ר קמ, א)]. 13. לבוף הוא מצטער בעי מלה ולא משכח. לבסוף הוא מצטער עליהם - הוא שוכח אותם, והוא מבקש להיזכר דבר מדברי התורה שלמד וידע, ואינו מוצא, משום ששכח את הדברים. [זאת, מאחר שהסתח דעת מהתורה גורמת לשכחת תלמודו].

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

כדי להבין את חטא המרגלים, עלינו להבין תחילה את מהות "הבכיה" בכלל. ה'אור החיים' (במדבר יא, יח) מגדיר את ה"בכיה" באופן זה: "הבכי יורה על חסרון המוחלט בשלילת ההשגה". כלומר, כאשר האדם מרגיש כי נמנע ממנו לחלוטין להגיע אל הדבר שאליו הוא נכסף, הוא בוכה. יסוד זה מבואר גם בכתובים: "על אלה אני בוכיה, עיני עיני יורדה מים", מדוע בוכה הנביא. מסביר ירמיהו: "כי רחק ממני מנחם משיב נפשי" (איכה א, טז). כל עוד הייתה תקוה, לא הביאה צרתם של ישראל את הנביא לבכי ודמעו. רק כאשר רחק ממנו מנחם משיב נפשו, כלומר החורבן היה מוחלט, בלי שום אפשרות לתיקון ולנחמה, רק אז בכה הנביא וקונן "עיני עיני יורדה מים". נמצא, שהאדם בוכה כאשר הוא מיואש ומגיע למסקנה שהדבר שאליו הוא השתוקק נמנע ממנו לחלוטין, והכל אבוד.

ובאשר לחטא המרגלים. אילולי היו בני ישראל בוכים, אמנם היו מכירים בקושי הרב העומד בדרכם להיכנס לארץ ישראל. אבל אם הרצון טרם נשבר ועודנו קיים, והיו מאמינים בכוחו של הקב"ה להנחילם את ארץ ישראל, היו מתגברים בעזרת ה' על כל הקשיים. עתה משבכו וחשו שאין עוד אפשרות להגיע לארץ ישראל, נשבר רצונם. וכאשר נעבר הרצון, הדבר באמת נמנע לחלוטין.

את הפסוק (במדבר יד, ג): "ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב", מפרש בעל הטורים: ארבע [פעמים] במסורה: 'לנפל בחרב', 'דחה דחיתני לנפל', 'אשר החילות לנפול לפניו', 'גם בבל לנפול חללי ישראל'. ומסביר בעל הטורים, ש"בעוון זאת הנפילה דחוני, שגרמו לי עתה נפילה, דכתיב: 'ופגריכם אתם יפלו במדבר'. ודחיתני לנפל לדורות, שגרמו שחרב הבית ונפל ביד בבל, והיינו 'גם בבל לנפול חללי ישראל'. וכן בימי המקו, שכתבו שטנה על בוני הבית ולא הניחו לבנותו, עכ"ל.

היוצא מדבריו, ששורש חטא המרגלים נעוץ ב'נפילה', פירוש בביטול השאיפה שבאה לידי ביטוי בבכיה. ואותה בכיה לדורות הייתה נפילה לדורות. הן בית ראשון הן בית שני נחרבו מכוח אותה בכיה - נפילה.

נתבונן איפוא בפרשת המרגלים וניקח מוסר השכל. הן בני ישראל חשו שאין להם עוד שום סיכוי להתגבר על המצב. אבל לבסוף, כאשר עמדו להיכנס לארץ ישראל, ה' מסר בידם אומה אחרי אומה, עד שנפלה על האומות איממה ופחד מפניהם: "ונשמעו וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם" (יהושע ב, יא). הרי הייאוש והנפילה הינם פרי היצר, ובמקום שהאדם יגיבי כוחותיו ורצונו להתעלות

14 ו"בוֹקֵעַ עֵצִים יִסְכֵּן בָּם" (שם) -
 15 כָּל זְמַן דַּלְעֵי בִיה מִתְהַנֵּי בִיה, עַד
 כָּאֵן. וּבְהִיזוֹתוֹ מִצְטַעַר וּמִתְעַצֵּב, אִז
 16 הָרַפְיוֹן הוֹלֵךְ וְרַב. וְתִמְהוֹן הַלֵּב
 18 יִחַג וַיִּנְוַע אוֹתוֹ, עַד כִּי יִבְיֹאֲנוּ לַיְדֵי
 19 שְׁעָמוֹם, 20 הַגִּיזוֹן תּוֹרְתוֹ מִתְנַהֵג
 כְּכַבְדוֹת, 21 עֲתוֹתֵי הַשָּׁנָה מִתְרַבֵּים
 וְהוֹלְכִים, (א) כִּי תִרְדַּמְתָּ הָעֵצִב נִפְלָה

ב. כי תרדמת העצב נפלה עליו. למרבה הצער, העצבות שלא במקומה גרמה לאסונות כבדים בתקופות שונות בתולדות עמנו, ורבים חללים הפילה. הדמיון הכוזב הצליח להפיל את רוחם של בני ישראל ולהחטיאם לא פעם בחטאים הגדולים ביותר.

ראשית מצינו זאת

בחטא המרגלים. כאשר סיפרו המרגלים לבני דור המדבר על חזק העם היושב בארץ כנען ועל ה"נפילים" המטיילים אימה על כולם, בכו בני ישראל (במדבר י"ד, א'). חכמינו ז"ל ראו בבכיה זו "בכיה לדורות" ושורש סיבת חורבנם של שני בתי המקדש. אותו חטא אף גרם לעונש שדור המדבר לא יכנס לארץ ישראל.

ביאורים

14. ובוֹקֵעַ עֵצִים יִסְכֵּן בָּם. מי שגורס תלמודו תמיד, משנן הדברים בפיו, בין שינו, כטוון גריסים בריחים וכבוקע עצים גדולים לגזרי עצים קטנים, מעיין ומקדק בדברים דק דק, לפרטי פרטים, הוא המבין את הדברים והוא יינה מתלמודו. (יסכן בם) - יתחמם מהאש שתבער בם, היינו, יינה מהם).
15. כָּל זְמַן דַּלְעֵי בִיה מִתְהַנֵּי בִיה. וכן כל זמן שגורס בתורה, נהנה מלימודו.
16. הָרַפְיוֹן הוֹלֵךְ וְרַב. הרפיון הולך ומתרבה, כלומר, מתווסף רפיון על הרפיון הראשון. [רפיון מביא לידי עצבות, והעצבות חוזרת ומביאה לרפיון נוסף, וחוזר חלילה].
17. וְתִמְהוֹן הַלֵּב. הוא אטימות הלב (רש"י דברים כח, כח), כלומר, שתיסתם ביתנו, כביכול לבו אטום מלהבין. 18. יִחַג וַיִּנְוַע אוֹתוֹ. יטלטלו וינענע אותו [כשיכור שאינו יכול לעמוד במקומו]. 19. שְׁעָמוֹם. שיגעון. 20. הַגִּיזוֹן תּוֹרְתוֹ מִתְנַהֵג כְּכַבְדוֹת. מתנהל בכבודות. כלומר, לומד בכבודות ובקושי רב. 21. עֲתוֹתֵי הַשָּׁנָה מִתְרַבֵּים וְהוֹלְכִים. זמני שנתו מתרבים, ישן זמן רב מעבר לנצרך לו.

עליו, ²² בסוד מספרי קורות ומגיד מעל הקשיים, נשברת רוחו בקרבו, ולא קמה

עוד רוח באיש לעמוד במלחמה.

עוד מצינו מקרה כיצד העצבות שלא במקומה גרמה לאסון כבד בתולדות עמנו, והוא בחטא העגל. הגמרא (שבת פט, א) מלמדת: "כשעלה משה למרום (לקבל תורה) אמר להם לישראל שלסוף ארבעים יום בתחילת שש אני בא". [הם היו סבורים שאותו יום שעלה בו, מן המניין הוא, אבל הוא התכוון ארבעים יום מלאים, יום וילוו עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו (רש"י), ובט"ז בתמוז, המועד שלפי חשבונם של בני ישראל כבר היה צריך משה רבינו לרדת -], "בא שטן וערבב את העולם" (כדי ליצור בהלה וטשטוש ולשבור את רוחם של בני ישראל). "אמר להם: משה רבכם היכן הוא? אמרו לו: עלה למרום. אמר להם: באו שש (שעות), לא השיחו עלי". (הם התגברו ולא נפלו ברוחם, ועמדו על דעתם שעוד מנהיגם חי בקרבם. אמר להם השטן:) "מת משה, ולא השיחו עלי". (הרי שעדיין עצרו כוח לעמוד בפיתוי היצר ולהזיק ברעתם שהם עדיין קשורים ואהובים בעיני ה', ומנהיגם שהיה המקשר ביניהם לבין בוראם עודנו חי.) "הראה להם דמות מטתו. והיינו דקאמרי ליה להארן 'כי זה משה האיש' וגו'". עכשיו שראו בחוש כי מת משה, והחשבון אמנם מתאים וכל הסימנים מורים על הריחוק ביניהם לאביהם שבשמים - הם נשברו. ותחושת הריחוק הזו היתה שורש חטא העגל (עפ"י מאמרו של רבי חיים שמואלביץ ב'שירות מוסר' מאמר נה).

הרי שאף כאשר ראו הדבר בחוש, ראו מיתבו בעיניהם, וראו לנגד עיניהם חושך ואפלה וקרפל, וכל העולם כולו נתון בערבוביא גדולה - לא היה עליהם להתייאש ולהחליט שמה שהראה להם השטן היא אמנם עובדה קיימת. חובה עלינו להשתדל לתקן את חטא העגל וחטא המרגלים, על ידי כך שרוחנו לא תיפול בקרבנו, ושום מצב לא ימנע מאתנו רוממות הרוח והרצון להדבק בבורא יתברך. שומה עלינו להאמין תמיד שיש סיכוי להתגבר, וכי הדבר הנכסף אינו בלתי אפשרי כפי שהיצר מציריו. אולי קשה הדבר ואולי רחוק, אבל אפשרי. הפער בין האפשרי לבין הנמנע - זהו ההבדל הגדול בין הנופל, לבין העומד הכן למלחמה ('והיית אך שמח' עמ' 25-20).

ביאורים

22. בסוד מספרי קורות ומגיד חדשות יחד כבודו. בהיותו כה עצוב וכה

חדשות יחד כבודו, ²³ להפיג צערו ויגונו. עד פי פרבות הימים ²⁴ ימצא נצוד למדחפות רבות על ידי הרגלים רעים ²⁵ הפורשים מכמרת להגיון תורתו, ²⁶ יותר ויותר ממה שגרים לו העדר הצלחת לימודו בעצמו, ²⁷ זאת לא זאת, כי בראותו ²⁸ כי אולת יד ונכזבה תוחלתו, יעתיק וישנה סדר לימודו ויחדש לו פכל יום סדר אחר. ²⁹ ונוסף גם הוא על התרחקו משקידתו, עד כי ישאר ³⁰ שמים, נעזר וריק מדעת תורה, ³¹ ומתרחק ממנה.

ביאורים

משועמם, יימשך להימצא בקבוצת אנשים דוברי בטל, המעבירים זמנם בשיחה על הקורה והמתחדש בעולם. ²³ להפיג צערו ויגונו. וזאת כדי להפיג את צערו ויגונו. הוא סבור שהפספוט וה"אוורור" יאפשרו לו מנוחת הנפש מצערו, וכך ימצא את סיפוקו. ²⁴ ימצא נצוד למדחפות רבות על ידי הרגלים רעים. ההרגלים הרעים הבאים בעקבות עצבותו ושעמומו "יצודו" אותו, היינו, לא ייתנו לו מנוח, עד שיהיה נדחף מרעה אל רעה. ²⁵ הפורשים מכמורת להגיון תורתו. אותם הרגלים רעים פורשים לרגליו רשת, להפילו ולמנוע ממנו הצלחה בתורה. ²⁶ יותר ויותר ממה שגרים לו העדר הצלחת לימודו בעצמו. הרבה יותר מהנוק שנגרם על ידי עצם אי הצלחתו בתורה. כלומר, הנוק הנגרם לאדם מפני עצבותו על העדר הצלחה בתורה, גדול בהרבה מהנוק שנגרם על ידי עצם אי הצלחה בתורה. ²⁷ זאת לא זאת. לא זו בלבד, אלא - ²⁸ כי אולת ידו ונכזבה תוחלתו. כשיראה שרפתה ידו בעסק התורה ושאיפתו לא עלתה בידו. ²⁹ ונוסף גם הוא על התרחקו משקידתו. והנהגה זו עצמה של שינוי סדרי הלימוד חרשים לבקרים גורמת ריחוק נוסף משקידת התורה. ³⁰ שמים נעזר וריק מדעת תורה. נעזב ומנוער וחסר מידיעת התורה. ³¹ ומתרחק ממנה. כל אלו יביאו אותו לסלידה מלימוד התורה.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

אָמַנְם לְהַמְלִיט וּלְהַנְצִיל מִמַּפְרִיעַ
זֶה צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן וּלְחַקֵּר
פְּשָׁנֵי דְבָרִים: הָאֲחֵר הוּא, כִּי
(א) הַתּוֹרָה הִיא מִהַדְּבָרִים הַצְּרִיכִים
חֲזוּק (ברכות לב, ב), וְאֶמְרוּ (מגילה ו, ב):
לְאֻקְמוּ גֵרְסָא סִיעֵתָא מִן שְׁמַיָא.³

א. התורה היא מהדברים הצריכים חיזוק, גילו לנו חז"ל את נוחות הנפש של האדם, שללא שיוסיף ויתחזק בכל עת ובכל זמן, הרי ישלוט בו הרפיון, ואף אם היום לומד בחשק ובתשוקה, אין זו סיבה לגרום לו שכך ימשיך גם למחר, אם לא שלמחר יוסיף ויעורר נפשו שוב בהתחדשות לעבודת ה'. האדם חייב לחזק עצמו בכל עת, לשמור עצמו שלא ילך אחר נטיית הגוף הטבעית, ולחדש לעצמו התעוררות תמידית שתעורר בו את הרצון לעמל וגיעת התורה. קביעת אמיתות ידיעה זו בלבד, היא ההקדמה. ואחר הידיעה בצורך החיזוק, צריך עוד לחשב חשבון נפשו על תכלית בריאתו בעולם הזה, ומה יכול להשיג ולקנות במשך ימי חייו. ויכול לעורר את עצמו מההסתכלות על גדולי הדורות הקודמים, להתבונן במה זכו להגיע לדרגתם ומעלתם, הלא גם הם היו נערים צעירים, גם הם לא נולדו גדולים, ורק בעמלם וביגיעתם זכו למה שזכו, ואם כן עלינו ללמוד מהם לדעת מה עשו שכה חשק ה' בהם. וכן להתחזק בלימוד דברי חז"ל במאמנם על חובת האדם בעולמו, חובת העבודה בלימוד התורה. מחשבות וחשבונות זהו העצה והדרך היחידה לקבל החיזוק שאנו מוכרחים לו בכל שעה (דרכי החיים ח"א פרק כא).

ביאורים

1. **ממפריע** זה. מעצבות על אי הצלחתו בתורה. 2. **הצריכים חיזוק**. מאמץ תמידי כדי להצליח בהם. אל לו לאדם ליפול לייאוש, אם תלמודו משתכה, שכן זו דרך קנייתו של התורה, זו דרכה וזה טבעה. 3. **לאוקמי גרסא סיעתא מן שמיא**. כדי שיתקיימו דברי התורה בידו שלא ישכחם נדרשת סיעתא דשמיא. בהחלט ייתכן שיתייגע האדם בלימוד ולא יצליח, כי להצלחה בלימוד נדרש סיוע מיוחד מן השמיים, וסיוע זה לא ניתן לכל אחד (רש"י). אלא "יעתיר אל אלוה וירצהו, ולתורתו יקרבהו" (לשון רבנו לעיל פרק א' אות ו').

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ב. אם שמוע כישן
תשמע בחדש. בספר
'מכתם לדוד' (פר'
עקב) ביאר: 'יש לפרש
אפילו סבור אתה שכבר שמעת דבר זה, ואין בו כל חדש, מכל מקום דע לך שאין
בית המדרש בלא חידוש, כי בכל עת אשר ייאמר דבר אמת בתורה הקדושה, אף
על פי שהן הן הדברים הנקנים באמירה כבר, עם כל זאת אור חדש נמשך בהם
תמיד, וזו 'תשמע בחדש' גם באותו אשר ידומה לך ישן.

יש לומר עוד, שאם שומעים מפי דורש מלתא חדתא ורעיון חדש, יש הבחנה אם הוא על כל פנים קרוב לאמת וראוי לשמעו, והוא אם רעיונו יסודותי בהררי קודש, בנוי על הקדמות מבוררות מפי חז"ל או שאר חכמי ישראל האמיתיים, אזי גם את החדש ראוי לקבל ממנו, וזהו שאמר 'אם שמוע בישן' הקדמה עתיקה וישנה, אזי 'תשמע' גם 'בחדש' הבא מן האומר, "עכ"ד. וב'באר שמואל' (פר' עקב) כתב: "איתא במדרש תנחומא (כי תבא ס' ד): 'אם שמעת בעולם הזה, תשמע בעולם הבא'. ויש לפרש על פי מדרש (פסיקתא פר' האזינו): 'ערוף כמטר' וכו' בתחילה כשאדם לומד תורה, נופלת עליו כשעיר, ולבסוף יערב לו ויבוסם לו. וחז"ל (ברכות סג, ב) דרשו על הפסוק (דברים כד, ט): 'הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם' - בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים. וזהו שאמר 'אם שמעת בישן' - בעוד שהיה בעיניך כישנים שעברו, ואף על פי כן כבשת את יצרן ושמעת בעל כרחך שלא בטובתך, אני מבטיחך שתבוא לידי מדרגה ש'תשמע בחדש' - שיהיו דברי תורה חביבים בעיניך כחדשים. וכן אם 'שמעת בעולם הזה' - שכבד עליו לקיים את התורה מפני שיצר סומך מסיתו, ואם אף על פי כן שמעת וקבלת, 'תשמע בעולם הבא' - בעריבות נעימות מתיקות התורה ויערב לך ויבוסם לך".

ביאורים

4. **אם שמוע כישן תשמע בחדש**. אם תחזור פעם אחר פעם על מה שכבר למדת, תחכם בו להבין דברים חדשים מתוך הדברים הישנים (רש"י סוכה מו, ב). 5. **ואם יפנה לבבך לשוב לא תשמע**. אם יפנה לבבך לבטלה, כלומר: אם תתייאש מלחזור על מה שלמדת, אלא תפנה לדברים בטלים, שוב לא תזכר ללמוד דברים חדשים מתוך הישנים (שם).

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

לְבַבְךָ שׁוֹב לֹא תִשְׁמַע. וְעֵצָה טוֹבָה
 הִיא לּוֹ ⁶שְׁלֵא יִדְחַק בְּתַחֲלֵהָ לְבֹא
 לְתַכְלִיּוֹת גְּדוּלוֹת וּנְצוּרוֹת, ⁷אִפְסָם
 לְשִׁמְחָה בְּחֻלְקוֹ וְלִתְת תּוֹרָה לּוֹ יִתְבַּרְךָ
 שְׁשָׁם חֻלְקוֹ מִיּוֹשְׁבֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ,
⁸וְלִקְיָם חֻק הַמְּטִיל עַל הָאָדָם: א.
⁹לְהַגִּיט בְּתוֹרָה בְּכָל זְמַן וְעַדְנָן. ב.
¹⁰וְלְהוֹסִיף לּוֹ יְדִיעַת תּוֹרָה. ג. ¹¹לְשִׁנְנָן

וב'אור רש"ז' (ח"ג מאמר תעג) כתב לבאר דברי הגמרא הנ"ל "אם שמוע בישן תשמע בחדש", וז"ל: "אם תתבוננו בישן, בהבנת הלב ולא בידיעת נעורים בלי הבנת הלב, בין ביסודות התורה והדת בין בקיום הדינים, אז יהיו הדברים חביבים בעיניכם ותרצו ותשתדלו לשמוע חדשות, בין בידיעת גדולת ה' יתברך, בין בחידושי תורה ופיקודיה, אף במה שלא הורגל בהם.

והיותר נכון ככוונתם, אם תרצו לשמוע ולהבין את הישנות אשר קבלתם בעת שלא היה לכם אז דעת שלמה, 'תשמעו בחדש' - פירושו להכין דעתכם בכל פעם ולהבין בהבנה חדשה, ואז תראו כי עד עתה לא הבנתם היטב הישנות רק בדרך דמיון, ובאמת כל מה שיוסיף ידיעה והתבוננות, יבין יותר בזה את הישנות שלא ירד עד עתה לתכונתם".

ביאורים

6. גם אם יש בדברים כדי להרגיע את האדם העצב על שלא הצליח תלמודו בידו, מוסיף רבנו עצה - שלא ידחוק בתחילה לבוא לתכליות גדולות ונצורות. שלא ידחוק עצמו כבר בתחילת דרכו בקניין התורה, להגיע לדרגות גבוהות ולמעלות מיוחדות בידיעת התורה, דרגות ומעלות שהן גדולות ומופלאות מכוחו של האדם. 7. אפס. אלא, רק. 8. ולקיים חוק המוטל על האדם. היינו לימוד המותאם לכוחותיו של האדם, לימוד של שלב אחר שלב, דרגה אחר דרגה. 9. להגות בתורה בכל זמן ועידן. ואפילו אינו זוכה לכל השגה, הן באיכות והן בכמות. 10. להוסיף לו ידיעת התורה. להשתדל הרבות ידיעותיו בתורה, והיינו הוספה בכמות. 11. לשנן ולהעמיק בה. היינו הוספה באיכות.

חוסן

מאמר א

יהושע

וְלִהְעֲמִיק בָּהּ. ד. ¹²לְהוֹרוֹת עַל-יְדֵי לְמוּדוֹ אֶת הַמַּעֲשֵׂה
 אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה, וְהוּא הַלְמוּד ¹³עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת. (נְתַבְּאָרֵי
 הַדְּבָרִים בְּאֶרֶץ כְּנַעַן דְּבָרֵי יְהוֹשֻׁעַ מֵאִמֶּר ג').

וְיִהְיֶה עֵינָיו וְלִבּוֹ ¹⁴לְסַפֵּק כָּל כְּחָל נִימָא פְּנִימָא
 כְּמִדְרָשׁ ז'ל. (וכמדרש דברים רבה ח, א) ¹⁵רְבִנְנָן
 אֲמַרִי: הַטְּפֵשׁ הַזֶּה נִכְנַס לְבֵית הַפְּנִימָת כו', אִמֶּר בְּלִבּוֹ:
 אִמְרֵי אֲנִי לֹמֵד קָל זֹאת? ¹⁷וְחֹזֵר מִן הַשַּׁעַר, ¹⁸הֵוֵי

ביאורים

12. להורות על ידי לימודו את המעשה אשר יעשה. שתהא כוונתו של האדם בלימוד לברר את המעשה הנדרש, ותהא דעתו לטרוח ולפלפל הרבה, אפילו בפרט מעשי קטן, כדי לברר לעצמו איך לנהוג בו. 13. על מנת לעשות. ולקיים את מה שלומד. 14. לספק חבל בחבל נימא בנימא. הדבר דומה לאדם המעוניין בחבל ארוך, והוא מחבר חבל קצר במשנהו, והחבל עצמו מורכב מחוטים רבים אשר חוברו זה לזה. כן העוסק בתורה יש לו קנות את ידיעתה מעט מעט מידי יום ביומו, פרט לפרט, הסבר להסבר והלכה להלכה, כפי שמפרש והולך. 15. רבנן אמרי. חכמינו פירשו את המקרא "ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו" (משלי כד, ז) באופן זה: 16. נכנס לבית הכנסת. "ורואה אותן עוסקים בתורה, והוא אומר להן: היאך אדם למד תורה תחילה [ובמה עלי להתחיל]? אמרים לו: תחילה קורא במגילה [פירושי: לומד את אותיות האלף - בית, הכתובות על טבלא פשוטה כמגילה], ואחר כך בספר [תורה], ואחר כך בנביאים, ואחר כך בכתובים. משהוא גומר את המקרא שונה את התלמוד [שבעל פה, מדרשי הלכה, ומשנה וגמרא], ואחר כך בהלכות [להסיק למעשה], ואחר כך באגדות [החכמים, להתעסק בסודותיהן (עיי' סוכה כ, א ורש"י שם)]. כיון ששומע כך", אומר בלבו -. 17. וחוזר מן השער. ומתחרט, והולך ויוצא מן השער שבה דרכו ללמוד תורה. 18. הוי. הוא אומר,

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

¹⁹ "בשער לא יפתח פיהו" (משלי כד, ז). **אָמַר רַבִּי יִנְאִי לְמַה הִדְבֵּר הוֹמָה? לְכַפֵּר²⁰ שְׁהִיָּה תְלוּי בְּאֵיזֵר. טַפְּשׁ אֹמֵר: ²¹ מִי יוּכַל לְהַבְיִאוֹ? וּפְקַח אֹמֵר: ²² לֹא אֶחָד תִּלְהֶ אֹתוֹ? - מִבֵּיא סֶלֶם אוֹ קִנְה וּמֹרִיד אֹתוֹ. ²³ קֶךְ ²⁴ כָּל מִי שֶׁהוּא טַפְּשׁ אֹמֵר: אֵימְתִי אֶקְרָא כָּל הַתּוֹרָה? ^(ג) וּמִי שֶׁהוּא פִקַּח מַה הוּא עוֹשֶׂה? שׁוֹנֶה פֶּרֶק אֶחָד בְּכָל יוֹם וַיּוֹם, ²⁵ עַד שֶׁמְסִיִּים כָּל הַתּוֹרָה**

ג. ומי שהוא פקח מה הוא עושה, שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסיים כל התורה כולה. כתב בספר 'לאנוש בינה' (עמ' תקכב): דברי חז"ל אלו יהיו לנו לאור בהיר על מהלך השגת התורה, מהמשל תבין הנמשל, "כך תלוי באויר מביא קנה ומוריד אותו", תורת האדם קיימת כבר ומוכנת לו, ואין צריך רק להורידה, ובמה? בהשתדלותו,

מביא קנה וקושר קנה לקנה עד שמגיע לכך, מצדו אין הדבר הזה אלא "עסק" "גייעה" ו"עמל", ותוכל לראות בחוש יסוד האמת הלזה, האדם עמל בסוגיא

ביאורים

זהו שאמר הכתוב: "ראמות לאויל חכמות" - החכמות נראות בעיני האוויל גבוהות ורחוקות מהישג ידו. ¹⁹. **בשער לא יפתח פיהו**. בשמעו בשערי בית המדרש שהמלאכה מרובה, אפילו אינו פותח את פיו ללמוד. הוא מתייאש מלדעת את התורה בטרם החל ללמוד אותה. ²⁰. **שהיה תלוי באייר**. "באוויר של בית" (ויק"ד יט, ב), במקום גבוה. ²¹. **מי יוכל להביאו**. מי יוכל להוריד את הכיכר, והוא מתייאש ואינו עושה דבר כדי להשיג את הכיכר. ²². **לא אחד תלה אותו**. האם לא היה מי שהצליח לטפס ולתלות את הכיכר במקום הגבוה הזה? וכשם שיכול היה אותו אי מי לתלות את הכיכר, כך אוכל אני להורידו. ²³. **כך**. הוא הדבר גם בדברי תורה. ²⁴. **כל מי שהוא טפוש אומר**. מתוך שהוא רואה את התורה כגבוהה ונשגבת מבינתו, הוא מתייאש ואינו מנסה ללמוד דבר. ²⁵. **עד שמסיים כל התורה כולה**. הרי שבמידת העצלות והזריזות תלוי הדבר.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

זמן רב ואין יודע בה **כְּלָהּ**. ^(ה) **אָמַר הַקְּדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא:** בין לימינו לשמאלו, ולבסוף נראה לפניו אור בהיר ונעשית הסוגיא מבוררת היטב, והוא כדברנו, התורה שלו מוכנת ואין צריך רק קנה, והעמל שלו זהו הקנה, וקושר קנה לקנה עד הגיעו לתורה, וכמה שלא השלים היגיעה שלו עדיין אין הקנה די ארוך להוריד הדבר, ואין הבדל בין השעה הראשונה שלו לשעה הרביעית בעמלו בהסוגיא, כמו שאין הבדל באורך הקנה אם ארכו אמה אחת או ארבע אמות בזמן שנצרך אורך של חמש אמות, אבל בזמן שנשלם אורך הנצרך אז תיכף חיש מהר מוריד, כמו כן בעמל, בהשלים העמל, חיש מהר נעשה ברור לו כל הענין לפרטיו וחלקיו.

וזה מה שנאמר (תהלים קיט, יח): 'אל עיני ואביטה נפלאות מתורתך', התורה הקדושה מבוררת כשמלה בעד הכל, ומהו הקושי, הוא המסך המבדיל, צריך להסיר המטפחת מעיניו ואז כבר נהיר הכל. וכפי שמזכך חומר, כך זוכה להבין ולהשכיל בתורתנו הקדושה. נמצא מי שהוא זך יותר מתאוה, הוא למדן יותר גדול, היינו שנמסרו לו מפתחות האוצרות ואין צריך רק לפתוח בהם, כן הדברים, יתעניין כראוי בענייני התורה ותיכף יבינם ויראה אותם.

ד. אמר הקב"ה לא נפלאות היא, ואם נפלאות היא ממך שאין אתה עוסק בה. מדרש זה - אומר בספר "אספרה כבודך" (פר' נצבים) - נפלא הוא מאתנו בכמה אנפין: **א**. לכאורה אין המשל דומה כלל לנמשל, בנמשל יש מחלוקת: הטיפש טוען שאי אפשר ללמוד את כל התורה כולה והחכם סובר שאפשר אך במשל כולי עלמא לא פליגי שבלי סולם או קנה אי אפשר להוריד את הככר, ועל ידי סולם או קנה אפשר להורידו. **ב**. וכי יש מקום למחלוקת אם אפשר להספיק ללמוד את כל התורה במשך חיי אנוש, הרי אפשר לבדוק ולראות? **ג**. דברי המדרש: "ואם נפלאות היא - ממך" צריכים ביאור, וכי יש להקב"ה ספק **האם** נפלאות התורה או לא? **ד**. וכי מי שאינו עוסק בתורה וממילא אינו יודעה, נחשבת התורה כ"נפלאות ממנו", הרי בידו לעסוק בתורה ולדעתה!?

להבנת הדברים יש להקדים קושי גדול בהבנת פשוטו של מקרא. הפרשה באה ללמדנו שאין המצוה הזאת (לפי המדרש הכוונה לידיעת התורה) נפלאות ורחוקה ממנו. ואם כן יש להתפלא, אמנם אדם עלול לטעות טעות קטנה או גדולה, אך אין זה מצוי כלל שיחשוב על מה שהוא קרוב מאד - "פיו ובלבבו" - שהוא בשמים ומעבר לים. כיצד יתכן איפוא שהסלקא דעתך כל כך מופלגת

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

מן המסקנה?

סוד הענין יובן על פי חידוש שחידש לנו רבנו המאירי בשם רב סעדיה גאון, בפירושו לספר משלי (ח, לד) וכך לשונו: "הצורך בהתמדת הלימוד פירש זולתי וכו' שאם תיעד זמן בלימוד החכמה, על הדרך שאמרו בברייתא של אבות "יכול אדם ללמוד תורה בעשר שנים", לא תחשוב שהחלק העשירי ממנה ילמד בשנה ראשונה, אלא בראשונה ישיג מעט, ובשניה כפליים, וכל עוד שיתעסק בה תקל הבנתו וימצא לפניו נתיב החכמה דרך סלולה, ויפה לו שעה אחת בסוף, מאורך זמן בהתחלה".

מקור לדברי המאירי יכולים אנו לראות בדברי הגמרא: "בוא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם. מידת בשר ודם: כלי ריקן מחזיק, מלא אינו מחזיק. אבל הקב"ה אינו כן: מלא - מחזיק, ריקן אינו מחזיק, שנאמר: 'אם שמע תשמע', אם שמע - תשמע, ואם לאו - לא תשמע" (ברכות מ, א). הרי, שככל שהכלי מלא יותר, יכולת קליטתו גדולה יותר.

לאור דברים אלה נוכל להבין את טעותו של הטיפש. הוא אינו טועה בחישוביו, אדרבה הצדק עמו! לפי יכולת ההשגה של הלומד בתחילת לימודו אף אם יחיה אלף שנים לא יוכל להכיל את כל התורה כולה. [ומשמע מלשון המדרש שגם החכם בתחילת לימודו אינו מבין "אימתי אני לומד כל זאת", אלא שאין הוא בטל מן המלאכה אף על פי שהיא מרובה. וזה שאמרו שם: "מי שהוא טיפש אומר: אימתי אקרא כל התורה? ומי שהוא פקח מהו עושה, שונה" וכו']. טעותו היא בכך שאינו מבין שעל ידי כל פרק ופרק שהוא לומד יכולת לימודו נכפלת ומשתלשת, עד כי בסוף ימיו יתברר כי אותה תורה ובתחילת לימודו היתה באמת נפלאות ורחוקה, בשמים ומעבר לים, נמצאת בפיו ובלבבו!

אם המשילו חז"ל את לומד התורה לכלי מתמלא, נוסף על המשל כדי לסבר את האוזן. נתאר לעצמנו כלי שדפנותיו עשויים מחומר מתמתח מאד. לפני שמילאו את הכלי יכולת הקיבול שלו היא לוג. עם מילוי הכלי מתמתחות דפנותיו והוא עשוי לקלוט שני לוגים. עם מילוי הלוג הנוסף מתמתחות דפנותיו עד כי יכולת קליטתו היא עתה ארבעה לוגים. וכן הלאה, ככל שיתמלא הכלי יתפנה בו מקום כפול. המתבונן בכלי טרם מילויו משוכנע כי אי אפשר למלא בכלי זה יותר מלוג אחד, ואכן צודק הוא על פי מצבו הראשוני של הכלי. אף על כן טועה הוא, מפני שאינו יודע את סוד גדילתו של הכלי בד בבד עם מילוי.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

זהו שביארו חז"ל על ידי המשל של הככר התלוי באויר. כפי המצב בתחילה (לפני שהביאו סולם או קנה) צודק הטיפש בטענתו: "מי יוכל להביאו",

²⁶ "לא נפלאות היא" (דברים ל, יא),
²⁷ "אם נפלאות היא - מִמֶּנִּי" (שם)
 - שְׂאִין אֶתָּה עוֹסֵק בָּהּ, ²⁹ הֲיִי ³⁰ כִּי הַמְצִיחָה הַזֹּאת" (שם).

נפלאות ורחוקה היא ידעת התורה, בשמים ומעבר לים, מי יעלה ומי יעבור ויקחה לנו?! [ואף החכם בתחילת לימודו אינו יודע איך יוכל להוריד את הככר, אלא שמשוכנע הוא שהדבר אפשרי, שהרי תלוהו על מנת להורידו. רק אחרי שהוא שונה פרק ועוד פרק, נמצא בתוכם הסולם או הקנה שעל ידיהם הוא מוריד אותן].

זה שאמר הקב"ה: "ולא נפלאות היא, ואם נפלאות היא - ממך! שאין אתה עסוק בה". אכן נפלאות היא ואינה נפלאות. כל עוד אינך עסוק בה נחשבת היא כנפלאות ממך, וכאילו אין באפשרותך להשיגה (כי הכל לפי המצב הנוכחי של כלי הקיבול). אף על פי כן - "לא נפלאות היא". בידך להביא סולם או קנה, "קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו".

בוא וראה עד כמה צדקו דברי המאירי הנ"ל. וכי תוכל על פי "חשבון" לבאר היאך זכו גדולי ישראל לידעת התורה, כה מקיפה וכה עמוקה? אין זאת אלא מפני שלימודם היה רצוף בלא הפסק, וכל שנה כפולה ומשולשת מקודמתה, עד כי אחריהם מי ישורנו. אך האנשים מן השורה, הפוסקים מדי פעם מלימודם ומתחילים בכל פעם מחדש, נמצאים כל ימיהם בשנה הראשונה אשר ישיגו בה רק מעט.

ביאורים

26. לא נפלאות היא. לא מכוסה היא ממך (רש"י). כלומר, אין התורה נעלמת למקום גבוה וקשה להשגה, אלא בהישג יד היא! **27. ואם נפלאות היא.** ולא הצלחת ללמוד ולהשיג אותה. **28. ממך.** ממך הוא הגרמא לזה (רד"ל), כלומר אתה הוא האשם בדבר, כי כך החיסרון. **29. היי.** זוהי כוונת הכתוב. **30. כי המציחה הזאת.** והמשך הפסוק: "לא בשמים היא, ולא מעבר לים וגו', כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו".

חוסן

מאמר א

יהושע

וּבְנֵי־קְרָא רַבָּה (י"ט, ט) רַבִּי חֲנִינִי דְצַפּוּרִין ³¹ פֶּתֶר קְרָא ³² בְּתַלְוּלִית זֹו שֶׁל עֶפֶר - מִי שֶׁטַּפֵּשׂ מֵהוּ אוֹמֵר? מִי יִכּוֹל ³³ לְקַצּוֹת אֶת זֹו. מִי שֶׁשִּׁפְּקָה מֵהוּ אוֹמֵר: ³⁴ הֲרִינִי קוֹצֵץ שְׁתֵּי מִשְׁפְּלוֹת הַיּוֹם וְשְׁתֵּי מִשְׁפְּלוֹת לְמַחֵר, עַד שֶׁאֲנִי קוֹצֵץ אֶת בְּלָהָ. ³⁵ כֶּךָ, מִי שֶׁטַּפֵּשׂ אוֹמֵר: מִי יִכּוֹל לְלַמֵּד ³⁶ אֶת הַתּוֹרָה - ³⁷ נְזִיקִין שְׁלוֹשִׁים פְּרָקִים, ³⁸ פְּלִים שְׁלוֹשִׁים פְּרָקִים. מִי שֶׁשִּׁפְּקָה מֵהוּ אוֹמֵר: הֲרִינִי שׁוֹנֵה שְׁתֵּי הַלְכוֹת הַיּוֹם, שְׁתֵּי הַלְכוֹת לְמַחֵר, ³⁹ עַד שֶׁאֲנִי שׁוֹנֵה אֶת

ביאורים

31. פתר קרא. רבי חנין פירש את הפסוק "קוצותיו תלתלים" (שיר השירים ה, ב), שנדרש על דברי תורה, בדרך משל - 32. בתלולית זו של עפר. נמשלה התורה לתל גדול של עפר (שטח קרקע מוגבה) שיש לפנותו כדי ליישר את הקרקע. והיינו "קוצותיו - תלתלים" - דומה לומד התורה למי שבא לקצץ תילי עפר גדולים. 33. לקצות את זו. להסיר את תל העפר הגדול הזה מכאן ולפנותו! ומתוך שאין ביכולתו לקצוץ ולפנות את כל התלולית בבת אחת ובקלות, הוא מתייבאש ואינו עושה דבר. ואילו מי שפקח - 34. הריני קוצץ שתי משפלות. הרינו קוצץ ומפנה שתי קופות היינו שתי ערמות עפר, שני שפכי פסולת ועפר בלבד. 35. כך. בדברי תורה. 36. את התורה. כולה, והרי נזיקין - 37. נזיקין שלושים פרקים. והרי מסכת "נזיקין" רבתי שבסדר "נזיקין" שמחולקת לשלוש "בבות" (ב"ק קב, א), יש בה שלושים פרקים! 38. כלים שלושים פרקים. וכן מסכת "כלים" שבסדר "טהרות", גם היא כוללת שלושים פרקים! ומתוך שאין ביכולתו ללמוד ולשנן את הכול כאחת ובנקל, הוא מתייבאש ואינו לומד כלום. ואילו מי שפקח - 39. עד שאני שונה את כל התורה כולה. והרי זהו: "קוצותיו תלתלים" - דברי תורה דומים לקצוץ תילי עפר, שיש להסירם מעט מעט, כן יש ללמוד את דברי התורה מעט מעט.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ה. עד כאן לשוננו. רבינו בהגה"ה כאן כתב, זו"ל: "הביאו בכאן פועלים ⁴¹ לְמַלְאֲתוֹ. מִי שֶׁטַּפֵּשׂ אוֹמֵר: ⁴² מָה אֲנִי מוֹעִיל מִכֶּנִּים בָּזוּ ⁴³ וּמוֹצִיא בָּזוּ? מִי שֶׁשִּׁפְּקָה אוֹמֵר: ⁴⁴ לֹא שָׁכַר כָּל חֵבִית וְחֵבִית אֲנִי נוֹטֵל? ⁴⁵ כֶּךָ מִי שֶׁהוּא טַפֵּשׂ מֵהוּ אוֹמֵר: מִה אֲנִי מוֹעִיל לְלַמֵּד תּוֹרָה ⁴⁶ וּמְשַׁכְּחָהּ? מִי שֶׁשִּׁפְּקָה אוֹמֵר: ⁴⁷ וְלֹא שָׁכַר יְגִיעָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן? ^(ה) עַד כֵּן לְשׁוֹנוֹ.

ביאורים

40. לטרסקל נקוב. סל שיש בו חור בתחתיתו. 41. למלאותו. בנוזלים או בשאר דברים "דקים". סל כזה אינו מסוגל להכילם, ומה שנותנים בו נוזל מן החורים שבתחתיתו ויוצא החוצה. 42. מה אני מועיל. מה התועלת ומה הרווח שיש לי בעבודה זו, שהרי הסל אינו מחזיק דבר, ונמצא שלא הועילי מאומה. 43. ומוציא בזו. האדם מכניס מפי הסל, ומיד התכולה יוצאת דרך החור שבתחתיתו. כך שהאדם הטורח אינו רואה תועלת במעשהו, והוא קץ במלאכה ומתבטל. 44. לא שכר כל חבית וחבית אני נוטל. וכי לא אקבל שכר בעבור כל חבית שאני מרוקן לתוך הסל! הרי על מנת כן שכר אותי בעל הבית, ואף על פי שלא הועילי מאומה, הרי עשיתי את רצונו. מאחר שהוא בטוח שבעל מלאכתו ישלם לו שכרו, גם אם הסל רוקן מתוכו כל מה שמילא בו, הוא עושה מלאכתו ונוטל שכרו. 45. כך. בדברי תורה. 46. ומשכחה. ומתוך שהאדם שוכח את לימודו, הוא מרפה ידו ואינו לומד כלל, אבל הפיקח אומר - 47. ולא שכר יגיעה הקב"ה נותן. לעוסקים בתורה? כי השכר ניתן על עצם יגיעת התורה, גם אם לא הועיל מאומה והוא לומד ושוכח, או לומד ואינו מבין דבר בלימודו. הרי שהפיקח עוסק בתורה, גם אם מסכתותיה רבות, ילמדן מעט מעט, וגם אם נשגבה הבנתה - ילמד את דבריה מעט מעט, וגם אם ישכחנה - ייטול שכר על עמלו.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

רֵאָה נָא עַד כַּמָּה הִפְלִיגוּ בְשִׁבְחָהּ שָׁל עֶסֶק הַתּוֹרָה, שְׂאֵפְלוּ לִזְמַר וְשׁוֹכְחַהּ, הַקְּרוֹשׁ כְּרוֹף הוּא מוֹעֵלָה עָלָיו שָׂכָר. וְקִרְאוּ טַפֵּשׁ לְמִי שְׂמוֹנֵעַ מִלְּמֹד בַּעֲבוּר שְׂכַחְתּוּ. וְחָכְם לְמַחְזִיק בָּהּ. וְכִכָּר אָמַר

שלשה משלים לכנר ולתולולית ולטרסקל נקוב. והכוונה, כי בלימוד התורה יש שלשה עניינים: א. לקיים המצות עשה של 'ולמדתם אותם' (דברים יא, יט), ומצות עשה זו מקיים אף כשלומד ושוכח, או עוסק כל היום בדבר אחד מהתורה ושונה אותה אף פעמים ויותר. ב. היא ידיעת התורה, להיות בקי ויודע הלכותיה, והיא מצוה נוספת, נלמדת ממה שכתוב (שם ו, ז): 'ושננתם', ודרשו ז"ל (קידושין ל, א): 'שהיה דברי תורה מחוודין בפין, שאם ישאלך אדם, אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד'. ג. שהתורה מועלת להכניע היצר, וכמו שאמרו ז"ל (שם ל, ב): 'בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין'.

ועל הענין הראשון אמר משל הטרסקל נקוב. אחרי שכל מצוותה היא שילמוד, מה איכפת לו מה ששוכח, הלא שכר יגיעה הוא נוטל. ועל השני בא משל הכנר, לאכול מלחמה של תורה ולשבוע ממנה, כמו שכתוב (משלי ט, ה): 'לכו לחמו בלחמי, וישיגו לי ידיעת תורה כמו שהשיג החכם את הכנר. ועל הענין השלישי להכניע היצר, אמר משל התולולית של עפי, כי היצר הרע נדמה כהר (סוכה נב, א), וצריך לקצץ ולסתת בו קימעה קימעה, וכמו שאמרו ז"ל במדרש (משלי כד): 'סולו סולו פנו דרך' (ישעיה נז, יד), למה היצר הרע דומה? לצור גבוה שעומד בפרשת דרכים, והיו בני אדם נכשלים בו. אמר להם המלך: סתתו בו קימעה קימעה. כך אמר להם הקב"ה לישראל: בני, יצר הרע זה מכשול הוא לעולם, שנאמר 'סולו סולו פנו דרך', סתתו בו קימעה קימעה. ואל זה כוונת במשל התולולית, שתי משפלות היום, שתי משפלות למחר, והוא על ידי עסק תורתנו הקדושה יום יום, והוא מבואר", עכ"ד.

ביאורים

48. **והכם למחזיק בה.** ועל כן אף על פי שהאדם אינו רואה סימן ברכה

הַתְּנָא (אבות ב, טז): ⁴⁹ **לֹא עָלִיף הַמְּלֹאכָה לְגִמְרוּ, ⁵⁰ וְאִי אַתָּה בֶן חוֹרִין לְהַפְטִיל מִמֶּנָּה. וּבְמִנְחוֹת (צט, ב) תִּנָּא דְבִי רַבִּי וְשִׁמְעֵאל:** ⁵¹ **דְּבָרֵי תּוֹרָה לֹא יִהְיוּ עָלֶיךָ חוֹבָה, ⁵² וְאִי אַתָּה רִשְׁאִי לְפִטְר עֲצֻמָּךְ מֵהֶם. וְכֹאֲשֶׁר יִתְחַזֵּק ⁵³ לְעִמּוֹד עַל מִשְׁמֶרֶת תּוֹרָתוֹ, וְסִיעּוּהוּ מִן הַשָּׁמַיִם לְבֹא גַם ⁵⁴ לְתַכְלִית נִרְצָה. וְאָמְרוּ בְּמַדְרָשׁ חֲזוּת (שיר השירים רבה א, ב):** ⁵⁵ **מִה מִיָּם יוֹרְדִין טַפִּין טַפִּין וְנַעֲשִׂים נַחְלִים נַחְלִים,**

ביאורים

בתלמודו, אין לו להתרפות, כי הרי שכר יגיעה בידו, ול"חכם" ייחשב, אם ימשיך להחזיק בה. ⁴⁹ **לא עליך המלאכה לגמור.** הקב"ה לא הבטיח לך שכר רק בתנאי שתסיים את מלאכת לימוד התורה, כך שאם לא תצליח לגמור את לימוד כל התורה כולה תפסיד שכרך. כלומר, אל תחשוב שתפסיד את שכרך אם לא תספיק ללמוד את כל התורה בשלמות. חובתך היא לעסוק בתורה עד מקום שידך מגעת. ⁵⁰ **ואי אתה בן חורין להיבטל ממנה.** ואם תאמר: 'כיון שאינני חייב לגמור את כל המלאכה, אלמד מעט ואטול שכר מועט' - על כורחך מוטל עליך העול לעסוק בתורה בגיעה ובהתמדה בכל עת כפי כוחך, כי לכך נוצרת, כפי שנאמר (יהושע א, ח) 'לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה'. ⁵¹ **דברי תורה לא יהיו עליך חובה.** אל תרגיש שאתה חייב ללמוד את כל התורה. ⁵² **ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהם.** וגם אם אינך יכול ללמוד את כל התורה, למד לפחות כפי יכולתך, וכמו שאמרו (אבות ב, טז): 'לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה'. (תוספות שם ד"ה לא, בפירוש השלישי). ⁵³ **לעמוד על משמרת תורתו.** לעסוק בתורה עד מקום שידו של האדם מגעת. ⁵⁴ **לתכלית נרצה.** לתכלית הרצויה והראויה. ⁵⁵ **יורדין.** המים יורדים מן השמים כטיפות, בזרזיפים דקים, וסופם שהם נעשים נחלים וזרמי מים. כלומר, טיפות דקות מצטרפות זו לזו ונעשות זרם שוטף.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

כָּךְ תוֹרָה - ⁽¹⁾ אָדָם לְמַד שְׁתֵּי הַלְכוֹת הַיּוֹם, וְשְׁתֵּי הַלְכוֹת לְמַחֵר, עַד שֶׁנִּשְׁעָשָׂה ⁵⁶ כַּנְחַל נוֹבֵעַ. (ובקהלת רבה א, ח) ⁵⁷ "כָּל-הַדְּבָרִים יִגְעִים" (קהלת שם) - אִפְלוּ דְבָרֵי תוֹרָה מוֹנְעִין אֶת הָאָדָם, ⁵⁸ בְּתַחֲלָה ⁵⁹ אָדָם נִכְנָס לְלִמּוֹד

1. אדם למד שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר עד שנעשה כנחל נובע. כתב רבינו בהגה"ה כאן, וז"ל: "ושמעתי בזה מאחי הרב הגאון וכו' מו"ה יחיאל העליר ז"ל, מה שתפסו מספר שתי הלכות, שאצל הראשונים, שהיו ההלכות מיושרים אצלם בלי מחלוקת, כביאורה למשה מסיני, הנה בררו להם שתי מצוות ללמדה בכל יום עם ביאורם ועומק עניינם, כמו שאמרו ז"ל (עירובין כא, ב): אסברה בדדמי (ועיין בפרקי דרבי אליעזר פרק ד' ובביאור הרד"ל שם), שכן למד ר"א בתחילת לימודו שתי הלכות בכל יום, ויש ליתן טעם הגון לשיעור הזה, שמבואר (נדרים לו, א) שבשבת לא היו לומדים דבר מיוחד לתלמידים מה שלא למדו עדיין, אלא שונים מה שלמדו (במשך ימי השבוע). ומבואר שם דהוא הדין ביום-טוב, לפי הטעמים המבוארים שם.

והנה בימות השנה, לשנות החמה יש לנו שס"ה ורביע בקירוב, מהם שבתות נ"ג [ולא יגיעו לנ"ג שלמים, יתבאר לפנינו] וימים טובים מהתורה ז': ראש השנה, יום הכיפורים, א' דסוכות, שמיני, א' דפסח, שביעי, שבועות. מהם נחסר שבת א' לז' ימים, ישארו ששה ימים טובים עם הג"ג הם נ"ט, נחסר אותם משס"ה ימי השנה, ישארו ש"ו ימי לימוד דברים מיוחדים, ומקצת מיום השבת העוֹדף כמו שנתבאר. נמצא כי תרי"ג מצוות שלמדו מהם בכל יום שתי מצוות, נשלמו להם בשנה לשי"ו ימים, ועוד כנ"ל כל התרי"ג מצוות. ודברי פי חכם חן, עכ"ל.

ביאורים

56. כנחל נובע. בתורה. 57. כל הדברים יגעים. כל העניינים שבועולם מעייפים ומתישים את האדם. אמר "כל" - לרבות אפילו -. 58. בתחילה. בתחילת עסקן של האדם בדברי תורה, שכן בתחילה -. 59. אדם נכנס ללמוד תורה. וכשהוא נושא ונותן בדברי תורה עם רבותיו וחבריו, הוא אומר להם מה העלה בסברתו,

תוֹרָה, ⁶⁰ וְהֵם מְטַהְרִים לוֹ אֶת הַטְּמֵא, וּמְטַמְּאִין אֶת הַטְּהוֹר, ⁶¹ וְהוּא ⁶² אֵינוֹ יוֹדֵעַ כּוֹ - ⁶³ סוֹף שֶׁהוּא מוֹצִיא ⁶⁴ קְלוֹת וְחַמּוּרוֹת וְגִזְרוֹת שְׁוֹת, ⁶⁵ וְטַמְּאָה וְטַהְרָה וְאִסּוּר וְחֻמַּת.

ביאורים

לטהר או לטמא. 60. והם מטהרים לו את הטמא ומטמאין את הטהור. והם - החכמים והמנוסים בלימוד - אומרים לו טהור על מה שהיה בעיניו טמא, וכן טמא על מה שהיה בעיניו טהור, ומעמידים אותו על טעויותיו. 61. והוא. בראותו שכל מה שיגע והעלה בסברתו הריהו בבחינת טעות, הוא מגיע לתשות כוח ושברון רוח, ונראה לו שעמלו ויגיעו היו לריק, שכן אינו יודע -. 62. אינו יודע. "שכל מה שהן מתישין בהן [את] כחו". 63. סוף שהוא מוציא. סוף - לאחר שעמל ויגע בתורה, הוא מחכים בתורה עד שהוא מוציא בסברתו בדברי התורה קלות וחמורות -. 64. קלות וחמורות וגיזרות שוות. דורש דרשות במידת "קל וחומר" ו"גזירות שוות". 65. וטומאה וטהרה ואיבוד והתר. מכון בצורה נכונה אל ההלכה, שכן "אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם בתחילה" (גיטין מג, א, ועיי"ש ברש"י). אכן נדרשת תחילה יגיעה בתורה, אף על פי שהיא נראית לריק, אולם כך קונים את דרכה של התורה לאמיתיה ולישרותה. וזהו: "כל הדברים יגעים, לא יוכל איש לדבר" - בתחילה, אבל לבסוף - "לא תשבע עין לראות, ולא תמלא אוזן משמוע" את רוב דברי החכמה שיראה האדם העמל וידבר בהם (מהרז"ו).

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

וּלְכָרְךָ בְּתָבוֹ הַחֹקְרִים הַטְּבָעִיִּים,
שֶׁכֵּל שְׁלֹשָׁה כְּחוֹת הָאֲדָם
וְהֵם: ^(א) **הַהֲשָׁנָה, וְהַזְכָּרוֹן** ^(ב) **וְהַפְּיָנָה,**
נִקְנִימֵי בִיגִיעָה וְהַרְגֵל, אֲפֵלָּא לְמִי שְׁנוּלָד
וְנוֹצֵר ^(ג) **בְּכְחוֹת מְוַעְרִים בְּהֵם.**

א. החשנה והזכרון והכינה נקנים ביגיעה והרגל אף למי שנוול ונוצר בכוחות מוערים בהם. מרן רבי יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל כתב בספרו 'חיי עולם' (ח"ב פ"ב):

"באמת, גם מי שהוא קשה ההבנה עצום, אם יתאמץ מאד בלימוד התורה, יזכה לסייעתא דשמיא, להיות גדול בתורה, אף על פי שהוא הרבה יותר מכפי כשרונו הטבעי.

וכדי לחזק הלבבות הנדכאים, אעתיק מה שכתב בספר 'חוט המשולש' [הוא תולדות הגאון חתם סופר ז"ל] (דף י"ד), וזה לשונו: סיפר לי דודי, הגאון קדוש ה', מו"ה שמעון סופר זצ"ל, אבד"ק קראקא ממהות התלמיד הזה, בדרעזניץ בא אל זקני זצ"ל [החתם סופר] נער אחד בן שש עשרה או שבע עשרה שנים, וגילה לו שרצונו ללמוד תורה, ונפשו חשקה בה, ובשמעו הבחורים כן, שחקו ויהתלו בו, איך בר שנים כמותו, אשר לא ראה אורות מימיו, רצונו לתקוע עצמו ללמוד גמרא, אבל רבם גער בהם, למה זה תצחקו, הלא כל הרוצה ללמוד יבא וילמד, ויקרב את הנער, וציווה לבחורים וקבע להם עתים, שזה ילמוד עמו שעה זו והאחר שעה אחרת, וכן עשו, אבל נוסף למה שכבר הגיע הנער הזה לשבע עשרה שנים, עוד זאת הייתה לו מדה, קשה לשמוע ומהיר לאבד, עד שאם למדו עמו איזו משנה מאה פעמים, עד מהרה שכחה, ולמחר הייתה בעיניו כאילו לא למדה מעולם, אמנם כן בכל זה חשקתו לתורה לא פגה, והתמיד בלימוד, וכל הבא לטהר מסייעין לו, וברוב הימים הגיע למדרגת בחור מופלג בתורה, וגם יראתו הייתה טהורה, ועלה והצלחה, ועשה פרי קדש הלולים, והיה ללמדן מופלג, עד שנתמנה לדיין ומורה בעיר "מאטערסדארף" תחת כנפי

ביאורים

1. החוקרים הטבעיים. חוקרי הטבע, החוקרים את טבעי האדם ותכונותיו.
2. החשנה. התפיסה המהירה. 3. והכינה. ההבנה העמוקה. 4. בכוחות מוערים בהם. זכה אותו אדם במעט מאותם כוחות ותכונות.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

וְהַעֲקָר בְּקִנְיַת הַזְכָּרוֹן - ⁵ **לְהַתְחַנֵּךְ**
לְחֹשֶׁב בְּדַרְכֵי תוֹרָה
שֶׁלְמַד אֲפֵלָּא בְּכְחוֹת מְוַעְרֵי לְדַבְרִים
אַחֲרֵים. וְכַמוֹ שֶׁבְּאֵר רַבְנֵי הַגָּאֹן,
מוֹצֵת הַדּוֹר, מוֹרְנֵי וְרַבְנֵי הַרַב רַבִּי
חַיִּים זי"ע בְּמוֹשָׁנָה (אבות ב, ב): ⁶ **"יִפָּה**
תְּלַמּוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֲרִיץ,
^(ג) **בְּסִפְרוֹ "רוּחַ חַיִּים", וּבְבִאֹר אֲמָרוֹ**
ז"ל (ברכות ה, א): "הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ"

רבו, ואחר כך נתקבל לרב בעיר "שליינג", ואחר כך נתעלה לאב בית דין בעיר "נייזאץ", והיה תלמיד חכם גדול בתורה ובצדקות, והובא כמה פעמים ב[שו"ת] חתם סופר, עד כאן לשונו.

הכלל, שהסיבה המונעתו מהשגת התורה, היא הייאוש והרפיון, ולא כמו שחושב, שבשביל מניעת השגה, הוא

מתרפה ומתייאש, אלא אדרבה, שבביל הרפיון והייאוש, הוא הסיבה למניעת ההשגה, שכבר אמרו חז"ל (שבת קד, א) הבא לטהר מסייעים אותו, עכ"ד.

ב. בספרו רוח חיים. וזה לשונו: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עוון, רצה לומר, כי רבא אמר (ברכות לה, ב) לתלמידיו: ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תיטרדו במזוניכו כולא שתא [פירוש: רבא אמר לתלמידיו: בבקשה מכם, בימי ניסן שקוצרים את התבואה,

ביאורים

5. להתחנך. להתרגל. 6. יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. ז"ל: רצה לומר שגם בשעת דרך-ארץ [שעוסק בפרנסתו], יהיה חושב בתורה [ולא יסיח דעתו ממנה]. 7. ובבאור אמרו ז"ל התעף עיניך בו ואיננו אלו דברי תורה. חז"ל מפרשים פסוק זה על התורה: אם מתרשלים בלימודה, אפילו מעט, היא משתכחת מיד [ופירוש הפסוק הוא: 'התעף' - כלומר: אם תסגור ותעצום את 'עיניך בו', כלומר שתיסח דעתך מן התורה, מיד 'ואיננו', תשתכח ממך תורתך. ('התעף' הוא מלשון 'עייף' בארמית שפירושו 'כפול'. לכפול את העיניים פירושו לעוצמן)] (רש"י).

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

וְאֵינָנוּ (משלי כג, ה) - **אֵלֹהֵי דְבָרֵי תוֹרָה; וְאֵנָּן מִה נַעֲנֶה אֶבְתְּרֶיהָ?**

וּבְקִנְיַת הַהֲבָנָה - לְחֻדְדֵי שְׂכָלוֹ כִּפְּלֹפְלוֹא דְאֹרֵיתָא מִפִּי סוֹפְרִים וּסְפָרִים¹⁰ **הַמַּעֲמִיקִים כֹּה לְאֹרְחָה זֹאת תּוֹרָה. וְיִבְנֶנָּה גַם הוּא מִהֶם**¹² **לְהַיּוֹת חֲרִיף וּמְקֻשָׁה,**¹³ **מִתּוֹן וּמִסִּיק מִרְגְּנִיתָא.**

ובימי תשרי שדורכים את הענבים והזיתים, אל תתראו לפני ללמוד תורה אלא תתעסקו במלאכתכם], וחלילה לומר שיפנו לבבם אך לחיי שעה כל היום, ויתבטלו ממש מתלמוד תורה. אך באמת גם בעסקם בחיי שעה כוונתם ומחשבתם לן בעומקה של הלכה, וכו'. וזהו "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", רצה לומר, שגם בשעת דרך-ארץ יהיה חושב בתורה. "שיגיעת שניהם" רצה לומר, הגוף הפונה לכרמו ולעסקו, והמוח למחשבתו במלאכת ה', "משכחת עוון". [ובעוונותינו האבים בתורה, ובתפילה - שהיא במקום קרבן, אנו מחשבין מחשבות זרות מעסקי הפרנסה, והלוואי שכנגד זה גם בשעת עסק הפרנסה תהיה המחשבה טרודה בדברי תורה], "עכ"ד רבי חיים מוולאזין שם.

ביאורים

8. **וְאֵנָּן מִה נַעֲנֶה אֶבְתְּרֶיהָ.** "ואנו מה נענה אחריהם?". כלומר, אם ראשונים בדרגתם היו עלולים לאבד את תלמודם בנקל, מה נענה ונאמר אנו, בעלי הדרגה הנמוכה?! כמה מחויבים אנו שלא להסיח דעתנו מהתורה! 9. **וּבְקִנְיַת הַהֲבָנָה.** ההבנה העמוקה. 10. **הַמַּעֲמִיקִים כֹּה לְאֹרְחָה זֹאת תוֹרָה.** המעמיקים בתורה הקדושה לגלות את האור הטמון בה [לפיכך נקראת התורה בשם 'אורה', מפני האור הטמון בה]. 11. **וְיִבְנֶנָּה גַם הוּא מִהֶם.** על ידי חידוד השכל בפלפולא דאורייתא, יוכל לקנות גם את המעלות הבאות. 12. **לְהַיּוֹת חֲרִיף וּמְקֻשָׁה.** שיהיה חריף ומפופלל ובעזרת חריפותו ידע להקשות ולתרץ מיד. 13. **מִתּוֹן וּמִסִּיק מִרְגְּנִיתָא.** וגם יהיה שוהה ומעיין היטב בסוגיא, ומתון כך

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

וּבְקִנְיַת הַהֲשָׁנָה -¹⁵ **לְהַתְרַגֵּל לְמַגְרָם חֵישׁ קָל. אֵדָּה יְהֵא זְהִיר כְּרוּחוֹ**¹⁶ **לְכַל יִדְלַג עַל הַחֲרִים וְלֹא יִדַע מֵאֵי קָאָמַר.**¹⁷ **כִּי כִּזָּה יִשְׁחִית כַּח הַהַעֲמָקָה בְּשִׁמְוֹתֵיהֶם ז"ל, וְאֹלֵי יִפְסִיד יוֹתֵר מִמֶּה שְׂיִרְוִינָת, וְהַדְּבָר נִתֵּן לְשִׁעוּרֵינָן. וּכְכָר**^(ז) **רְאִינוּ**¹⁸

ג. ראינו אנשים קטני השכל מצערי הזכרון קנו דברי תורה קנו בינה על ידי אשר סבלו בתחילה והתרגלו בעבודתם ללמוד ולשנון. כתב ב'מדרש שמואל' (אבות ד, א): 'בן זומא אומר: איזהו חכם? הלומד מכל אדם'. אפשר הכוונה, לפי

שאמרו חכמינו ז"ל כי הקב"ה גוזר על הטיפה מה תהא עליה חכם או טיפש וכו', ואפשר שיאמר האדם שאותו שנגזר עליו שיהא חכם ישיג החכמה ולא אחר, לזה אמר התנא: 'איזהו חכם הלומד מכל אדם', ואף אם נגזר עליו בעת יצירתו שיהא טיפש, אם יגע בתורה ולומד מכל אדם יהיה חכם, כי 'יגיעת ולא מצאת - אל תאמין', שנאמר: 'מכל מלמדי השכלתי', כלומר, מסיבת כל מלמדי ורבותי שלמדתי מהם השכלתי ונתחכמתי, לפי שיגיעתי תמיד בתורה וכו', עכ"ל. והחיד"ב א' בצפורן שמיר' (אות ריח) כתב: המנורה של בית המקדש, כתבו גורי

ביאורים

יגיע למסקנת הדברים לפי ההלכה. 'מרגניתא' - מרגליות, והוא משל על חידושי התורה]. 14. **וּבְקִנְיַת הַהֲשָׁנָה.** התפיסה המהירה. 15. **לְהַתְרַגֵּל לְמַגְרָם חֵישׁ קָל.** להתרגל לגרוס את התלמוד ולשנון את מיימרותיו במהרה. כלומר, להתרגל ללימוד מהיר ולקליטה מהירה. 16. **לְכַל יִדְלַג עַל הַחֲרִים וְלֹא יִדַע מֵאֵי קָאָמַר.** שצריך להיזהר שלא יהיה פזיז ברוחו בלימוד מהיר, שמא לא יבין את לימודו מפני המהירות. 17. **כִּי כִּזָּה יִשְׁחִית כַּח הַהַעֲמָקָה בְּשִׁמְוֹתֵיהֶם ז"ל.** כי כשילמד מחר מדי ובפזיזות, יחמיץ ויפסיד את היכולת להעמיק בדברי חז"ל. כלומר, לא יגיע להבנת עמקות דברי רבותינו ז"ל. 18. **וְהַדְּבָר נִתֵּן לְשִׁעוּרֵינָן.** עליו לשער ולבחון עד כמה מותר לו למהר בלימודו כשהוא עדיין מבין היטב מה הוא אומר, ומהיכן נעשה פזיז בלימודו ואינו מבין יותר מה שאומר.

עיונים

האר"י זצ"ל, שכל ענייניה רמז לתורה. ואפשר לרמוז: 'מקשה' - שהתורה באה על ידי ייסורים. 'תעשה' - מאלה, רמז, שאפילו אביו עם-הארץ ולא לימדו תורה, ונגזר עליו שיהיה טיפש, אם יגע בתורה יזכה מאליו, עכ"ל.

כתב המאירי בפירושו למשלי (יג, יא): שלא יתשל להתאישו מצד ראותו קשי לבבו ומיעוט הבנתו, כי כמה פעמים ראינו אנשים קשים בלימודם מתחילתם, ומצליחים בסופם, עם רוב ההתמדה ושקידה מעט מעט, עכ"ל.

עוד כתב המאירי שם (יז, ב): ובדרך החכמה בא להעיר המתלמד, שאם יכיר שטבעיו קשים, שיפליג בהשתדלותו, ולא שיספיק לו התמדת הלימוד והשקידה בו כשיעור שיספיק למי שטבעיו קלים וחדים, ויזכור מאמר הפילוסוף שאמר: 'ספיק לאחד זמן מועט ויצליח בו, מה שאינו יספיק לאחר כמה מן הזמנים', ולכן יש למתלמד לדעת דרך טבעיו, ויתנהג ויתעמל כפי מה שצריך להם, ולא יהיה כבעל מרי שיתייאש לקשי טבעיו, עכ"ל

עוד כתב המאירי (ביצה כה, ב): 'תרמוסא, מקטע רגליהון דישראל', והוא, שהתרמוסא מין קטנית מר מאוד, ובשליקת שבע פעמים בטל מירותו ונעשה מתוק וכו'. והוא הערה שכלית, שעם היות האדם מוצא עצמו בלתי מוכן לשלימות, לא יפסוק עול הלימוד מעליו בכך, אבל ירבה בהשתדלות בלא הפסק, כאומרם ז"ל (מגילה ו, ב): 'יגעתי ולא מצאתי - אל תאמין'. ואמרו חכמי המוסר: בעבודת האדמה יתקן אדם ארץ מלחה, והולידה והצמיחה, ויסייעי בזה בשמירת דרכי הדת וכו', עכ"ד.

ובמסכת מגילה (ו, ב) כתב המאירי: לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה, ולא יפטור עצמו בטענה שאינו מוצא עצמו מוכן לכך, שהדבר ידוע, שאם ירדוף ישיג. כלל גדול אמרו: 'אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי - אל תאמין, לא יגעתי ומצאתי - אל תאמין, יגעתי ומצאתי - תאמין', עכ"ל.

עוד כתב המאירי (אבות פ"ד מכ"ב): אם יתמיד האדם בקנין המעלות, יזדמן שיזכה לו לפעמים לקנין, מעלה גדולה בשעה אחת שיוסיף בה מחיי העולם ויתר ממה שלא זכה בהם בכמה, עכ"ל.

כתב בספר 'דברי חן' (פרק י'): רבי שלמה בלון זצ"ל אמר ששמע מפי רבו בעל ה'חפץ חיים', שהעיקר כדי לזכות להצלחה וסייעתא דשמיא הוא נשיאות הלב, דהיינו שישתוקק וישתדל בכל נפשו להגיע למדרגות וענינים הרבה יותר מכוונתיו, שאז הקב"ה עוזרו להשיג נשיאות לבו, אף שלא יאומן בשכל אנוש

עיונים

שהוא מסוגל להגיע למדרגות כה נשגבות, וזה הן בידיעת התורה והן בעסק המצוות.

והביא ה'חפץ חיים' סמך לזה מהפסוק (שמות לו, ב): 'ויקרא משה אל בצלאל ואל אהליאב ואל כל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה בלבבו כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה'. 'כל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה בלבבו' היה בזכות של 'כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה'. 'כל אשר נשאו לבו' - הוא אפילו אם לא היה חכם לב, וכמבואר ברמב"ן המובא בסמוך. והוסיף רבי שלמה בלון זצ"ל, שכך רואים במציאות, שיש אנשים העושים במעשי המצוות כמו כמה אנשים יחד, וכן בעסק התורה והעבודה, וחוכים לזה בגלל נשיאות הלב.

כתב הרמב"ן על הפסוק 'ויבואו כל איש אשר נשאו לבו' (שמות לה, כא) וזה לשונו: שלא היה בהם מי שלמד את המלאכות הללו ממלמד, או שיאמן בהן ידיו כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדברי ה' לבוא לפני משה לאמור לו: אני אעשה כל אשר אדוני דובר, עכ"ל.

כתב בספר 'דעת תורה' (לרבי ירוחם ליבוויץ, פר' ויק"פ חלק הביאורים) שכל מה שהשיגו גדולי ישראל בכל הדורות, הכל היה מכוון יזמתם להתעלות וללמוד, ובזה תלויה הצלחת כל אדם ואדם בכל עת ובכל זמן. עי"ש.

כתב בספר 'שיחות מוסר' (מאמר נח) על דברי הרמב"ן הנ"ל: לכאורה הוא נס שלמעלה מדרך הטבע, שאדם שיון לו ידיעה כל שהיא באומנות המלאכה, לעשות בהזב ובכסף ובנחושת, יוכל לעשות את המלאכה [כמו בצלאל ואהליאב]. אכן לפי המבואר אין זה בכלל נס ושינוי הטבע כלל, אלא שכן הוא בטבע, שעל ידי מידת 'ויגבה לבו בדרכי השם' מתגלים כוחות טמירים ונעלמים, ונפתחים מעיינות סתומים של חכמה, ואין דבר שיוכל האדם לומר עליו 'אין בכוחי לעשותו', אם אכן יגביה את לבו בדרכי ה' לשאוף לגדולות בתורת ה' וביראתו.

כתב ה'חתם סופר' (מכת"י פר' תצוה דף קנז, א) על הפסוק 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי רוח חכמה' (שמות כח, ג), וזה לשונו: ירצה, כמו שכתב ה'חובת הלבבות' בהקדמה, שבלבות האנשים חכמה נטועה, אם יבוא מי שיעוררם על זה, יוציא המטמון ההוא ויגלה לעין כל, ואם לאו יהיה נעלם, כגרגיר הזרוע, שאם יעדר ויחרוש - יצמח, ואם לאו - ירקב. והכי נמי אמר השם

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

אֲנָשִׁים קָטְנֵי הַשְּׂכָל¹⁹ מִצְעָרֵי הַזְּכָרוֹן, קָנְו דְּכָרֵי תוֹרָה, קָנְו בִּינָה, עַל יְדֵי אֲשֶׁר סָבְלוּ בַּתְּחִלָּה וְהַתְּרַגְלוּ בַּעֲבוּרָתָם לְלִמּוֹד וּלְשִׁנָּן. (ובקבלת רבה א, יג) ²⁰הוא ענין רע נתן לאלהים לְכַנֵּי הָאָדָם לְעֲנוּת בּוֹ" (קהלת שם) - רַבִּי אֶבְרָהָם אָמַר: ²¹זֶה שְׁפִיטָה שֶׁל

יתברך למשה רבינו ע"ה, היות כי הוא יתברך מילא אותם חכמת לב, וצריכים למי שיעורר אותם ויודיעם זה כדי להוציא חכמתם התקועה בכוח אל הפועל, לזה אמר 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב, ומה תדבר אליהם? אשר מלאתיו רוח חכמה, זה בעצמו הוא הדיבור אשר תדבר ותודיעם שהם מלאים רוח חכמה, ועל ידי זה בראותם ההודעה, 'ועשו את בגדי אהרן', כי יעוררו להוציאם אל הפועל, עכ"ל. הרי שיש הרבה חכמה בעומק הלב של כל איש מישראל, וכל אחד יכול לזכות שתצא מן הכוח אל הפועל על ידי העמל וההשתוקקות ונשיאות הלב. כתב הגר"א על הפסוק במשלי טז, א: 'לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון': וכן הוא בתורה, רחמנא לבא בעי, וכאשר ישים מגמת נפשו לעיין בתורת ה' בכל לבבו ובכל נפשו ומאדו, השם יתן לו דעה ובינה והשכל ללמוד וללמד, עכ"ל.

כתב ה'אור החיים' (ויקרא כב, יג מהזהר הקדוש) שהאדם יכול להשיג כפי התעצמותו בתורה, אפילו יהיה במדרגה שאין למטה ממנה, אם יטריח וישיג השגות עליונות כפי שיעור היגיעה, עכ"ל.

ביאורים

19. מצערי הזכרון. בעלי זיכרון חלש. 20. הוא ענין רע נתן לאלהים לבני האדם לענות בו. מהו הענין רע, ומה הכוונה 'לענות בו'? 21. זה שיפוטו של תורה. אותו עניין רע הוא שיצרו הרע של אדם משתרר עליו לשפוט ולמשול בו ולהשליט עליו תאוות ומייני עצלות להשכיח ממנו את דברי התורה שלמד. אמנם האדם מתאוה לשמוע דברי תורה והוא גם רוצה שלא ישתכחו מלבו, ועם זאת היצר מושל בו ומזמין לו ייסורים וחולשה וטרודות חיים למיניהן, עד שאדם-

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

תוֹרָה, שְׂאֲדָם לִזְמוֹד תוֹרָה²² וְשׁוֹכְחָה. ²³רַבְּנָן וְדַתְּמֵן בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק דְּהֶכָּא, וְרַבִּי מַזְבֵּיָה בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק, (ד) ²⁴לְטוֹבְתוֹ אָדָם לִזְמוֹד תוֹרָה וְשׁוֹכְחָה, שְׂאֲלוּ הָיָה אָדָם לְמַד תוֹרָה וְלֹא שְׂכַחָהּ, הָיָה מִתְּעַסֵּק בַּתוֹרָה שְׂתִים שָׁלֹשׁ שָׁנִים (וְחוֹזֵר וּמִתְּעַסֵּק בְּמַלְאכָתוֹ), וְלֹא הָיָה מְשַׁנֵּיָה בָּהּ ²⁵לְעוֹלָם כָּל יְמָיו, אֶלֶּא מִתּוֹךְ שְׂאֲדָם

ד. לטובתו אדם לומד תורה ושוכח וכו' מתוך שאדם לומד תורה ושוכחה אינו מויו ואינו מזיע עצמו מדברי תורה. כתב בספר 'ארחות צדיקים' (שער התורה): "וצריך הלומד להיות זריז וזהיר ללמוד, כי מלאכת התורה אינה דומה לשאר מלאכות, כי הלומד שאר

לִזְמוֹד תוֹרָה וְשׁוֹכְחָה אֵינוֹ מוֹזִיז ²⁶וְאֵינוֹ מוֹזִיעַ אֶת ²⁷עַצְמוֹ מִדְּכָרֵי תוֹרָה, עַד כָּאֵן.

ביאורים

22. ושוכחה. וזהו פירוש הפסוק: "הוא ענין רע" - שאדם לומד תורה ושוכח את תלמודו, "נתן אלהים לבני אדם - לענות בו", כלומר, משום שיש בו עניין רע של שכחה, על כן צריך להיות עונה בתורה [וחוזר על לימודה] תמיד כדי שלא ישכחנה (מהרז"ו). 23. רבנן דמתן בשם רבי יצחק דהכא. חכמים אשר שם - בבבל (מדרש זה נתחבר בארץ ישראל וחכמים כינו את ארץ בבל בשם "שם"), אמרו בשם רבי יצחק מכאן - מארץ ישראל. 24. לטובתו אדם לומד תורה ושוכח. לטובתו של אדם ברא הקב"ה את השכחה. 25. לעולם כל ימיו. וממילא לא היה זוכה לשכר הטוב הניתן לעוסקיה ועמליה. 26. ואינו מויע. ואינו זז, מניע ומסיר את עצמו. - 27. עצמו מדברי תורה. מלעסוק בהם תמיד. באופן זה הוא זוכה תמיד לשכר על עיסוקו בה. הרי שאף על פי שהשכחה היא "ענין רע", טובה היא לאדם כדי שיזכה "לענות בו" - לעמול ולהגות בתורה בעניית קול, כך הזכות תענה בו סגוריא, ושיענה לו הקב"ה בשכר טוב על עמלו.

עיונים

מלאכות אפילו יבטל ממנה כמה שנים, לא ישכחנה, אבל כשלומד תורה ואינו חוזר, מיד שוכח, ואפילו אם יחזור מאה פעמים, אם יסיח דעתו ממנה ישכח הכל. וגם אמרו חז"ל: אם אין אדם היה שוכח מה שלמד, אם כן היה לומד כל התורה כולה, ואחר כך היה הולך בטל, והבטלה מביאה לידי שעמום ולידי עבירה (כתובות נט, ב), לכן נגזרה גזירת השכחה, שיהא אדם עוסק בתורה כל ימיו, ומתוך כך אינו בא לידי חטא, עכ"ל.

הנה, התורה שבכתב מסתיימת במילים: "אשר עשה משה לעיני כל ישראל" (דברים לד, יב). ופירש רש"י: "לעיני כל ישראל, שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם וכו', והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, ואמר לו: יישר כחך ששברת". ויש להקשות, הלא יש ענין לסיים ספר בדבר טוב. וכאן לכאורה סיום התורה נגמר בדבר רע 'שבירת הלוחות'? עוד יש להבין, מה "יישר כח" שייך בעבור זה, ומה טובה עשה לישראל בזה.

יש שכתבו לטרף, דהנה אמרו במסכת בעירובין (נד, א) אלמלא נשתברו הלוחות לא נשתכחה תורה מישראל. נמצא, שגם דבר טוב יצא משבירת הלוחות, שישראל עוסקים בתורה ולומדים בה כדי שלא תשתכח תורה לחלוטין. ולכן בסיימה של תורה מתחילים תיכף ב"בראשית", להראות שאף שגומרים "לעיני כל ישראל", שמוסב על שבירת הלוחות, ובזה נתהווה ענין שכחת התורה, לעומת זה תיכף מתחילים "בראשית ברא", כדי שלא תשתכח תורה מישראל, ואכן זה סיום בדבר טוב. על טובה גדולה זו מגיע למשה רבינו "יישר כח" על שבירת הלוחות, שעשה בזה טובה לישראל, שעל ידי זה מוכרחים ללמוד ולעסוק בתורה ללא הפסק, כדי שלא תשתכח התורה.

וְאַחַר הַיְגִיעָה יִמְצָא¹ קִוְרַת רוּחַ, וְכִמּוֹ שֶׁאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ
ז"ל (סנהדרין כו, ב): **"וְעֵצַת ה' הִיא תִקּוּם"** (משלי
יט, כא) - **עֵצָה שְׂשִׁישׁ בַּה דְּבַר ה'**² **הִיא תִקּוּם לְעוֹלָם.**
וְכִזְבַּר הַקְּרוֹשׁ (משפטים צט, א) אָתָּא חַוִּי, אֹרְחָא דְאֹרְחֵי תָא
כָּךְ הוּא:³ **בְּקִדְמֵיתָא כֹּד שְׂרִיא לְאַתְנַלְאָה לְגַבִּי כֹר נִשׁ,**
אֲרַמִּיזַת לִיָּה בְרַמִּיזוֹ⁴ **אִי יָדַע טַב, וְאִי לָא יָדַע שְׂדַרְתָּ**
לְגַבִּיהָ כֹּו.⁵ **קְרִיב לְגַבְהָ שְׂרִיאַת לְמַלְלָא עַמִּיהָ מִכְּתַר**
פְּרוּכְתָא דְפְרָסָא לִיָּה⁶ **מַלְיִן לְפֻּם אַרְחֵוּי.**⁷ **עַד דִּיסְתַּכַּל**
זְעִיר זְעִיר כֹּו,⁸ **לְבַתַּר תַּשְׁתַּעִי בְּהַדִּיהָ מִכְּתַר שׁוּשִׁיפָא**

ביאורים

1. קורת רוח. נחת, סיפוק ושיביעות רצון. 2. עצה שיש בה דבר ה'. הגמרא מפרשת שפסוק זה מתייחס לתורה. הפירוש הוא - תורה שיש בה דבר ה', והכוונה היא ללימוד לשמה. 3. היא תקום לעולם. היא תתיקיים בידו לעד (רש"י). 4. תא חוי, אורחא דאורייתא כך הוא. בוא וראה: כך היא דרכה של תורה. 5. בקדמיתא כד שריא לאתנלאה לגבי כר נש. בתחילה בראשית התגלותה לאדם, היינו בתחילת לימודו. 6. ארמיזת ליה ברמיזו. היא רומזת לו ברמז. 7. אי ידע טב. אם הוא יודע ומבין, הרי טוב. 8. ואי לא ידע שדרת לגביה. ואם אינו מבין בעצמו, שולחת אליו את החכמים המושכים לב העם לתלמוד תורה. 9. קריב לגבה שריאית למללא עמיה מכתר פרוכתא דפרסא ליה. כשמתקרב אל התורה, היא מתחילה לדבר עמו "מאחורי הפרוכת". כביכול, בלבוש שהתלבשה בעניינים שונים לפי דעתו ושכלו של כל אחד ואחד. 10. מלין לפום ארחוי. דברים לפי דרכיו והבנתו. 11. עד דיסתכל זעיר זעיר. עד שהאדם יסתכל ויתבונן מעט מעט. 12. לבתר תשתעי בהדיה מסך יותר דק שושיפא דקיק. אחר כך התורה מדברת עמו מאחורי סדין שהוא מסך יותר דק (דברי חידה).

עיונים

מתמלא לבו בתשוקה לשוב ולחזות בנועם ה', לבו יהמה לחזור ולהגות בתורה ולהתענג על ה', "וככל שילמד יותר, יתאווה יותר ותאב לו וחשוב בעיניו" (ספר הפלאה - פיתחא זעירא). "כי כל מה שילמוד יותר, יתאווה וינעם לו עוד לדעת תורת אלוהים" (רוח חיים אבות פ"א).

וזה מה שאמרו ז"ל (ויק"ר פכ"ב, ועוד): "אוהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת ה, ט), אלו תלמידי חכמים שאוהבים דברי תורה וכו', אמר רב נחמן, "מי שאוהב תורה, אינו שבע דברי תורה". ועוד אמרו (שם): "מלך לשדה" וגו', לפיכך אוהב כסף לא ישבע כסף, "אוהב תורה לא ישבע תורה". ובילקו"ש (שה"ש ב, ד): "הביאני אל בית היין", זה סיני וכו', ומה היין כל שאוהבו אינו שבע ממנו, כך דברי תורה. לפי שהאדם אשר אור הבהיר של התורה הקדושה עליו זרח, נפשו יהל באור-שמת, הנפש השכלי מתענג ללא קץ, "מה חלב זה מגדל את התינוק, והיין הוא נותן קורת רוח אל הזקנים ומשיב את נפשו ומאיר את עיניו, אף כך דברי תורה היא מגדלת את לומדיה ונותנין קורת רוח למי שעמל בהן ומשמחין את לבו ומאירין את עיניו" (תדבא"ז פ"ג). "שהן מנעימין אותך ואת נפשך ואת דעתך" (שוח"ט משלי ד). והשגת אושר זה שובה את לבו וממלאו תשוקה להשיג תוספת אור מהאור שהוא "אור לכל אור" ונהירי דכל עלמין.

ודבר זה גם מלמדנו שהתורה היא טוב אמיתי בהחלט, "ואין טוב אלא תורה, שנאמר: 'כי לקח טוב נתתי לכם'" (אבות פ"ו מ"ג). ולפיכך כשהאדם לומד תורת ה' ומתענג מטובה, אז יחפוץ ויחמוד להרבות ולהשיג מהטוב האמיתי - "כי האדם שטבע, אוהב דבר שהוא טוב" (מהר"ל בנתיבות עולם - נתיב התורה פ"ז). מה שאין כן בעידוני הגוף אשר הם רק "תאוה הוא לעינים" (בראשית ג, ו), בעיני הבשר של האדם מתדמים ונראים לטוב, ולכך, בתענוגים גשמיים בשעה שהשיג רצונו ומיילא מאוויו, פג ממנו תשוקתו, ואז רואה שאין זה טוב אמיתי. וז"ל המלבי"ם (משלי כו, ז): "נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק". הערב והבלתי ערב אינו תלוי במהות המאכלים, רק בתכונת האיש, שמי שיש לו מעדנים יקוצו בעיניו מהרגילו בהם, ומי שאין לו, ימצא ערבות בכל דבר. ובוה תוכחה למבקשים מעדנים ומתרפקים אחריהם, כי כל שישגו אותם בשפע, כן תחדל העונג מהם, ובהפך, יתענגו בכל דבר אם היה נמנע מהם, והרש ימצא יותר עונג מן העשיר, ומזה מבואר "שאינם התכלית המבוקש, כי יושגו כשלא יושגו, ולא יושגו כשיושגו", עכ"ל.

אֲצַטְרִיכוּ לְאֹדְהָרָא וּלְמַרְדַּף אֲבִתְרָה דְּאוּרִיתָא, לְמַהוּי רְחִימִין דִּילָהּ, עַד פְּאֵן.

21. **אָדָם** לְעֵמֶל יוֹלֵד - ²² לְעֵמֶלָה שֶׁל תּוֹרָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, ²³ וְתִתְקַיֵּם בּוֹ לְעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ ז"ל בְּקִהְלֵת רַבָּה שָׁם (ב, א): רַבִּי חֲזַקְיָה בְּשֵׁם רַבִּי סִימּוֹן בַּר זְבֻדִי אָמַר: כָּל הַתּוֹרָה שְׂאֵת לְוִמְדָה בְּעוֹלָם הַזֶּה הִבֵּל הוּא ²⁴ לְפָנֵי הַתּוֹרָה שֶׁבְּעוֹלָם הַבָּא, לְפִי שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה אָדָם לְוִמְדָה תּוֹרָה ²⁵ וְיִשׁוּבָתָהּ, ²⁶ אֲבָל לְעֵתִיד לְבּוֹא, ²⁷ מָה כְּתִיב תַּמָּן (ירמיה לא, לב): ²⁸ נִתְּתִי אֶת-תּוֹרָתִי בְּקַרְנֵם

ביאורים

21. **ואדם לעמל יולד**. האדם נברא לשם יגיעה ועבודה קשה. מהו אותו "עמל", תכלית האדם בעולם, שנתכוון לו הכתוב? 22. **לעמלה של תורה בעולם הזה**. ובוה מקיים את תכלית בריאתו בעולם הזה (עיין סנהדרין צט, ב). 23. **ותתקיים בו לעולם הבא**. ובעולם הבא תישאר לו זכות הלימוד לעד ולמשמרת נצח. 24. **לפני התורה שבעולם הבא**. "לפני תורתו של משיח" (ב"ר להלן שם יא, ח). כלומר, לפני אותה תורה שילמדו ישראל בימות המשיח. תורה זו שאנו זוכים לגילוייה ואורה בעולם הזה אינה אלא רק מעין אותה "חכמה של מעלה" (ב"ר יז, סוס"ה), שתיגלה לנו אז, ועוד לפי - 25. **וישובה**. מה שלמד, שכן הוא לומד מתוך טרדות מלחמת יצרו וטרדות חולשת הגוף וייסורי החיים (כמבואר במדרש לעיל שם א, יג עיי"ש). ועוד "שכך אמר הקב"ה: בעולם הזה ישראל למדים תורה מבשר ודם, לפיכך משכחין אותה, שניתנה על ידי משה, שהיה בשר ודם, וכשם שבשר ודם עובר, כך לימודו עובר" (ילקוט שמעוני ישעיה, תע"ט). 26. **אבל לעתיד לבוא**. לימות המשיח. 27. **מה כתיב תמן**. מה כתוב שם, בהבטחת ה' 28. **נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה**. "לעתיד

חוסן

מאמר א

יהושע

ועל־לכם אכתבנה¹.

ביאורים

לבוא אין ישראל למדין אלא מפיו של הקב"ה... וכשם שהאלהים חי וקיים לעולם, כל לימודו מה שלמדים ממנו אינם שוכחים לעולם" (ילקוט שמעוני, שם). וזהו 'ועל לבם אכתבנה' שתהיה להם התורה למשמרת סלה.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

א. הַעֲנִין הַשְּׁנִי הוּא, לְחַפְּשׁ וְלַחְקֹר וְלִקְיָם הַעֲצוֹת אֲשֶׁר הוֹרִינוּ חֻמְיָנוּ וְז' לְהִיּוֹת תְּלִמּוּדוֹ¹ מִתְּקִיּוֹת בִּידוֹ. וּכְבָר שְׁנֵי חֻמְיָם בְּלִשׁוֹן הַמּוֹשֶׁנָּה (אבות ו, ו) (א) מ"ח דְּבָרִים² שֶׁהִתְוָרָה נִקְנִית בָּהֶם. אוֹלָם פֶּה נִזְכָּר מֵה שֶׁנִּמְצָא לָהֶם ז' לְפִאֲגוּדוֹת, מֵהֶם שֶׁהִזְכָּרוּ גַם בְּבְרִיתָא הַנַּ"ל וּמֵהֶם שֶׁנִּזְכָּר בְּתִלְמוּד לְבָר, וְהֵם:

א. לְשִׁנָּן תְּלִמּוּדוֹ בְּקוֹל, וְנִכְלָל

א. מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם. כתב בספר 'ראשית חכמה' (שער הקדושה פ"ד), שארבעים ושמונה קניני התורה הם כקניין קדושי האשה. וכך לשונו: הנה הדין הוא שהאשה נקנית בשלשה דרכים, וקנין זה הוא קידושין. כן מציאות התורה הנקראת 'בת מלך', וקידושיה שיתן לה האדם עד שתהא נשואה לגלות סתריה, הוא על ידי מ"ח דברים הנזכרים, עכ"ל.

וכך כתב בספר 'מעלות התורה' לגבי אחד מקנייני התורה, והוא הלימוד 'בשמחה', וזה לשונו: כתיב 'עבדו את ה' בשמחה', ואיתא בספרי: זו דברי תורה, וכתוב 'והיתה עמו וקרא בה כל ימי חייו', 'והיתה' לשון חיבור וקידושין, וכמו 'והיתה לאיש אחר', שצריך לשמוח עמה ולהיות עמה, עכ"ל. וכן אמרו בעירובין (נג, ב) על רבי אלעאי: 'עלך בנערה', אמרי לה: אשה, ואמרי לה: מסכתא. ומבואר בזה מה שכתב הגר"א (משלי לא, ט), שכשהאדם זוכה למ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, נקרא "אשת חיל" ('חיל' עולה בגימטריא: מ"ח). ועיי"ש עוד בפסוק י', שעל זה נסוב כל פרק 'אשת חיל'.

ביאורים

1. מתקיים בידו. משתמר בידו. 2. שהתורה נקנית בהם. שבאמצעותם ניתן לקנות את המעלה של ידיעת התורה.

עיונים

כתב ב'מדרש שמואל', שהטעם שנקט התנא הלשון 'בעריכת שפתים', ולא נקט הלשון 'הבוצאת שפתים', כלשון הכתוב 'חיים הם למוצאיהם', ללמד, שאין די להוציא הדבר בשפתיו פעם או פעמיים, אלא צריך האדם לשוב ולחזור פעמים רבות על תלמודו, עד שיהא ערוך בפיו. וכמו שמצינו כמה פעמים בדברי הגמרא (כתובות נ, א, ועוד): 'תנא מינייה ארבעין זימנין, ודמי ליה כמאן דמנחא ליה בכיסתיה'. עוד כתב, שנקט התנא לשון 'עריכה', ללמד לאדם שכאשר מוציא לימודו בפיו יוציא באופן מסודר כשולחן ערוך.

עוד כתב, שיתכן שרצה התנא לרמוז בזה, שאף כאשר אין לאדם אפשרות להוציא הלימוד בשפתיו בקול, מכל מקום יערכהו בשפתיו בלחש, כמו שנאמר בחנה (ש"א א, יג): 'רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע'.

כתב בשולחן הגר"ז (הל' ת"ת פ"ב הי"ב): כל אדם צריך לזוהר להוציא בשפתיו, ולהשמיע לאוזניו כל מה שלומד, בין במקרא משנה ותלמוד, אלא אם כן בשעת עיון להבין דבר מתוך דבר. וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא, אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצות 'ולמדת אתם', וכמו שכתוב (יהושע א, ה): 'לא ימוש ספר התורה הזה מפני והגית בו' וגו'. וכמו בכל המצוות התלויות בדיבור שאינו יוצא בהן ידי חובתו בהרהור, אלא אם כן שומע מפי המדבר, שהשומע כעונה בפיו, עכ"ד.

והנה במשנה שם מונה התנא מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ובין הדברים נאמר "בעריכת שפתים, בבית הלב", וכתב שם ב'רוח חיים' לבאר, זו"ל: אבל אין די רק מה שיצחק בקול, כי אם יהיה גם 'בבית הלב' להבין על נכון, וכמו שכתוב (משלי טז, ג): 'לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח'. שאף אם יוסיף לקח בשפתיו כמה פעמים לחזור על לימודו, צריך להשכיל בבית הלב כמו בפעם הראשון. ואמר 'לב חכם ישכיל פיהו', הלב מחכים את השפתים מה שיאמרו. ואם כן תאמר: אין צריך להוציא בשפתיו. לזה אמר 'ועל שפתיו יוסיף לקח'. כי במה ששגה ברעיוניו, ירגיש בבואו להוציא בשפתיו. כי הפה מרגיש הפנימה, ובהוציא בפיו ירגיש מקום השגיאה, ומכל מקום העיקר הוא כוונת הלב, עכ"ד.

ביאורים

'בעריכת שפתים'. כלומר, על האדם להוציא את תלמודו בשפתיו ולשנן את תלמודו בקול ובחיתוך הלשון.

³ **בְּמַה שִׁשְׁנֵנו שָׁם בְּעֵרִיכַת שְׁפָתֵינו.**

כתב החיד"א בפירושו לאבות (פ"ו מ"א), שמאחר ומצינו בכמה מקומות שהתורה נמשלה לאשה, יש ללמוד מחיובי כלפי אשתו לחיוב בלימוד התורה. וז"ל: התורה נמשלה לאשה, וכדרשת רבותינו ז"ל 'אשת חיל' על התורה, ולכן יש ללמוד מחיובי כלפי אשתו לחיוב ללימוד התורה, שחייב בעונתה לא לבטל קביעת עתים לתורה, וחייב במצות פריה ורביה לחדש חידושים בתורה, ודקי"ל באו"ח סימן ר"מ שלא יכוין להנאתו, כן הוא בתורה, שכשם שאמרו חז"ל (קידושין ע, א) הנושא אשה לשם ממון, הוי"ן לן בנים שאינם מהוגנים, והממון אבד, כך העוסק בתורה לקנות ממון, לא סליק שמעתא אליבא דהלכתא, וחידושי אינם מהוגנים. וכמו שאמרו חז"ל (תענית כו, ב) שאסור לישא אשה לשם יופי, כך אסור ללמוד על מנת לקרוא רבי. וכך כתב בספר 'ראשית חכמה' בשער הקדושה (פ"ז אות לג) בענין מי שמבטל קימת חצות ללימוד התורה, וכך לשונו: וכיון שתלמיד חכם זה אינו קם, השכינה תתרעם עליו שאין לו אהבה בה, שהרי מבטל עונתה, ואינו חושש לה, והקב"ה גם כן יתרעם עליו, כי מבטל עונת בתו שהיא התורה, וכבר נמשלה התורה לבת מלך וכו', ואמרו רז"ל (פסחים מט, ב) תני רבי חייא: כל העוסק בתורה בפני עם הארץ, כאילו בועל ארוסתו בפניו, שנאמר 'תורה צוה לנו משה מורשה', אל תקרי 'מורשה' אלא 'מאורסה', עכ"ל. והוסיף שם עוד (אות סד): ובלוי ספק שהמתמיד במדה זו יתגלו לו סתרי תורה, שאין האשה מגלה סתריה אלא לבעלה. וכן לומד מביאים בשם הרשב"א (ספר מנחת הקנאות) כלפי מי שמצריך לתורה לימוד שאר חכמות חיצוניות, זו"ל: ולא תשגה בורה, שהוא עוון פלילי, כי הוא זימה ואלוקינו שונא זימה, תורתנו ודברי חכמינו 'תורה צוה לנו משה מאורסה', ומזבח מוריד דמעות על המגרש אשתו הראשונה אשר נשא. וכן מצינו גבי הבטלה שמכונה בשם 'אשה זרה' כמובא בספר החרדים פרק ס"ה, ועי"ש עוד בפרק ס"ו שלעומת זה התורה היא אשת נעורים מיום שלימדו אביו 'תורה צוה', וראה עוד בסיום דבריו הנחמדים שם, זאת האשה כבודה בת מלך פנימה, מלכו של עולם, 'ואתה חתן המלך, מה נעים גורלך', עכ"ל (בתורתו יהגה ח"א עמ' תנח). **ב. בעריכת שפתים.** כלומר שיש לאדם לשנות את תלמודו בקול ובחיתוך הלשון.

ביאורים

3. **במה ששנו שם בעריכת שפתים.** אחד מן הדברים שהתורה נקנית בהם הוא

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ובש"ם (עירובין נג, ב) ⁴כְּרוּרְיָא
אֲשַׁכְּחַתִּיהָ לְהֵוּא תַלְמִידָא דְהוּי
גְרִים פְּלְחִישָׁה, פְּטָשָׁא בִיה. אֲמַרְהָ
לִיה: לֹא כֶּךָ פְּתוּב (שמואל ב כג, ה):
⁵עֲרוּכָה כֻּלָּ וּשְׁמֹרָה" – אִם עֲרוּכָה
כְּרַמ"ח אֲבָרִים שְׁלֶךְ – מוֹשְׁתַּמְרָת,
(⁷וְאִם לֹא – אֵינָה מוֹשְׁתַּמְרָת). ⁸תְּנָא,
תַלְמִיד אַחַד הָיָה לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן
יַעֲקֹב שֶׁהָיָה שׁוֹנֵה בְּלַחֶשׁ, ⁽²⁾לְאַחַר
שְׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ כּו'. אֲמַר

ג. לאחר שלש שנים שכח תלמודו. הקשה בספר בניהו (עירובין נד, א ד"ה תלמיד), מדוע הוצרכו לומר שהיה תלמידו של רבי אליעזר, היה להם לומר סתם תלמיד אחד שהיה שונה בלחש וכו'? ותידך, שרבי אליעזר הוא רבי אליעזר בן יעקב, ועליו אמרו (עירובין סב, ב) שמשנתו קב ונקי, דהיינו שהיה שונה בלשון קצרה וצחה, ולפי דרך הטבע, דברים שנאמרו בקצרה אינם נשכחים כל כך כמו דברים ארוכים, וגם לשון צחה מועיל שלא ישכח, כמו שאמרו לעיל שם (ע"א) על בני יהודה שמפני שדייקו בלשונם היו מניחים סימנים, ומתוך כך נתקיימה תורתם בידם. ובאה הגמרא לומר שאף שהיה תלמיד של רבי אליעזר בן יעקב וקיבל

ביאורים

4. כרווריא אשכחתיה להווא תלמידא דהוה גרים בלחישא, בנטשה ביה.
5. ערוכה ככל ושמורה. כשהתורה אשר שם הקב"ה מסודרת היא ובעטה בו. 6. אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת. אם התורה ערוכה היא 'בכל', דהיינו ברמ"ח אברים, היא משתמרת אצלך ולא תישכח. 7. ואם לאו אינה משתמרת. ואם אינה ערוכה וכו' אינה משתמרת והיא תישכח. הדיבור בקול רם מעורר הרגשה ותנועה בכל האברים - אי לכך, ילמד האדם בקול, מפני שמכוח הלימוד בקול תורת ערוכה בכל גופו, והיא משתמרת אצלו (מהרש"א). 8. תנא. נשנה בבירייתא.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

לִיה שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: ⁹שִׁנְנָא פְּתַח
פּוּמְךָ קְרִי, ¹⁰פְּתַח פּוּמְךָ תְּנִי, ¹¹כִּי
הֵיכִי דְתוּרִיךָ חַיִּי וְתַתְּקִים בִּידְךָ,
שְׁנָאֲמַר (משלי ד, כב): ¹²"כִּי חַיִּים הֵם
לְמוֹצָאֵיהֶם", ^(ד)13 אֵל תַּקְרִי
לְמוֹצָאֵיהֶם" אֵלָּא לְמוֹצָאֵיהֶם בְּפֶה

תלמודו מרבו בלשון קצרה וצחה, ושני דברים אלו שומרים על התלמוד מהשכחה, עם כל זה לא הועיל לו, כיון שהיה שונה בלחש ושכח תלמודו. עוד תירץ, שהגמרא באה להשמיע שרק משום שהיה תלמידו של רבי אליעזר בן יעקב שמשנתו קב ונקי התקיים תלמודו בידו, על כל פנים שלש שנים, ולולי זה לא היה מתקיים בידו אפילו זמן קצר.

ד. אל תקרי 'למוצאיהם' אלא למוצאיהם בפה. רבינו בהגה"ה ביאר, וז"ל: מצאו לדרוש כן מדישנה מלשון יחיד של כל הפרשה: "אזניך" "מענייך" "לכבך", וכן סיים בלשון יחיד באותו הכתוב "ולכל בשרו", והוה ליה לומר גם כאן "למוצאם", ולכן אמרו אל תקרי וכו' אלא "למוצאיהם" בפה, בחמישה מוצאות, עכ"ד. והחסידי יעב"ץ (אבות פ"ו מ"ו) כתב, שחז"ל למדו כן מהלשון 'למוצאיהם', שאם הוא כינוי לתורה שהיא כ'מצאיה', הרי מציאה באה לאדם בלא עמל, ולימוד התורה כרוך בעמל רב. ועל כן פירשוהו לענין הוצאת הלימוד בפה, שהוא דבר קל באופן יחסי לעצם הלימוד, ועל ידי ההוצאה בפה משתמרת תורתו שלמד.

ביאורים

9. שיננא פתח פומיך קרי. שנון (חריף), פתח פיך וקרא את הפסוק. 10. פתח פומך תני. את המשנה. כלומר, למד בקול. 11. כי היכי דתוריק חיי ותתקיים בידך. כדי שהיא [התורה שהנך לומד] תתקיים בך, ותאריך ימים. 12. כי חיים הם למוצאיהם. כי דברי התורה הם חיים לאלו שמוצאים אותם. 13. אל תקרי למוצאיהם אלא למוצאיהם בפה. אל תקרא את המילה 'למוצאיהם' כפי שהיא כתובה, אלא כך תקרא אותה: 'למוצאיהם' בפה, לאלו שמוצאים בפה את מה שהם לומדים. [הגמרא אינה מגיחה את לשון הפסוק, אלא היא מוסיפה דרשה הנרמזת בדברים].

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

האדם שהתורה תתקיים בידו על ידי חזרתו בפה. ומפני שלפעמים האדם נמנע מלימוד התורה והחכמה משתי סיבות: הראשונה, מפני עומק המושג, שהדברים הנלמדים קשים. והשנייה, מפני קוצר המשיג, שמרגיש בעצמו שאין דעתו צלולה ואינו יכול ללמוד. ועל זה נסובה דרשת רבי אבדימי, והדרשה מיוסדת גם על הפסוק הקודם שנאמר בו (דברים ל, יא): 'לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא', כלומר, לא נפלאה היא 'ממך', לתלות את החיסרון בך שאתה קוצר המשיג. וגם לא רחוקה היא לתלות בעומק וריחוק המושג. וכנגד עומק המושג ממשיך הפסוק 'לא בשמים היא' שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה, וזה דבר שאי אפשר מפני עומק המושג, שדברים שבשמים למעלה מגלגל הירח הם עמוקים מהשגתו. וכנגד קוצר המשיג אמר: 'ולא מעבר לים היא', אבל אילו היתה שם היית צריך ללכת אחריה, וגם זה דבר שלכאורה אי אפשר אף שהדברים מצד עצמם אינם עמוקים שהם מתחת לגלגל הירח, אבל מחמת קוצר המשיג אינו יכול להגיע לשם. ומסיים הפסוק שבכל זאת לא ימנע האדם מן החכמה והתורה מפני שתי סיבות הללו, מפני ש'קרוב אליך הדבר מאד בפיך' וגו', והיינו כפי שדרשו לעיל שם (נד, א) אימתי קרוב אליך הדבר, בזמן שבפיך וכו', שעל ידי שלומד בקול יכול לזכור ולהבין כל דבר.

כו'. אָמַר רַב אָמִי: ¹⁴מֵאֵי דְכִתְיָב שַׁפְתֵי כָל מְנַעַת סְלָה. (משלי כב, יח): ¹⁵כִּי נָעִים פִּי תִשְׁמְרֶם בְּכַטְנָךְ, ¹⁶יִכְנֹו יַחְדָּו עַל שַׁפְתֵיךָ - אִימְתִי דְכָרִי תוֹרָה ¹⁷נְעִימִים? - ¹⁸בְּזִמְן שְׁתִּשְׁמְרֶם בְּכַטְנָךְ, וְאִימְתִי "תִּשְׁמְרֶם בְּכַטְנָךְ"? ¹⁹בְּזִמְן שִׁיכְנֹו יַחְדָּו עַל שַׁפְתֵיךָ" כו'. רַבָּא אָמַר: "תִּאֲוֹת לְבוֹ נְתַתָּה לוֹ, ²⁰וְאַרְשֵׁת שַׁפְתֵיךָ כֹּל מְנַעַתָּה" ²¹סְלָה" (תהלים כא, ג) - אִימְתִי "תִּאֲוֹת לְבוֹ נְתַתָּה לוֹ"? ^{22(ה)}בְּזִמְן שִׁי־אַרְשֵׁת שַׁפְתֵיךָ כֹּל מְנַעַתָּה סְלָה".

ה. בזמן שארשת שפתי כל מנעת סלה. במסכת עירובין (נה, א) אומרת הגמרא: "והיינו דאמר רבי אבדימי בר חמא בר דוסא, מאי דכתיב 'לא בשמים היא ולא מעבר לים', לא בשמים היא - שאם בשמים היא, אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא, אתה צריך לעבור אחריה". ופירש המהרש"א ביחודשי אגדות שם, שדברי הגמרא אינם מסובים דווקא על הדרשות הקודמות שם

[כפירוש רש"י, ע"ש], אלא לכל הסוגיא לעיל שם שעסקה בענין השתדלות

ביאורים

14. מאי דכתיב. מה כוונת הכתוב? 15. כי נעים כי תשמרם בכטנך. נעים יהיה לך, אם תשמור את דברי התורה בבטנך. 16. יכנו יחדו על שפתיך. כל דברי התורה יהיו יחדיו על שפתיך. 17. נעימים. ערבים ומתוקים. 18. בזמן שתשמרם בכטנך. שלא תשכח אותם. 19. בזמן שיכנו יחדיו על שפתיך. שכולם יהיו נכונים על שפתיך, בשעה שאתה מסדרם ומוציאם בפה, לא בגמגום ולא בלחישת. 20. וארשת. ומבטא. 21. סלה. לעולם. 22. בזמן שארשת שפתי כל מנעת סלה. ללמדך שאמתי "תאות לכו נתת לו" בזמן שאינך מונע ממנו את מבטא שפתי לעולם, דהיינו שאתה נותן לו דעת להבין שראוי לו לבטא בשפתי את מה שהוא לומד.

חוסן

מאמר א

הושע

עיונים

חוסן

מאמר א

הושע

ב. נזכר בירושלמי (ברכות ה, א), אָמַר רבי יוחנן: 'כָּל הַמְצִיעַ תְּלִמּוּדוֹ בְּצִנְעָה לֹא בְמִהְרָה הוּא שׁוֹכֵחַ, שְׁנֵאמַר (משלי יא, ב): 'וְאֵת-צְנוּעִים חֲכָמָה', וְכֵן כָּתֹב בְּשׁוֹלְחַן עָרוֹף יוֹרֵה דַעַה סִימָן רמ"ו סְעִיף כ"ב.

א. וכן כתב בשולחן ערוך יורה דעה. וזה לשונו: "וכל היגע בתלמודו בצנעא מחכים, שנאמר: 'ואת צנועים חכמה'". וכן כתב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"ג הי"ב).

הנה המקום של לימוד התורה הוא בסתר, וכמו שדרשו חז"ל בגמרא (סוכה מט, ב) על הפסוק בשיר השירים (ז, ב): 'חמוקי ירכיך', שנמשלה התורה לירך, לומר לך, מה ירך בסתר, אף דברי תורה בסתר. ובגמרא במועד קטן (טז, א) איתא, שמכח דרשא זו שדברי תורה בסתר כירך, גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, וברש"י בסוכה שם כתב שכבוד התורה בצנעא ולא להיות יושב ושונה בגובהה של עיר. ובמדרש תנחומא ריש פרשת בחוקתי איתא על הפסוק במשלי (א, ט): 'חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה', "שאל רבי שמואל בר נחמני את רבי יונתן ברבי אליעזר שהיה עומד בשוק, אמר לו: שנה לי פרק אחד, אמר לו: לך לבית הלימוד ואני אשנה לך שם, אמר לו: רבינו, לא כך למדנו 'חכמות בחוץ תרונה', אמר לו: יודע אתה לקרות ואין אתה יודע לשנות, מהו 'חכמות בחוץ תרונה' בחוצה של תורה, אמר לו: המרגלית היכן נמכרת היא לא בחוץ, אבנים טובות ומרגליות היכן הן נמכרות, לא במקום הידוע, אין מוליכין אותן לא לבעלי ירקות ובצלים ושומים, אלא במקום סוחרים, אלא לא בחוץ, כך התורה בחוץ היא נאמרת, שנאמר 'חכמות בחוץ תרונה', ברחובות, מהו ברחובות?

ביאורים

1. כל המציע תלמודו בצנעה. שאינו לומד במקום גלוי ומפורסם לכול, כגון בשוק, כמפורש בבלי מועד קטן טז, א. (יפה מראה). 2. ואת צנועים חכמה. החכמה שוכנת אצל הצנועים. 3. וכן כתב בשולחן ערוך. וז"ל: "וכל היגע בתלמודו בצנעא מחכים, שנאמר 'ואת צנועים חכמה'". וכן הוא ברמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה י"ב.

עיונים

במקום שמרחיבין, והיכן מרחיבין לה, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות", עכ"ד. הרי שמקום לימוד התורה אינו בחוץ ברחובות ובשווקים, לא במקום גלוי ונראה לרבים, אלא מקומו בסתר ובצנעא.

והנה במסכת סוכה שם פירש רש"י, שהטעם שדברי תורה בסתר, "שכבוד התורה בצנעא". וכוונתו, שדבר יקר מצניעים אותו, ואין מגלין אותו לכל. המהרש"א כתב, וז"ל: טעם הענין שעושה בפרהסיא עושה משום יוהרא ולא הוה לשמה. ב'פתח עינים' כתב, שהוא כדי שלא ישלטו עין הרע.

ה'אבני נזר' (נאות הדשא ח"א עמ' ז) ביאר, שטעם לימוד תורה בסתר, כדי שלא ישלטו בו החיצונים, שדברי תורה לעוצם קדושתם צריכים להיות בסתר דוקא. ולעומת זה הטומאה הוא בגלוי דוקא, לכן בית הסתרים אינו מקבל טומאה, כי אין הטומאה אלא בדבר הגלוי, ולכן הירך מפאת רוב פחיתותה היא בסתר דוקא, שלא תתגבר עליו הסט"א ביותר. וזהו שאמרו "מה ירך בסתר", שלא ישלטו בו החיצונים, כך "דברי תורה בסתר", שלעוצם קדושתם הם ג"כ בסתר שלא תהיה בהם אחיזת מה לחיצונים, עכ"ד.

המהר"ל (בנתיבי הצניעות תחילת פ"א ב קג) ביאר: "בגמרא במועד קטן (טז, א) איתא: פעם אחת גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק. מאי דריש, "חמוקי ירכיך", מה ירך בסתר, אף דברי תורה בסתר... והטעם בכל זה, כי החכמה בעצמה היא צנועה ונסתרת, ואין החכמה בנגלה. ולפיכך כמו שהיא החכמה בעצמה, כך ינהג עם החכמה, שילמד בצניעות, דהיינו בסתר. וזה שאמר כאן גם כן 'ואת צנועים חכמה' (משלי יא, ב), דהיינו מי שכל מעשיו בצניעות ובנסתר, נמשך אחריו החכמה, שהיא צנועה ונסתר. אבל מי שכל מעשיו בבלתי צניעות, זה הוא גשמי, ואין ראוי אליו החכמה. שכמו שיש אל החכמה מעלה עליונה נסתרת, כך יש אל החמרי מדריגה שפלה נגלית... ובפרק לולב וערבה (סוכה מט, ב): למה נמשלו דברי תורה לירך, לומר לך מה ירך בסתר, אף דברי תורה בסתר, פירוש דבר זה, כי ראוי שתהיה לתורה מדרגה הפנימית העליונה, ולפיכך אין ראוי שיהיה האדם נוהג בדברי תורה רק כפי מעלתה, שהיא נסתרת, וינהג בה מנהג צניעות, כמו שראוי לתורה שיש לה מדרגה נסתרת, ולא ינהג בתורה מנהג הגלוי, היוצא מן הצניעות".

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ג. ¹לעשות סימנים לתלמודו, כמו שאמרנו ז"ל (עירוכין נה, ב), אמר רב חסדא: ^(א) אין התורה נקנית בסימנים, שאמר (דברים לא, יט): ³"שימה בפייהם", ⁴אל תקרי "שימה" אלא סימנה, ⁵שמעה רב תחליפה במערבא, ⁶אזיל אמרה קמיה דרבי הסימן, וזכרו". ובספרו דרך חיים (אבות פ"ג מי"ג) כתב: "כי התורה לפי מדריגתה שהיא נבדלת מן האדם במעלה, אין קנין לה רק על ידי הסימן וכו', כי הדבר שיש לו סימן נותן הכרה אל האדם, עד שנמצא אצלו בפועל, ונגלה לגמרי אליו."

ביאורים

1. לעשות סימנים לתלמודו. יתבאר בהמשך. [כשהאדם לומד קובץ של מאמרים, ראוי לו להציב בראשם איזה סימן המורה על סדר שבו יש להבינם - איזה מהם קודם ואיזה מאוחר; וכן ראוי לו להציב סימן המורה על שמו של בעל המאמר - כי באמצעות תחבולות אלו יהיה לו יותר קל לזכור את הסדר הנכון של המאמרים ומיהו בעל כל מימרא ומימרא. מנהג זה נפוץ מאד בגמרא (רש"י)].
2. אלא בסימנים. על ידי עשיית סימנים, כי הם מועילים לזיכרון.
3. שימה בפייהם. הרגל את התורה בפייהם. 4. אל תקרי 'שימה' אלא סימנה. אל תקרא את המילה כפי שהיא כתובה, דהיינו 'שימה', אלא תקרא אותה ככיצול היה כתוב 'סימנה' - סימן שלה. [ביאר המהרש"א (שם בח"א), שאחר שאמר הכתוב שם 'ולמדה את בני ישראל' שצריך לשנותה עד שילמדנו, אמר דמכל מקום אינה קנין בנפש שלא תשכח אלא עד ששימה בפייהם. עכ"ל].
5. שמעה רב תחליפה במערבא. כאשר רב תחליפא מן המערב (רב תחליפא מארץ ישראל, שהיא מערבית-דרומית לבבל) שמע את ההוראה הזו של רב חסדא.
6. אזיל אמרה קמיה דרבי אבהו. הלך ואמר אותה בפני רבי אבהו.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

אבהו, ⁷אמר: אתון מהתם מתניתו לה, אגן מהקא מתנינן לה: ⁸"הציבי לך צינים" (ירמיה לא, ב) - ⁹עשה ציונים לתורה. רבי אלעזר אומר ¹⁰מהקא: ¹¹"ומדע לבינה תקרא" (משלי ז, ד) - ¹²עשה ¹²מודעים לתורה. ואמרנו שם (נג, א): ¹³בני יהודה

והנה מלשון הגמרא "אין התורה נקנית אלא בסימנים" משמע, שלא שימוש בסימנים ו'פוטנטים' שונים המסייעים לזיכרון, קשה מאד לקנות את התורה. וכן רואים אנו לכל אורך מסכתות הש"ס, לפני סוגיא שמופיעים בה פרטים רבים, מוצב

בסוגרים 'סימן' לזיכרון, על ידי ראשי התיבות של כל המאמרים המובאים בסוגיא. אמנם יש להעיר, שהמהרש"א כתב (ב"ב נח, ב): "כי אלו שאינם חריפים ופקחים כל כך בחכמת הפלפול, עושים לימודם על ידי סימנים, שעל ידיהן יזכרו בעיקר לימודן". משמע מדבריו, שהחריפים והפקחים אינם זקוקים לסימנים.

ביאורים

7. אמר אתון מהתם מתניתו לה אגן מהקא מתנינן לה. אמר רבי אבהו: אתם למדים הוראה זו, הוראת רב חסדא, משם, מהפסוק הנ"ל, אבל אנו למדים אותה מכאן [מן הפסוק הבא].
8. הציבי לך ציונים. העמידו לעצמן סימנים בדרך, ופירושו: 9. עשה ציונים. סימנים. 10. מהקא. ניתן ללמוד את ההוראה הנ"ל של רב חסדא מכאן. 11. ומדע לבינה תקרא. לשון הפסוק: "אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא" - ותקרא לבינה 'קרוב משפחתי'. [ראוי לו לאדם שיהיה בקי ורגיל בחכמה ובבינה כמו שהוא בקי ורגיל בקרובי משפחתו].
12. מודעים. סימנים. [מודע' משרש ידע - לדעת. הסימן מכונה 'מודע', מכיון שבעזרתו האדם יודע ומכיר את הדבר המסומן. וכן בתורה, בעזרת הסימנים ידע אותה ויזכרנה היטב]. 13. בני יהודה רמתנתי להו כימנא נתקימה תורתן בידם. תושבי ארץ יהודה היו נותנים סימנים לשמועות שלמדו מרבותיהם כדי שלא ישכחו אותן, לכן היו זוכרים מה שלמדו.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

דַּמְתַּנְחִי לְהוֹ סִימְנָא ^(ב) נְתַקְיָמָה
 תּוֹרָתָם בְּיָדָם. וְאֶגְלַנּוּ שְׂאֵנוּ לְזֻמְדִים
 מִתּוֹף הַסֶּפֶר, נִכּוֹן מְאֹד ¹⁴ לְשִׁנּוֹן
 הַשְּׂקָלָא וְטְרִיא בְּעַל פֶּה (אִף שְׂאֵנוּ
 כְּלִשׁוֹן הַתְּלֻמוֹד), ¹⁵ עִם כָּל זֶה מוֹעִיל
 מְאֹד לְזַכֵּר תְּלֻמוֹדוֹ. ¹⁶ וְיִקַּל לּוֹ זֶה
 אַחֵר הַחֲזָרָה פְּעָמִים וְשָׁלֹשׁ בְּפָנִים,

ג. נתקיימה תורתם בידם. במסכת עירובין (נה, א) אומרת הגמרא: "והיינו דאמר רבי אבדימי בר חמא בר דוסא, מאי דכתיב: לא בשמים היא ולא מעבר לים", לא בשמים היא' - שאם צריך לעלות אחריה, ואם 'מעבר לים' היא,

אתה צריך לעבור אחריה". ועמדו שם המפרשים על מה דברי הגמרא מוסבים [ועיין בפירוש המהרש"א, הובא לעיל בעיונים ד"ה בזמן שארשת], רש"י פירש שדברי הגמרא מוסבים על הדרשות הקודמות שם שלמדנו שצריך לטרוח ולהעמיד סימנים ולהערים בתחבולות כדי שתקיים התורה בלומדיה, ובא לומר שהסיבה לזה היא כמו שדרש רבי אבדימי 'לא בשמים היא' שאם בשמים היא צריך אתה לעלות אחריה, ולמדנו שחייב אדם לעשות כל השתדלות שיתקיימו דברי תורה בידו.

בשאלות דרב אחאי (שאלתא יט) למד ממימרא זו, שאם רבו נמצא במדינת הים, חייב ללכת אחריו למדינת הים ללמוד תורה. ובהעמק שאלה (שם אות ד) ביאר, שאף שבגמרא משמע שדרשת רבי אבדימי נאמרה לענין עצם לימוד התורה שצריך לעשות סימנים ותחבולות כדי שתקיים התורה בידו, סבר השאלות שהוא הדין ללמוד תורה מרב, שהרי ענין שימוש תלמידי חכמים הוא עיקר גדול בלימוד התורה, וכמו ששינוי באבות (א, ו) 'עשה לך רב'.

ביאורים

14. לשנן השקלא וטריא אף שאינו כלשון התלמוד. ישנן את המשא ומתן של ה'רעיון'. היינו, הדברים הנלמדים מהסוגיא, ואינו צריך לחזור בעל פה על הדברים כלשון התלמוד דווקא. 15. עם כל זה, שאינו חוזר כלשון התלמוד דווקא. 16. ויקל לו זה, החזרה בעל פה.

וְאַחַר כֵּן יִסְמֵן לוֹ הַעֲנִינִים שְׁנֹכְרוּ מִמְּשֻׁנָּה לְמִשְׁנָה
 בְּתֻלְמוּד. וַיִּצְיֵן בְּזַכְרוֹנוֹ רְאִשֵׁי פְּרָקֵיהֶם אַחַת לְאַחַת, זֶה
 אַחֵר זֶה, (וַיּוּכַל לְרַשֵּׁם הָרְאִשֵׁי פְּרָקִים בְּלִוּחַ וְהוּא יִהְיֶה
 לוֹ לְסֶפֶר הַזְּכוֹנוֹת), אִף בְּעַת שְׂאֵין הַגְּמָרָא מְצוּיָה אֶגְלוּ,
 וַיִּתְרַחַר בֵּן ¹⁷ מֵעֲנִין לְעֲנִין, כָּל הַשְּׂקָלָא וְטְרִיא אֲשֶׁר
 בִּינֵיהֶם, עַד אֲשֶׁר יַעֲלֶה בְּיָדוֹ הַתְּלֻמוֹד מִמְּשֻׁנָּה לְמִשְׁנָה,
¹⁸ וְכֵן לְמִשְׁנָה שְׁלִישִׁית כּו' כּו' עַד בְּלוֹת הַפְּרָק. וְכֵן בְּכָל
 פְּרָק עַד בְּלוֹת הַמַּסְכָּת. ¹⁹ וַשִּׁנּוֹן הָרַעִיּוֹן בְּהַשְּׂקָלָא וְטְרִיא
 שָׁל הַתְּלֻמוֹד בְּעַל פֶּה מוֹעִיל יוֹתֵר מִהַחֲזָרָה הַמִּשׁ פְּעָמִים
²⁰ וְלוֹמַד בְּפָנִים. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אִף בְּשַׁעֲהַ שְׁלוֹמַד מִתּוֹף
 הַסֶּפֶר, ²¹ אִם דַּעְתּוֹ וְלָבוֹ שִׁישְׁנָנוּ בְּעַל פֶּה, ²² אִזְ חוֹקֵק
 תְּלֻמוֹדוֹ בְּיוֹתֵר בְּזַכְרוֹנוֹ, ²³ וְכָל מַה שֶּׁהוּא חָרוֹת עַל לְבָבוֹ

ביאורים

17. מענין לענין כל השקלא וטריא אשר ביניהם. מסוגיא לסוגיא את כל המשא ומתן שבסוגיא. 18. וכן למשנה שלישית וכו' וכו' עד בלות הפרק. וכן השקלא וטריא שבין משנה שנייה שלישית. וכן על זה הדרך ימשיך ממשנה שלישית לרביעית עד סוף הפרק. 19. ושינון הרעיון בהשקלא וטריא של התלמוד. כמבואר לעיל שאין צריך לחזור בעל פה כלשון התלמוד בדווקא, אלא יש לחזור על ה'רעיון' - הדברים הנלמדים מהסוגיא. 20. ולומד בפנים. כשלומד בפנים. 21. אם דעתו ולבו שישננו בעל פה. בשעה שלומד מתוך הספר ומכון את דעתו ללמוד באופן שיוכל אחר כך לשנן את הדברים בעל פה. 22. אז, כבר בשעה שלומד מתוך הספר, חוקק - 23. וכל מה שהוא חרות על לבבו ביותר. וככל שהתורה חקוקה וקבועה יותר בלבו.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ד. לקנות בנפשו¹⁽⁸⁾ מדת הענוה,
וכמו² שישנו שם (אבות ו, ו) -

א. מדת הענוה. דרש רבי אליהו לאפיאן זצ"ל: יסוד מושג הענוה, אינו שלא ידע האדם ויכיר את ערך נפשו, אדרבה, צריך אדם לדעת ולהכיר את כוחות נפשו. רק יחשוב כי כשרונותיו וסגולותיו הם מתנת שמים, ואין הם משלו. וידע כי אילו לאדם אחר היו כוחות וכשרונות כמוהו היה משיג יותר ממנו, אם כן איפוא הרי הוא בעל חוב לקונו, ואם אינו מנצל מה שיכול להשיג - חסר ופגום הוא! וראיה גדולה לדבר: משה רבינו העניו מכל אדם אשר על פני האדמה, נכתב עליו בתורה (במדבר יב, יז-ח): "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, פה אל פה אדבר בו, ומראה ולא בחידות, ותמונת ה' ביט". והרמב"ם מנה ב"ג עיקרים: "להאמין באמונה שלימה שנבואת משה רבינו היתה אמיתית, ושהוא היה אב לנביאים הקודמים לפניו ולבאים אחריו", ובוודאי גם על משה עצמו חלה החובה להאמין בזה באמונה שלימה. (לב אליהו ח"א עמ' רצד).

וכך אמר רבי ליב חסמין זצ"ל: פשוט הוא שעניו אינו נקרא מי שאינו יודע מהותו וכוחות נפשו, כי שוטה הוא ולא עניו, אלא שמכיר בהכרה מלאה שכל מה שיש לו - אינו שלו, אלא ברחמי ה' הטיב עמו ונתן לו, וכל מה שמרגיש בזה יותר, הוא העניו האמיתי (אור יהל ח"ג פר' שמיני).

כמו כן מסר רבי שלמה כהן ששמע מפי ה'חזון איש' זצ"ל: בגדר מדת הענוה טועים רבים, בחושבם שענוה פירושה להחזיק עצמו לבור וריק, הגם שזה רחוק מהאמת. הענוה האמיתית: שאדם ידע את ערכו, ואם הוא אמנם גדול בתורה מותר לו לדעת את זה ולהחזיק עצמו בהתאם למדרגתו הנכונה, אולם אין לו לדרוש כבוד וגדולה על כך, כי הרי זוהי חובתו בעולמו לגדול ברוחניות, וכמאמר ז"ל: אם למדת תורה הרבה, אל תבקש גדולה לעצמך, כי לכך נוצרת! יפה הגדיר הדבר רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל: אוי לו לאדם שאינו מכיר את ליקויי נפשו, מגרעותיו וליקויו, הרי אינו יודע מה עליו לתקן? אך אוי לו שבעתיים, אם האדם אינו מכיר את כוחות נפשו וסגולותיו, שאז אפילו את כלי עבודתו אינו

ביאורים

1. **מדת הענוה.** מדת הענוה נצרכת במיוחד לקניין התורה, כמו שמפרש והולך.
2. **ששנו שם בענוה.** הענוה נמנית בפרקי אבות כאחד מ"ח קנייני התורה.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

מכיר!!! (מרביצי תו"מ פ"ג).
בענוה. ואמרו ז"ל (תענית ז, א): אמר
רבי חנינא בר אידי: למה נמשלו

דברי תורה למים? לומר לה, מה מים מניחים מקום גבוה
³והולכים למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימים
⁴אלא במי שדעתו שפלה. ואמר רבי אושעיא: למה
נמשלו דברי תורה בשלשה משקים הללו: במים וביין
ובחלב? דכתיב (ישעיה נה, א): "הוי כל צמא לבו למים",
⁶ובכתיב (שם): "ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין
וחלב". לומר לה, מה שלשה משקים הללו אין

ביאורים

3. והולכים למקום נמוך. דרכם של המים לזרום תמיד אל המקום הנמוך ביותר. 4. אלא במי שדעתו שפלה. אדם ענו. רק הענוים זוכים שיתקיים תלמודם בידם ולא ישכחוהו. 5. הוי כל צמא לבו למים. ומבואר שם בגמרא לעיל, שבפסוק זה מתכוון הנביא לתורה, והוא מכנה אותה "מים". 6. ובכתיב. בסוף אותו פסוק. 7. ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב. כאמור, בפסוק זה מדבר הנביא על התורה. הנביא אומר שדברי תורה הם כמים, וכשם שמים מצויים בחינם והאדם שותה מהם כרצונו, כך מצויה התורה לכל אדם וביכולתו ללמוד אותה ולדעתה. גם היין והחלב שמוזכרים בפסוק והם נמכרים בחינם, אינם אלא משל לדברי תורה הנקנים בחינם (רש"י). כוונת הנביא היא שאף על פי שדברי תורה מצויים בחינם כמים, אינם בבחינת נוזל פשוט וזול כמים, אלא טובים הם יותר מיין וחלב (רש"י על הפסוק). כאן דורש רבי אושעיה לימוד נוסף מהמשל המופיע בכתוב. 8. לומר לה. מדוע נמשלה התורה דווקא לשלושת המשקים האלה? לומר לה - 9. אין מתקיימים אלא בפחות שבכלים. אינם משתמרים אלא בכלים זולים ו"שפלים" כגון כלי חרס, ואילו בכלי כסף וזהב הם מתקלקלים.

מִתְקַיִּים אֶלָּא בְּפָחוֹת שְׁבַבְלִים, אֶף
 דְּבָרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיִּים ^(ב) אֶלָּא
 בְּמִי שְׁדַעְתּוֹ שְׁפָלָה עָלָיו. וּבְעָרוּבִין
 (ג, א) אָמַר רַב מִתְנָא: ¹¹ מַאי דְּכִתִּיב
 (במדבר כא, יח): "וּמִמְדַּבֵּר מִתְנַה" -
 אִם מְשִׁים אָדָם עֲצָמוֹ בְּמִדְבָּר זֶה,
¹² שֶׁהִכַּל דְּשִׁין בּוֹ, ¹³ תְּלַמְדוּ מִתְקַיִּים
 בְּיָדוֹ, ¹⁴ וְאִם לָאוּ, אֵין תְּלַמְדוּ
 מִתְקַיִּים בְּיָדוֹ כּו'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:
 מַאי דְּכִתִּיב (שיר השירים ה, יג):
¹⁵ לְחַיּוֹ בְּעָרוּגַת הַבַּשָּׂם? - אִם

ג. אלא כמי שדעתו שפלה עליו. בספר 'רוח חיים' (אבות א, א) כתב רבי חיים מוולאזין: על ידי הענוה זוכה האדם לכל, וכמו משה רבינו עליו השלום שהיה אדון הנביאים ואב החכמים, לא נשתבח אלא בענוה, וכל מה שזכה הוא בעבור ענותו. ואילו היה עכשיו אדם עניו כמשה, היה ודאי זוכה לתורה בשלימות. וכמאמר חז"ל (תענית ז, א): "למה נמשלו דברי תורה למים וכי"

מה מים מניחין מקום גבוה והולכים למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה עליו... כן נתגלגלה התורה עד משה, שהוא היה העניו

ביאורים

10. אלא כמי שדעתו שפלה. באדם ענו, ואילו אדם המתגאה - חכמתו מסתלקת ממנו. 11. מאי דכתיב ומדבר מתנה. מה הכוונה בפסוק זה? [הפסוק מפרט את מקומות חנייתם של בני ישראל בעת מסעותיהם במדבר. הגמרא מפרשת את הפסוק בדרך דרוש]. 12. שהכל דשין בו. דורכים עליו, כלומר, שאין בו גסות רוח, אז תלמודו - 13. תלמודו מתקיים בידו. זהו מה שאמרה תורה "וממדבר מתנה" - מפני ששם את עצמו כמדבֵּר, התורה נתונה לו במתנה, ואינו שוכח תלמודו (רש"י). 14. ואם לאו. שאינו משים את עצמו כמדבר. 15. לחיו כערוגת הבשם. כערוגה זו שהכול דשין בה. כערוגה זו שבשדה שהכול דורכים עליה, כלומר, שאין בו גסות הרוח (רש"י).

עיונים

מכל, ושפל ונמוך ביותר.

וכמו הכלי, כל מה שדופנו יותר דק מחזיק יותר, עד שאם תהיה כקליפת השום היא כמעט כולה בית קיבול, כן האדם, כל שרוחו יותר נמוך, נשאר ביותר מקום פנוי ובית קיבול לתורה. ונאמר (דברים ח, יד): "ורם לבבך ושכחת", רצה לומר, כיון שגבה למעלה, וממילא לא נשאר מקום פנוי לתורה, על כן תצא התורה ח"ו, וכמאמר הכתוב (ישעיה יא, ט): "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", כמו המים המכסים לים במקום שהוא עמוק ביותר, נכנסים גם המים שם יותר הרבה. וכמאמר חז"ל (עירובין נד, א): "וממדבר מתנה", אם משים אדם עצמו כמדבר שהכל דשין בו, וכי עמוק מקפיד כלל על כבודו, התורה נתנה לו במתנה. ולכן לא היה משה שוכח שום דבר מהתורה, יען שלא הקפיד על כבודו כלל ונתנה לו, עי"ש בכל דבריו.

כתב השל"ה הקדוש: ראה עד כמה גדולה מדת הענוה, הנה משה רבינו ע"ה מבחר הנבראים אדון הנביאים, ולא שבחו הכתוב רק במדת הענוה. וצריך לילך במדת הענוה עד קצה האחרון, כהא דתנן (אבות ד, ד): "מאד מאד הוי שפל רוח". ואמר הכתוב: "מכל האדם", כי הנה שלשה ענוים היו: משה ואהרן אמרו (שמות טז, ח): "ונחנו מה". אברהם אבינו אמר (בראשית יח, ז): "ואנכי עפר ואפר". דוד המלך ע"ה אמר (תהלים כב, ז): "ואנכי תולעת". ומשה היה עניו מכולם, כי אברהם המשיל עצמו לעפר ואפר, דודו לתולעת, אבל משה אמר אין אנחנו כלום. וזה ענין "מכל האדם", ראשי תיבות: 'אברהם דוד משה', עכ"ל. וכתב בספר "מנורת המאור": אף על פי שהיו בו במשה רבינו כל מדות טובות שבעולם, לא גבה לבו באחת מהן, לא בנבואתו לא בחכמתו ולא במלכותו... בשעת מחלוקת קרח ועדתו, לא הניח ענוותנותו, שנאמר (במדבר טז, כה): "ויקם משה וילך אל דתן ואבירם", ולא נתגאה לומר: ומה הם חולקים על הקב"ה ואני כמלך, ולאך אחריהם? וכן כשנבאו אלדד ומידד, אמר לו יהושע (במדבר יא, כח): "אדוני משה כלאם", ומשה השיבו (שם, כט): "ממקנא אתה לי ומי יתן לך עם ה' נביאים", אפילו העבדים והשפחות, שהיו נביאים, ואתה יהושע מבקש שרק אני אהיה נביא? אני שבקשתי שבעים זקנים, ולא עוד אלא שמתחילה הייתי בורח מן השררה, שנאמר (שמות ד, ג): "שלח נא ביד תשלח". לכן כששבחו הקב"ה לא שבחו אלא במדת הענוה, שנאמר: "והאיש משה עניו מאד" - "חכם" "חסיד" לא נאמר, אלא "עניו".

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

מְשִׁים אָדָם עֲצָמוֹ כְּעֲרוּגָה זֹה, שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין כָּהִי, (ב)² תִּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְשָׁם (גה, א) רַבִּי יוֹהָנָן אָמַר: "לֹא

ג. תלמודו מתקיים בידו. רבינו בהגה"ה כתב, וז"ל: משל המדבר ומשל הערוגה יורו על שני מיני התלמידי חכמים: א. שהוא בודד, ודבר אין לו עם העולם, להנותם מתורתו, וחכמתו. ב. שחכמתו בחוץ תרונה, ורבים יאותו לאורו. הראשון נדמה למדבר, והשני לערוגה של בושם, שהכל מתבשמן ממנו. ולא לבד שהתלמיד חכם הבודד צריך להיות כאסקופה הנרסרת, אבל גם המזכה רבים ניתנה בעונה, עכ"ל.

הנה שם בגמרא אמרו עוד: "אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו, תורה ניתנה לו במתנה". וכתב בספר 'מערכי לב' (ח"ג עמ' רי): מכאן, שמי שאינו משים עצמו כמדבר, אינו זוכה לתורה. שלש פעמים ביום אנו מתפללים: 'נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה, ולמקללי נפשי תדום, ונפשי כעפר לכל תהיה', ורק לאחר מכן מתפללים: 'פתח לבי בתורתך', כי רק לאחר שהוא עושה עצמו כעפר לכל, שהוא כלום והוא שותק למקלליו, ואינו מרגיש שפוגעים בו, כי הלא עפר הוא, רק אז יכול הוא לזכות לתורה. משה רבינו שאמר (שמות טז, ח): 'נחננו מה' הוא אשר זכה לכתר תורה, וכשהיה איזה פגם דק לגודל ערכו של משה רבינו, מיד 'בא לכלל כעס בא לכלל טעות' (ספרי טמות פ"ה).

במהלך החיים שלנו אין אנו רואים סתירה בין קבלת התורה למידת הגאווה, אין אנו מבינים שיתכן ואחד יעלה במעלות החכמה אבל לא במעלות התורה, אך האמת שרק לאחר 'ונפשי כעפר לכל תהיה' בא 'פתח לבי בתורתך', וכפי שפירש הגר"א, ש'לב' הוא מקום התאווה, ופתיחת הלב לתורה היינו ניצול כוח התאווה שבלב לתורה. [ובדרך זה פירש גם 'במצוותיך תרדוף נפשי', דהיינו יצר חמדת הממוץ ייהפך לחמדה למצוות]. מי שזוכה למדרגות הללו לנצל את כוחותיו לצד הקדושה, הוא אשר זוכה לדביקות בתורה, כי כדי לזכות לתורה חייבים להיות בית קיבול לתורה, וכפי שמרגיש את ה"אני" שבו, באותה מידה מצטמצם הכלי קיבול שלו, וכפי שממעט עצמו ועושה עצמו לעפר, כך מתרחב הכלי קיבול לקבלת התורה. משה רבינו הוא גם עניו מכל האדם, וכתוצאה מכך הוא גם מקבל התורה.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

בְּשָׁמַיִם הִיא" (דברים ל, יב) - (ט)¹⁶ לֹא תִמְצָא כְּגִסְי הָרוּחַ. וְאָמְרוּ עוֹד (פסחים סו, ב) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַבִּי: כָּל ¹⁷הַמְתִּיחֵר - אִם חָכֵם הוּא, ¹⁸חֻכְמָתוֹ מִסְתַּלְקֶת מִמֶּנּוּ. וּבְיָרוּשָׁלַיִם (יבמות יב, ז) ¹⁹בְּנֵי סְמוּנִיָּא אָתוּן לְגַבֵּי רַבִּי, אָמְרִין לֵיהּ: ²⁰בְּעֵי תַתָּן לָנוּ חֵד בַּר נֶשׁ דְּרִישׁ, דִּין, וְחֻזֵן סַפֵּר, מִתְנַן וְעַבְד לָן כָּל צְרַכְיָן, ²¹וְיַהֲב לָנוּ לְוֵי בַר סִיסִי, ²²עֵשׂוּ לֹו

ד. לא תמצא כגסי הרוח. בספר 'לשמוע בלימודים' (עירובין נה, א ד"ה לא) ביאר, מדוע אכן לא שייך שתמצא התורה במי שמגיס דעתו עליה. וביאר, שבאמת התורה הקדושה מצד עצמה היא נעלמת, שהרי הקב"ה והתורה הם אחד, וכפי שאין לנו השגה בעצמותו יתברך כמו כן לא שייך להשיג פנימיות התורה, ומשום כך לא היה שייך

שתינתן התורה בעולם הזה כלל, אלא שהקב"ה במקום גדלותו, שם ענוותנותו, הוריד את התורה לארץ והלבישה בלבוש עניינים גשמיים שמתייחסים לאדם, ועל ידי כך היתה ראויה להינתן בעולם הזה השפל. ונמצא שכל מציאות התורה

ביאורים

16. לא תמצא כגסי הרוח. ללמודך שהתורה לא תימצא בגסי הרוח, שדעתם גבוהה, ומרגישים עצמם נישאים כשמיים. 17. המתיהר. המתגאה.
18. חכמתו מסתלקת ממנו. הוא שוכח דברי תורה שלמד. 19. בני סמוניא אתון לגבי רבי, אמרין ליה. בני המקום הנקרא סימוניא באו לפני רבי, ואמרו לו: בעי - 20. בעי תתן לנו חד בר נש דריש, דין, וחזון ספר, מתנין ועבד לן כל צרכן. מבקשים אנו ממך שתיתן לנו אדם אחד שהוא ראוי להיות דרשן שידרוש לפנינו, ושיהיה גם דיין וחזן וחכם הלומד משניות (שילמד אותנו משנה), ויהיה עושה לנו כל צרכינו (היינו צורכי הקהל). 21. ויהב לון לוי בר סיסי. ונתן להם רבי את תלמידו, לוי בר סיסי. 22. עשו לו. כאשר מינו אותו, עשו לכבודו בימה גדולה.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

בַּיּוֹם גָּדוֹלָה וְהוֹשִׁיבוּהוּ עָלֶיהָ.
23 אֶתְיוֹן וְשֹׁאֲלוֹן לֵיה כּוֹ כּוֹ, וְלֹא
 אֲנִיבּוֹן, **24** אֶתְיוֹן לְגַבִּי דְרַבִּי כּוֹ. **25** אָמַר
 לֹון: תִּיכּוֹן בְּר נֶשׁ, דְּכּוֹתִי יְהִיבִית
 לְכוֹן, **26** שְׁלַח אִיתִיתָהּ וְשֹׁאֵל לֵיה
 (אוֹתָן הַשְּׁאֵלוֹת כְּעֶצְמָן שֶׁשֹּׁאֲלוּהוּ)
 וְאֲנִיבִיחָהּ. אָמַר לֵיה: **27** וְלָמָּה לָּא
 אֲנִיבְתִינּוֹן? אָמַר לֵיה: עֲשֵׂו לִי בַיּוֹמָה
 גָּדוֹלָה וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתִי עָלֶיהָ, **28** וְטַפַּח

בעולם הזה היא רק ממידת ענוותנותו של הקב"ה, ולכן מי שמגיס דעתו ואינו נוהג במידת הענווה אין לו שייכות בתורה שכל מצאיותה היא מכח מדת הענווה. וטעם נוסף, מפני שעיקר שלימות התורה היא לקיים גם את המצוות שאינם שכליות, שמקיימם כדי לעשות רצון הקב"ה שצינונו עליהם

ולא מפני שאנו מבינים בתועלתם, וזה שייך רק במי שמשפיל עצמו ומוכן להיכנע ומבטל חכמתו בפני ציווי ה', אבל המגיס דעתו אינו מבטל דעתו ולא יקיים חוקים שמנוגדים לדעתו.

ה. וטפח רוחי עלי. וביאר ב'קרבן העדה': 'גבה רוחי, ושכחתי'. הנה אמרו במסכת עירובין (נה, א): 'לא בשמים היא ולא מעבר לים היא, לא בשמים

ביאורים

23 אֶתְיוֹן וְשֹׁאֲלוֹן לֵיה כּוֹ וכו' ולא אנבונו. באו לפניו ושאלו אותו שאלות בהלכה, וכשלא ענה להם, שאלוהו באגדה, ולא השיב להם כלום. **24** אֶתְיוֹן לְגַבִּי דְרַבִּי כּוֹ. באו לפני רבי, ואמרו לו: וכי אדם כזה ביקשנו ממך? הלא אינו יכול להשיב על שאלותינו! **25** אָמַר לֹון חִיבּוֹן בְּר נֶשׁ דְּכּוֹתִי יְהִיבִית תְּלַכוֹן. אמר להם רבי: בחייכם [הוא לשון שבועה], בן אדם גדול בתורה כמותי נתתי לכם! **26** שְׁלַח אִיתִיתָהּ וְשֹׁאֵל לֵיה כּוֹ וְאֲנִיבִיחָהּ. שלח רבי שליח להביא אליו את לוי בר סיסני, שאל אותו את שאלותיהם, והשיב לו על הכול. **27** וְלָמָּה לָּא אֲנִיבְתִינּוֹן. ומדוע לא השבת להם, אם אתה יודע את התשובות לכל השאלות הללו? **28** וְטַפַּח רוחי עלי. וגבה רוחי עלי, ומפני כך - שכחתי את התשובות.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

רוּחִי עָלַי, **29** וְקָרָא עָלֶיהָ: "אִם נִבְלַתְּ כְּהַתְנַשְׂא, וְאִם זְמוּתָ יָדִי לְפָה"

היא שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחריה". יש להבין, פרשה זו של "אילו היה כן" למה נכתבה, ומאי נפקא לן מינה, אחר שכבר מצויה כל התורה בידינו, ואין צריך לחזר אחריה להמריא למרום או להפליג בים כדי לזכות בה?

בספר 'לקט שיחות מוסר' (ח"ב עמ' רט) לרבי יצחק אייזיק שר זצ"ל כתב לפרש על פי המבואר בגמרא להלן שם: "ר'בא אמר, 'לא בשמים היא' - לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים, ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים". וראה פירושו של רש"י. אמנם ניתן לפרש באופן אחר, שכוונת ר'בא היא שהמגביה דעתו עליה והמרחיב דעתו עליה, רחוקה היא התורה ממנו, כמו שהיתה קודם שניתנה בסיני, אחר שאדם זה הגביה דעתו עליה ונתרחק מן התורה, כגבוה שמים מן הארץ וכרחוק ארץ מעבר לים.

ועתה שומה עליו להתאמץ בכל עוז ולירד מן השמים אשר העפיל אליהם, ולעבור את הים אשר יצר לנפשו, כדי שיהיה קרוב אל התורה, כי גם אחר שהוריד הקב"ה את התורה אל בני האדם ונתנה אליהם, יכול עדיין האדם להיות רחוק ממנה כרחוק מזרח ממערב, ולא הועילה לו כל הגדלות של מתן תורה אם יגביה עצמו ודעתו עד לשמים. ואם תהיה זאת מידתו ויגביה או ירחיב דעתו, תהיה זאת לו לחובה להעביר על מידתו ולירד מן השמים, מתוך ידיעה כי רק אם יתקרב הוא אל התורה תהיה התורה קרובה אליו. וזה גם ענין אמרם 'אם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחריה', והיינו שגם אחרי שניתנה התורה לארץ, עדיין יתכן שיהא מרחק בין התורה והאדם כמרחק שמים מן הארץ. וזו הלכה הנוגעת למעשה לכולנו, לשית אל לבנו כי מי שמגביה עצמו ומרחיב דעתו, מתרחקת התורה הימנו, וכן אתה מוצא שלא ניתנה תורה אלא על הר סיני השפל ולא על ההרים הרמים, כדאיתא (סוטה ה, א): אמר רב יוסף, לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הניח הקב"ה כל ההרים והגבעות, והשהה שכינתו על הר סיני.

ביאורים

29 וְקָרָא עָלֶיהָ. וקרא עליו רבי את הפסוק אם נבלת - **30** יד לפה. ופירוש הפסוק הוא מי גרם -

עיונים

טעם נוסף למאמר זה כתב המהר"ל (חיידושי אגדות), שכאשר יש לדבר מסוים צורה, שוב אינו מקבל צורה אחרת, ולפיכך כאשר אדם עושה עצמו כידוע, הרי יש לו "צורה", ואינו יכול לקבל צורה אחרת שהיא התורה. רק כשעושה עצמו כאינו יודע ואין לו צורה, אז מקבל את התורה והיא הצורה שלו.

ובתפארת ציון ביאר הטעם, משום שאי אפשר לזכות לחכמת התורה לאמיתיה אם לא שיהיה בכוחו לקבל החכמה מפיו ברוך הוא, ולמדרגה זו אי אפשר להגיע אלא אם כן משים את עצמו כמי שאינו, שאז אין דבר מפסיק בינו לבין אביו שבשמים, ואז יש בכוחו לקבל את החכמה מפיו ברוך הוא.

ב'מכתב מאליהו' ביאר: אם אין מתברר לאדם שלילת כח עצמו, אם אינו מבין ששקר היא כל שאיפתו לסמכות עצמית, אז אי אפשר שהוא יקבל את התורה באמת, ואם כן חכמתו והשגותיו שמצד השכל, או אפילו בגדר התעוררות, לא תוכלנה להתקיים. רק אם הוא מבין את השקר, את ה"אין" שיש בו, והוא מבטל אותו ומשים אותו כאין, אז הוא יכול להבחין באמיתת האמת ולהשיב אותה ללבו. וכבר כתב האבן עזרא, שכפי ערך ידיעת האדם את יצרו, יודע הוא את יצרו. והנראה כטעם הנ"ל, כשמתגלה לו מהלך השקר שבעצמו, היינו ידיעת ה"אין" שלו, מכלל לאו אתה שומע הן, וממילא מכיר הוא מן האמת הברורה ויבוא לידי ידיעת יוצרו. ורק על ידי דרך זו של ביטול ה"יש" כלפי עצמו, נוכל לעלות ולקנות השגות מבוררות ומאומתות בכל חדרי התורה. הרי שהכח העיקרי אשר בו נתכן מלחמת היצר וקבלת התורה ללב באמת, הוא כח ההתבטלות.

וכתב רבינו בהגה"ה כאן, וז"ל: ואולם מה שמצינו גדולי החכמים שהקפידו, לא היה מפני בקשת הכבוד, רק מצד שמירת הדין, והיה נגד תלמיד חכם שנגע בכבוד התורה (עיין רמב"ם פ"ו מהלכות דעות ה"ט), והדבר עומד בשיקול גדול ומסור ללב טהור. וביארנו בזה מאמר חז"ל (כתובות סט, א): "ענן ענן מקרקעי וכו' ומאן יתיב בי מזרחי ברישא", [בגמרא שם מסופר שרב ענן שלח הוראה לרב הונא בענין גביית עישור נכסים, והוא הקדים לומר לו בלשון זו: 'הונא חברין, שלם'. רב הונא הקפיד על שקראו בלשון 'הונא חברין', לכן הוא אמר לרב ששת: לך אמור לרב ענן: 'ענן ענן מקרקעי וכו', ומאן יתיב בי מזרחי ברישא', כלומר: מי מיסב בבית האבל בראש הקרואים כשבאים לנחמו. רבינו ממשיך לבאר מה ענין ההסמין לו נושא דיני אבלות לנידון שדנו שם גבי

(משלי ל, לב) - מי גָרַם לְךָ³¹ לְהִתְנַבֵּל
 פְּדָרְרִי תוֹרָה? עַל שְׁנֵשְׂאֵת עֲצֻמָּה
 בְּהֵן. וְאֶמְרוּ עוֹד (חולין פט, א):³³ יָכוֹל
 (אֶפְלוּ) יָגִים דַּעְתּוֹ?³⁴ תִּלְמוּד לּוֹמֵר:
 "מִי־שָׂרִים" (תהלים נה, ב). וּבִסּוֹטָה (כא),
 ב: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:^(ה) אֵין דְּבָרֵי תוֹרָה
 מִתְקַיָּמִים אֶלָּא בְּמִי שִׁמְשִׁים עֲצֻמוֹ
 כְּמִי שְׂאִינוֹ.

ו. אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו. פירוש המאירי, שהכוונה היא 'שישפיל עצמו וישים עצמו כמי שאינו, לילך אצל קטן ממנו, ושלא להקפיד על שום דבר כל שהוא, יכול ללמוד ולעסוק בתורה'. וכן פירש המהרש"א, שבזה שמשים עצמו

כמי שאינו הוא למד מכל אדם, וכמו שאמרו חז"ל: 'איזהו חכם, הלומד מכל אדם'. ובעיון יעקב ציין שמצינו ענין זה בתענית (ז, א) שהתורה נמשלה למים, משום שכפי שהמים הולכים ממקום גבוה למקום נמוך, כך התורה אינה מתקיימת אלא במי שדעתו שפלה. וכך גם אמרו בפסחים (סו, ב): כל המתיהר, אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו.

ביאורים

31. להתנבל. להתבייש. 32. על שנישאת עצמך בהן. בהקשר זה הפסוק מתפרש כך: "אם נבלה", היינו אם התביישת על שלא ידעת לענות על שאלות שנסאלת בדברי תורה, הסיבה לכך היא "בהתנשא" - מפני שהתנשאת. "ואם זמות", היינו שאם זממת להתגאות בדברי תורה, סופך שתשים "יד לפה" ויהיה פיך סגור וחתום, ולא תדע להשיב על השאלות שתישאל (קרבן העדה).
33. יכול יגים דעתו. יכול היית לומר, שהמדבר דברי תורה, רשאי להתגאות בתורתו? 34. תלמוד לומר מישרים. 'תשפטו בני אדם'. כלומר, שיש לתלמיד חכם לנהוג בשאר בני אדם בענוה, כ"מישור", היינו, כארץ ישראל וחלקה הנוחה להידרס. 35. שמשים עצמו כמי שאינו. 'שנאמר: והחכמה מאין תמצא'. מי שעושי כ"אין", בו יתמצא החכמה (רבי יוחנן דורש כאן את המלה "מאין" מלשון "אין ואפס").

חוסין

מאמר א

יהושע

עיונים

דיני ממונות], סמך ענין לו להורות לרב ענין שמה שהקפיד, לא משום שרוצה בכבוד, רק כי דינא הוא שלא לזלזל בכבוד התורה, ואילו קרה כן לאחר כמותו, היה גם כן מקפיד כמו כן, והדין עם הרצון הם אצלו שני דברים, והיעד לזה הוא דין האבל, שבאבלו הוא רחוק מאד מהכבוד, ואינו רוצה בו, שהרי נפשו מרה עליו ודעתו נעתקת ממנו, אשר על כן יקרא מרזח, ועם כל זה דינו לישיב בראש, כי כך גזר הכתוב, והכא נמי דכוותה, קפידתו הוא רק שמירת הדין, לא בקשת הכבוד, עכ"ד.

עיונים

חוסין

מאמר א

יהושע

א. כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו. המחצית השקל (בספר סדר משנה על הרמב"ם הל' פ"א ה"ה) תמה, היאך לא הפליג ריש לקיש במדת הכעס לומר שכל הכועס כאילו עובד עבודה זרה, וכדאיתא בשבת (קה, ב). ויותר מזה קשה, כיצד תחול ותשוב אליו הנבואה מיד כשתתיישב דעתו עליו, וכדכתיב 'ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן

ה. **לְהִתְרַחֵק מִמִּדַּת הַכֶּעֶס, כְּמוֹ שְׂאֵמְרוֹ (פסחים סו, ב):** ^(א) **כָּל הַכּוֹעֵס אִם חָכֵם הוּא, אֵי הִכְמָתוֹ כּוֹסְתֵי לְקַת כּוֹמְנוֹ. (ועין עוד בְּרִבּוֹת ו, א הוֹרְיוֹת יג, ב כְּמָה דְּבָרִים הַצְּרִיכִים לְזַהֵר מֵהֶם לְקִיּוֹם הַתּוֹרָה).**

ו. **וְתִכְלִית כָּל הָעֲצוֹת וְיִסּוּדָן הוּא לְהִרְבּוֹת בְּשִׂקְיָדָה, וְכִמּוֹ שְׂאֵמְרוֹ ז'ל (מגילה ו, ב):** ^(ב) **יִנְעֶתָ וְלֹא**

המנגן ותהי עליו יד השם', והוא עדיין לא שב מעוונו ומחטאתו אשר חטא לכעוס, שהרי לא מצינו בפסוק שהתוודה או התפלל על מה שחטא? וכתב המחצית השקל, דעל כרחך יש שני סוגי כעס, הגמרא בשבת שמפליגה בעבירת הכעס, הוא בכועס במקום שאין ראוי לכעוס. אבל ריש לקיש בסוגיין מדבר בכועס במקום שראוי לכעוס, דמכל מקום אין מדת חסידות בכך, שטבע הכעס לגרום להסתלקות החכמה והנבואה, וריש לקיש הוכיח כן ממש ואלישע שכעסו במקום הראוי לכעוס, ומכל מקום נסתלקה חכמתם ונבואתם. **ב. להרבות בשקידה.** על הפסוק "אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" (ויקרא כו, ג), אמרו במדרש רבה (שם פרשה לה): "הדא הוא דכתיב (תהלים קיט, נט): 'חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך'. אמר דוד:

ביאורים

1. חכמתו מסתלקת ממנו. הוא שוכח דברי תורה שלמד. 2. ינעת ולא מצאת אל תאמין. יגעת בתורה ולא מצאת הצלחה, אל תאמין לו, כי היגע בתורה מובטח לו שיצליח.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

רבנו של עולם, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר: למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות".

כבר עמדו קמאי על דברי המדרש, ובשו"ת 'לב אברהם' (בקונטרס עמ' קמז) כתב, שאנו רואים לעיתים תופעה שאינה רצויה, דוקא אצל בני תורה אשר תורתם אומנותם, שאינם מנצלים את הזמן כמו בני אדם שעוסקים במסחר וקובעים עתים לתורה, שאצלם מכיון שהזמן המיועד ללימוד מוגבל, הם מקפידים יותר על כל רגע של בטלה. וכבר המליצו על כך את מאמר המשנה (אבות ו, ב): 'אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה', והיינו: שמי שעוסק בענייני דרך ארץ הוא עסוק ואינו מוכן לבטל מזמנו להשתתף בכל מאורע וסעודת מצוה, כמו מי שעוסק בתלמוד תורה, וטעם הדבר הוא: מתוך ההרגל התמידי של עסק התורה, הדבר מתיישן אצל הבן-תורה, עד שלעיתים אינו מרגיש די הצורך את ערך הזמן.

ויתפרשו בכך דברי נעים זמירות ישראל (תהלים כז, ד): 'אחת שאלתי מאת השם אותה אבקש, שבתי בבית השם כל ימי חיי, לחזות בנועם השם ולבקר בהיכלו'. שהנה לכאורה אינו מובן, כי 'בגדול החל' - 'שבתי בבית השם כל ימי חיי', ו'בקטן כילה' - 'ולבקר בהיכלו'? אך לדברינו יובן, שכונתו לומר שאף ששבתי בבית ה' כל ימי חיי, עם כל זה לא התיישן הדבר אצלי, ותמיד שוררת אצלי התחושה של מי שרק 'מבקר בהיכלו' המנצל כל רגע.

מהי העצה לבן תורה? להחשיב את הזמן, לעשות חשבון בעצמו כמה דברים גדולים יכול היה לעשות בזמן שעומד לרשותו, כמה כסף יכול היה להרויח, כמה פעולות גדולות אפשר היה לפעול, ואחרי שיערוך חשבון כזה, יישב ללמדו, בידועו כי מוסר הוא את הזמן היקר והחשוב ללימוד התורה, ואז, כאשר הוא מתייחס לזמנו בכל החשיבות והרצינות, ייטיב לנצל את זמנו לתורה!

זו כונת המדרש: 'חשבתי דרכי', כלומר: נתתי חשיבות לדרכים שהייתי יכול ללכת בהם, ואחר כך 'ואשיבה רגלי אל עדותיך' - לבית המדרש, אחרי שהחשבתי את ערך הזמן היקר. ועל זה הוא דורש: 'אמר דוד: בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר: למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך', כלומר, חישבתי כמה דברים גדולים הייתי יכול לעשות ולפעול בכל יום, ולאחר שערכתי חישוב זה - 'ואשיבה רגלי אל עדותיך', הלכתי לבית המדרש.

לאור זאת תובן השייכות לראש הפרשה: 'אם בחוקותי תלכו', דהיינו, אפילו אם

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

מִצַּאתְךָ אֶל תְּאֵמִין. וּבְמִסְכַּת עֲבוּדָה זָרָה (ה, ב) תִּנָּא רַבִּי אֱלִיהוּ: 4 לְעוֹלָם יֵשִׁים אָדָם עֲצָמוֹ עַל דְּבַרֵי תוֹרָה (ג) כְּשׂוֹר לְעַל, וְכַחֲמוֹר לְמִשְׁאָ. וְאָמְרוּ

בבחינת 'את מצותי תשמרו', דהיינו: מצפים ומייחלים אל המצוות, מלשון 'ואביו שמר את הדבר'.

ג. כשור לעול וכחמור למשא. כמה ביאורים נאמרו בביאור הדימוי שיעסוק בתורה כשור וכחמור. המהר"ל (ע"ז, ה, ב ד"ה ואמר) מבאר, שכמו שהשור עוסק בעבודה קשה למשוך בעול, וכן החמור נושא משא כבד שמחליש את כל גופו, כן יעסוק בתורה בכל גופו ונפשו, ויטריח שכלו ללמוד, כי התורה קשה להבינה ונצרך לזה שיטרח מאד בנפשו ושכלו להבינה, ולפעמים מחמת התורה הוא ללא אכילה ושתיה, שמחליש כל גופו כחמור הנחלש מכובד משאו.

הגר"א במשלי (יד, ד בפירושו השלישי) ביאר, שיש בתורה שני חלקים: האחד הוא פשטי התורה, דהיינו להבין הענין היטב כפי פשוטו, ויש עוד חלק של פלפול, לברר וללבן הענין על ידי קושיות ותירוצים. לומדי התורה בפשט הפשוט הם נקראים: 'חמורים', ואלו שלומדים בפלפול נקראים: 'שוורים', שכמו שהשור מנגח בקרניו, כן הם נוגחים ונלחמים בתורה. וכנגד שני סוגי לימוד אלו אמרו: 'כשור לעול וכחמור למשא'. ועל דרך זה פירש הבן יהודע' (ד"ה לעולם): 'כשור לעול' הכוונה ללימוד בעומק העיון והסברא, 'וכחמור למשא' הכוונה ללימוד הגירסא.

עוד פירש הבן יהודע', ענין הדימוי לשור וחמור, כי השור אם יבטל מעסק שלו, כגון שיעשה את עצמו חולה, אזי בעליו שוחטים אותו כי חוששים שימות,

ביאורים

3. תנא רבי אליהו. שנו בבית מדרשו של אליהו. 4. לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשא. על אדם לייגע עצמו בתורה יומם ולילה כשור המתייגע בנשיאת עול המחרשה על צווארו וכחמור המתייגע בנשיאת משאות.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

(עירוֹבִין כּא, ב): ⁽⁷⁾”שְׁחֹרוֹת כְּעֹרֵב”
(שיר השירים ה, יא) – ⁶כְּמִי אֶתָּה מוֹצֵא

ונמצא שביטולו ממלאכתו גורמת לו מיתה, וזה מוסר לאדם הבטל ופורש מדברי תורה, שגורם לעצמו מיתה, וכמשל השועל והדגים שאמר רבי עקיבא לפפוס (ברכות סא, ב), לפי שבתורה נאמר (דברים ל, כ): 'כי הוא חיך ואורך ימך', ולכן נקטו את הדימוי ל'שור', כנגד בני אדם הפורשים מן התורה לגמרי. אך כנגד אלו שאינם בטלים לגמרי אלא שלומדים בעצלות, שדינם שיובאו עליהם יסורים מכווערים ויערכו אותם (ברכות ה, א), כנגד אלו נקט הדימוי ל'חמור', שאם יתעצל וילך בַּקְבָדוֹת, אזי יכו אותו בעץ, ודוקרים אותו במחט כדי שימהר ללכת (שהרי אף אם ימות אי אפשר לאוכלו), ואף המתרשל מן התורה יבואו עליו יסורים.

ה'חתם סופר' (חולין ז, א ד"ה והנה) מבאר, שכנגד חריפות העיון לדלות מים מבארות עמוקים, המשילוהו לשור החורש בעומק הקרקע, ושונה שוב בחרישתו, אך לאחר שבריר שמועותיו, וטחנן ובררן להיותן כסולת נקיה, אז יהיה כחמור למשא, לישא אלומותיו כחמור הנושא ספרים.

ה'חפץ חיים' זצ"ל ביאר: שור תפקידו לחרוש את האדמה ולהכינה לזריעה, ואילו חמור תפקידו לשאת את התבואה שנלקטה מהשדה. וכן הוא בענין לימוד התורה, בתחילה צריך האדם לעמול כשור כדי להבין את התורה, ולאחר שיעגו והבינה, עליו "לשאת" אותה על לבו כחמור, כלומר, לחזור עליה פעמים רבות כדי שלא תשתכח ממנו ('שם עולם') שער החזקת התורה (').

ד. שחורות כעורב כמי אתה מוצא סדרי תורה כמי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש. רש"י ביאר, ש'שחורות' הוא לשון שחרית, ו'כעורב' הוא לשון ערבית. ובתורה תמימה (שיהש"ר ה, יא אות מד) כתב, שהחושך של השכמה

ביאורים

5. שחורות כעורב. 'שחורות' לשון שחרית, ו'כעורב' לשון ערבית. 6. כמי אתה מוצא סדרי תורה. בדברי תורה הללו שזוכה האדם ומשיגם [כלומר, אצל מי תוכל למצוא ידיעת תילי תילים] (ערימות גדולות) של הלכות, שנרמזו בתחילת הפסוק במילים "קוצותיו תלתלים". מילים אלו רומזות שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ שבתורה תילי תילים של הלכות]. מי יכול לעמוד על אותם סדרי תורה?

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ושל לילה מתוארות בשם 'שחורות'.
ובפרשת מרדכי (עירוֹבִין שם ד"ה

שמשכים) ביאר, ש'שחורות כעורב' נאמר על מה שכתוב לפני כן 'קווצותיו תלתלים', שהרמזים שיש בתורה על ידי הקוצים והתגים שעל גבי האותיות אינם נראים בתורה, והם מוצנעים בסתר. וזה מה שכתוב 'שחורות כעורב', שדבר סתר נקרא 'שחור', כמבואר בנדרים (ל, ב). וגם העורב הוראתו על שאלה שאין לה פתרון, על שם העורב ששלח נח מהתיבה להביא לו ידיעה אם יבשה הארץ, ולא שב אליו. ובא רב חסדא לומר, שאין להשיג תעלומות חכמת התורה אלא זה שמואס בתענוגי עולם הזה, שאז אין שכלו טועה מן האמת בשביל נטייתו הטבעית לצורכי עולם הזה. וכל הצלחות עולם הזה הם 'בני חיי ומזונני', כמבואר במועד קטן (כח, א), ורב חסדא היה עשיר גדול והיו לו מזונות, וגם בניו רבים היו לו, כמבואר שם, לכן אמר שהוא השיג תעלומות החכמה על ידי זה שהיה ממעט בתענוג החיים, כמבואר להלן שם (סה, ב) שלא רצה לישון. וזהו שאמר: 'כמי שמשכים ומעריב לבית המדרש'.

המהר"ל ב'נתיבות עולם' (נתיב התורה פ"ג) ביאר מה שצריך להשכים ולהעריב עליהם: כי צריך שיהיה האדם דבק בתורה לגמרי, עד שלא יפרד ממנה, ואם לא עושה כן אין זוכה האדם אל התורה, כי צריך שיתאחד עם השכלי ועוד, כי צריך שתהיה לאדם התמדה בתורה מאד, כי אין התורה כמו שאר דברים הגשמיים שהם דברים שהם תחת הזמן, ואם האדם נוהג עם התורה כאילו הוא דבר זמני ולימודו בתורה לפי שעה ולפי הזמן, אינו קונה התורה, ולכן צריך שישכים ויעריב עליהם, כי זהו ענין השכל שאינו תחת הזמן, והוא תמידי בלא זמן.

ביאורים

7. כמי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש. מי שבא מוקדם בבוקר ונשאר מאוחר בלילה [דרשת הגמרא כאן מתבססת על הדמיון בצליל המילה 'שחורות' המופיעה בפסוק לצליל המילה 'שחרית', וצליל המילה 'עורב' לצליל המילה 'ערבית' (רש"י)]. הפסוק נדרש כך: על כל קוץ וקוץ בתורה נגלים תילי תילים של הלכות למי ששוקד בלימודה השכם והערב].

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: ⁸מַאי דְּכַתִּיב (שמות לא, יח) "לַחֹת אֶבֶן?" - אֵם מְשִׁים אָדָם לְחַיּוּ כַּאֲבִן זוֹ שְׂאִינָה נִמְחֶית, תִּלְמִדוֹ מִתְקַיֵּם כְּדָו, וְאֵם לְאוֹ, אֵין תִּלְמִדוֹ מִתְקַיֵּם כְּדָו. וְאָמְרוּ עוֹד (תענית ז, ב) רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ אָמַר: אֵם רְאִיתָ תִּלְמִיד ¹⁰שֶׁלְּמוֹדוֹ קָשָׁה עָלָיו כְּכַרְזֵל - ¹¹כְּשֶׁבִיל מִשְׁנֵתוֹ שְׂאִינָה סְדוּרָה עָלָיו, שְׁנַאֲמַר (קהלת י, י): ¹²"וְהוּא לֹא פָּנִים קִלְקֵל". ¹³מַאי תִּפְקַנְתִּיהָ? ^{(ה)14}יִרְבָּה בִּישִׁיבָה, ¹⁵שְׁנַאֲמַר (שם): "וְחִילִים

ביאורים

8. מאי דכתיב לוחות אבן, מדוע נצרך הכתוב להזכיר שהיו הלוחות עשויים אבן? ועוד, הלוחות לא היו עשויים מאבן פשוטה וסתמית, אלא מאבן מיוחדת ששמה 'סנפרינון', ואם כתב: "לוחות אבן" כביכול מובן שמדובר ב'אבן' סתם? (מהרש"א). אלא לומר לך אם משים - 9. אם משים אדם לחייו כאבן זו שאינה נמחית. על ידי דריסת רגלי בני אדם עליה, כלומר, לחייו אינן מתעייפות מלחזור פעם אחר פעם על תלמודו ומללמד לאחרים. 10. שלימודו קשה עליו ככרזל. הבנת הדינים השנויים במשנה קשה עליו ככרזל מרוב קושיות, דע שזהו בשביל - 11. כשביל משנתו שאינה סדורה עליו. מפני שהמשנה שבה ערוכות ההלכות אינה ידועה לו היטב. 12. והוא לא פנים קלקל. יש לדרוש כן: "הוא לא", כלומר, אינו מצליח בתלמודו, מפני ש"פנים קלקל" - הוא קלקל (-לא שנה כראוי) בלימוד משנתו שהיא ה"פנים" והיא באה לפני הגמרא (רש"י).
13. מאי תקנתיה. מהי תקנתו של אותו תלמיד? 14. ירבה בישיבה. ירבה ללמוד בישיבה עם תלמידים אחרים, וישמע אותם כשהם מסדרים את משנתם.
15. שנאמר וחילים יגבר. שנאמר בהמשך הפסוק 'וחילים יגבר', כלומר, ירבה ללמוד בין בני ישיבה היושבים "חילות חילות" (קבוצות קבוצות).

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ברש"י שם, שהדגש הוא על לימוד בחבורה דוקא, ורק באופן זה תקנתו. במסכת אבות (ב, ז)

אמרו: "מרבח ישיבה - מרבח חכמה". ופירשו רש"י והרע"ב: המרבח ללמד מחכמתו לאחרים, מרבח לעצמו חכמה, משום שהתלמידים מחדדים אותו ומוסיפים חכמה על חכמתו, כמו שאמרו חכמים (תענית ז, א): 'ומתלמידי יותר מכולך', ופירש רש"י (מכות י, א ד"ה לו): ומתלמידי למדתי יותר מכולך (- יותר מרבותי ומחבירי), לפי שנתתי ליבי לענות על קושיותיהם, ונתרבה הפלפול על ידיהם.

ובגמרא תענית (שם) אמרו: "חרב אל הבדים ונאלו, חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה [שלומדים כל אחד לבדו], ולא עוד אלא שמטפשיין". וביאר ה'יערות דבש' (ח"ב דרוש ג): "כי אין אדם מכיר בחסרונו ורואה נגעו, וכאשר ילמד לבדו, מי יגלה קלון עוונו, ותהי עוונו על עצמו, כי לא ידע מנבלותו ומידותיו הפחיתות, ולכך ממש חייב חרב, ויתטפש, כי אין לך שטות וכסילות יותר מהעוונות ומדות המגונות והשפלות, וזהו גורם אחר כך העדר חכמה, ויהיה נעור ממדע, כי אין התורה נמצאת באיש חסר מדות הנאותים, וכאשר גדרו הפילוסופים: כי כאשר בנפש מדות השלימות, משתוה הנפש בגוף, וחל בגוף חיל שלם, ואז שניהם נאותים להתדבק בשכליות עד שיחול עולות חיל השכל, פועל המוליך חכמה ומדע, ולכן לא תמצא באנשים בעלי מדות מגונות חכמה בשלימות. ולכן בשאול, כאשר לבש מידה מגונה לקנאות בדוד והרע לו, כאשר התפארו ואמרו (ש"א ז, ז): 'הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו', וזו היא מידה של שטות, כי מה יתן ומה יוסיף אם ירבו אנשים ובתולות בכבודו ותהלתו ושבחו, או ימעטו, הלא כל זה הבל בתכליתו למאוד, וכאשר לבש מידה מגונה הזו, אף חכמתו נתקלקלה, ובכל אשר יפנה הרשיע, שאמרו (עירובין נג, א) שאין הלכה כמותו, כי מדות מגונות הן גורמות לסכלות המדע והחכמה", עכ"ד.

ביאורים

16. ועיין רש"י שם. ברש"י שם מבואר, שהדגש הוא על לימוד בחבורה דווקא. רק באופן זה תהיה רפואה לחולשת הבנתו.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

כַּפְסָף וְגו' - אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: אִם אֵין אִדָּם הוֹלֵךְ אַחֲרֵי דְבָרֵי תוֹרָה הֵם אֵינָם הוֹלְכִים אַחֲרָיו כּו'. אִם אִדָּם מְחַפֵּשׁ אַחֲרֵיהֶם יִמְצְאוּם, ¹⁷שֶׁלֶכֶן נֹאמַר (שם ה): "וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצְאוּ". וְכֵן פֶּתַב בְּשֶׁלֶחָן עֲרוּךְ יוֹרָה דְעָה (סימן רמ"ז סעיף כ"א): ^(ה)אֵין דְבָרֵי תוֹרָה מְתַקְנִים ¹⁸בְּמֵי שְׁמֵתֶרְפָּה עֲצָמוֹ עֲלֵיהֶם. וְאָמְרוּ (כבא מציעא פה, ב): ¹⁹הַמְּשִׁים עֲצָמוֹ בְּעֶבֶד עַל דְבָרֵי תוֹרָה בְּעוֹלָם הוּא, ²⁰נַעֲשֶׂה חֶפְשִׁי לְעוֹלָם הַבָּא.

ו. אין דברי תורה מתקיימים כמי שמתרפה עצמו עליהם. במסכת ברכות (סג, א) איתא: אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה, כל המרפה עצמו מדברי תורה, אין בו כח לעמוד ביום צרה, שנאמר: 'התרפית ביום צרה - צר כחכה'. כתב הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג הי"ב): "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן וכו' אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא

יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה וכו' וכן אמר שלמה בחכמתו: 'התרפית ביום צרה צר כחכה'."

ביאורים

17. שלכן נאמר ודעת אלהים ימצא. אחרי הפסוק "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה" נאמר "ודעת אלהים ימצא", ללמדך שרק כשמחפש האדם יראת ה' ולימוד תורתו, אז ימצאם. 18. כמי שמתרפה עצמו עליהם. כשבאפשרותו לעסוק בתורה ולא חש להתעסק בה. והמהרש"א (ברכות סג, א) מבאר שאף אם הוא לומד תורה ומקיימה, אלא שהוא עושה זאת ברפיון ובדרך עראי. 19. המשים עצמו כעבד על דברי תורה בעולם הזה. שלומד יומם ולילה ואין לו מנוחה מלימודו. 20. נעשה חפשי לעולם הבא. כלומר, שישב שם במנוחה וייהנה מזיו השכינה (מהר"ל).

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ויש לעיין, מה זה 'מרפה עצמו', ובמה עונשו? המהרש"א (שם) ביאר, שלומד ומקיים התורה, אך הוא ברפיון ובדרך עראי, וכמו שאמרו לעיל שם (לב, ב) שאחד מהדברים שצריכים חיזוק הוא דברי תורה.

ה'בן יהודע' (שם) ביאר, שידוע אם אדם לומד תורה בהתרשלות ועצלות, שולטת בו שכחה ומשכח תלמודו, וגם ממילא לא יעשה פירות בתורה שאינו יכול להוציא חידושים מן התורה. מה שאין כן הלומד בזריזות בכל כחו, תהיה התורה קבועה בליבו ויזכה להוציא פירות - הם חידושי תורה. עוד ידוע מה שכתבו הראשונים, שמה שנהנה האדם מן התורה בעולם הזה, לא מן הקרן הוא, אלא רק מן הפירות, ועיקר הלימוד הוא "קרן" השמור לעולם הבא, וחידושי תורה שהאדם מחדש זה נקרא "פירות", ובזכות חידושי תורה יוכל לקבל טובה גם בעולם הזה. וזה מה שאומרת הגמרא: "כל המרפה עצמו מדברי תורה", שלומד בהתרשלות ועצלות ורפיון, אז אין בו כח - היינו השגה כדי להוליד חידושים אשר זכותם יגנו עליו בעת צרה, כי זכות התורה המגן על האדם בעולם הזה בעת צרה, הוא רק מן הפירות שהם החידושים הנאים לאדם על ידי השגתו. [ולדברי הזוהר שהביא כאן רבינו שפירש ש'צר כחכה' היינו נשמתו של האדם, מובן היטב דברי ה'בן יהודע', שכיון שאין כוח נשמתו מאירה בתפארת עוזה, אין בו את הכוח לחדש חידושי תורה].

ב'פרשת מרדכי' ביאר, שאדם העוסק במלאכה לעצמו, הוא עוסק בה בשקידה, ואפילו אם יזדמן לו ריווח אחר, אינו מניח מלאכתו בשבילו. אבל העוסק במלאכת אחרים בשכר, הוא מתרפה במלאכתו בעצלות, וכשמגיע לידו ריווח אחר הטוב מזה, הוא בטל ממלאכתו. וכן הוא בעסק התורה, מי שעוסק בתורה "לשמה", הוא עוסק בשקידה ואין שום טרדה יכולה לבטלו מתורתו. אבל המתרפה בלימודו בשביל שהוא לומד "שלא לשמה" בשביל ממון או כבוד, כשיבא עליו יום צרה הוא פוסק מלימודו לגמרי, ואין הוא מוסר את נפשו עליה.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

פָּרָק ד

בְּבֵאוֹר¹ הַמְּפָרִיעַ הָרְבִיעִי, וְאִף לְכָל־כָּל מַחְלָהוּ

הַמְּפָרִיעַ הָרְבִיעִי הוּא אֶהְבֵּת² הָעֵדוּנִים. וְהוּא

(א) הָרְדִיפָה אַחֲרֵי³ הָעֵנָג הַמּוֹתְרִי

אֲשֶׁר בַּעֲקֻבוֹ כְּרוּךְ בַּטּוֹל תּוֹרָה, כִּי

לָבוּ נִמְשָׁךְ אַחַר⁵ הָאֶהְבָּה בַּתְּעֵנּוּגִים. וְהוּא, אִם יִשְׁיג

וְאִם לֹא יִשְׁיג, כְּבָר⁷ הִנְהוּ טְרוּד בְּעוֹלָמוֹ וּמִסְתַּבֵּךְ בּוֹ,

וְנִדְחָה מִשְׁקִידַת הַתּוֹרָה וּמִתְרַחַק מִהַצְּלָחָתָהּ. וְכִמּוֹ

שְׁאָמְרוּ וְז'ל (בַּנְהַרְרִין קִיא, א):⁸ חֲנִייה כו' וְסָלִיק וְיָתִיב

ביאורים

1. המפריע הרביעי. לשקידה בתורה. 2. אהבת העדונים. הרדיפה אחר התענוגות והנאות העולם הזה. 3. העונג המותר. העונג שהוא בבחינת מותרות. 4. אשר בעקבו כרוך. בעקבותיו, כתוצאה ממנו. 5. האהבה בתענוגים. אהבת התענוג. (הביטוי מושאל משיר השירים). 6. והוא אם ישיג ואם לא ישיג. גם אם ישיג האדם את התענוגים וגם אם לא ישיגם. 7. הנהו טרווד בעולמו. הוא טרווד בחיפוש הנאות חומריות, ועצם הרדיפה אחריהן מטרידה אותו. 8. חוייה וכו'. ראה רב שרב כהנא היה חופף את ראשו ומעדן את עצמו בשעה שהיה עליו לעסוק בתורה (רש"י). 9. וסליק ויתבי קמיה דרב. ורק אחר כך עלה לבית המדרש ללמוד תורה כשהוא יושב לפני רב.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ימלא האדם תאוות נפשו, אז היא 'תבוס נפתי', לא תימצא בה חפץ ורצון לתורה. אבל 'נפש רעבה' - מי שאינו ממלא תאוותו אלא מסגף עצמו ומרעיב את עצמו, כל היגיעות והמרירות יהיו בעיניו 'מתוק' וחביב מאד, כי יגיע וישיג מתיקות התורה, עכ"ד. מבואר, כי ככל שנמעי האדם ממילוי תאוות גשמיות, כנגד זה תתעורר בו המתיקות לתורה, וזהו הטעם למה שכתבו התוספות במסכת כתובות (קד, א ד"ה לא), בשם מדרש: "עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו".

וכך כתב ה'אור החיים' על הפסוק 'אל תקח מאתו נשך ותרבית' (ויקרא כה, לו), וז"ל: 'את כספך' - הם דברים שאדם כוסף בעולם הזה לדברים הנדמים, 'לא תתן לו בנשך' - כי כשאדם משלים תאוות נפשו הבהמית, ומטעים רוחו מכיסופיו, הוא נשוך בזה, ומטיל בו ארס החטא. ואמר (שם כה, לו): 'במרבית לא תתן אכלך', פירוש, אפילו 'אוכלך' שהוא דבר שהורשת לאכול, לא תרבה בו, כי כשאדם הולך אחר גרונו ויטה גבול התאוה שבו למותרות, בזה יחשיך אור הנפש, כי כשזה קם - זה נופל, כשמתרבה תיאבון המורגש, מתמעט התיאבון הרוחני, והוא מאמר הכתוב (משלי יג, כה): 'צדיק אוכל לשובע נפשו', להנאת ההרגש, עכ"ל.

רבינו יונה פירש את המשנה "התקן עצמך ללמוד תורה" (אבות ב, יז): היינו, במיעוט התענוגים יהיה מוכן ללמוד תורה הרבה, כמו ששינונו 'כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה' וכו' (אבות ד, ו), כי המרבה בעידונים לא תשכון בתוכו החכמה.

ביאורים

10. אמר ליה. אמר רב לרב כהנא את הפסוק. 11. ולא תמצא בארץ החיים. הבין רב כהנא שרב מדבר אליו בלשון נוכח, ומתכוון לומר לו שהוא לא יימצא בארץ החיים, היינו שלא ייכנס לעולם הבא המכונה 'ארץ החיים'. לכן ענה ואמר: 12. אמר ליה מילט קא ליטת לי. אמר רב כהנא לרב: האם כוונתך לקלל אותי, שלא אוכל לחיי העולם הבא?

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

13 אָמַר לַיהוָה: קָרָא קְאָמִינָא - (14) לֵא
תִּמְצָא תּוֹרָה בְּמִי שְׁמַחִיָּה עֲצֻמוֹ
עָלֶיהָ. וּבְעִירוֹכֶיךָ (נָה, א): אָמַר רַב
הוֹנָא: 15 מֵאֵי דְכֻתִּיב (תְּהִלִּים כח, יא):

ב. לא תמצא תורה כמי שמחיה עצמו עליה. במסכת גיטין (נז, ב) אמרו: "אין דברי תורה מתקיימין, אלא במי שממית עצמו עליה", ופירש המהרש"א: "ממיתים את גופם, בהימנעם מכל הנאה גשמית שאינה לצורך. וז"ל הרמב"ם (הלכות ת"ת פ"ג ה"ב)": "אין דברי תורה מתקיימין וכו' אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה". ובמסכת ברכות (סג, ב) אמרו: "הסכת ושמע ישראל" (דברים כז, ט), 'כתתו עצמכם על דברי תורה'. ופירש רש"י: "עשו עצמכם כתותים (ושבורים מרוב עמל) להצטער על דברי תורה". ובתנחומא (פרשת כי תבא) איתא: 'אמר להם

ביאורים

13. אמר ליה קרא קאמינא. ענה רב לרב כהנא: כוונתי היתה להזכיר את הפסוק באיוב, ואין כוונתי לקללך. בפסוק זה הפועל "תִּמְצָא" - אין מובנו לשון נוכח, כביכול רמזתי אליך, אלא לשון נקבה בגוף שלישי, היינו, מדובר על התורה [כך עולה ממשטו של מקרא. הפסוק שלפניו שואל: 'והחכמה מאין תמצא...? ועל שאלה זו עונה הפסוק: "...ולא תמצא בארץ החיים", משמע שהכוונה היא לתורה], התורה לא תמצא במי ש... **14. לא תמצא תורה כמי שמחיה עליה.** אין התורה מתקיימת במי שלומד אותה מתוך עידון ותענוג, אלא במי שמצער את עצמו עליה, והיא מתיישבת בלבו של מי שאינו משתדל לפנק את עצמו, אלא עוסק אך ורק בתורה. לכן לא היה ראוי לך לחפוף ראשך, אלא ללמוד תורה (יד רמה). ומדברי רש"י משמע שלא היה עליו לחפוף ראשו בשעה שהיה עליו לעסוק בתורה. [וז"ל הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה ג, יב): "אין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהם, ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהם ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים (ברכות סג, ב) דרך רמז: 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' (במדבר יט, יד) - אין התורה מתקיימת, אלא במי שממית עצמו באוהלי החכמים..."]. **15. מאי דכתיב.** מהי כוונת הכתוב:

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

16 חִתְּךָ יִשְׁבוּ בָּהּ, 17 תְּכִיךָ בְּטוֹבְתְּךָ
 הקב"ה, כתתו לבבכם ונפשכם לשמוע דברי תורה. ובתנא דבי אליהו (זוטא פ"ו): 'ש'אין הקב"ה נותן את התורה, אלא למי שמצטער עליה'. ובכלה רבתי (בריייתא פ"ד): 'כל המחיה עצמו בדברי תורה, אין התורה מתחברת עמו'. וזה שאמר באיוב (כח, יג): 'ולא תמצא בארץ החיים'. ומפרש רש"י: 'במי שמחיה עצמו, אלא במי שממית עצמו בביגיעה ורעבון'. וזה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, עא): 'טוב לי כי צנתי למען אלמד חוקיך'. ומפרש רש"י (בפירוש ב'): 'טוב היה בעיני כשהייתי סובל יסורים, כדי ללמוד תורה בצער'. וכתב ר"י חיון, שהוא על דרך מה שאמרו חז"ל (אבות ו, ד): 'כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, אם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא'. ובמדרש שיר השירים רבה (פרשה ח): 'הלומד תורה בצער, נוטל אלה, שלא בצער, מאתים נוטל בשכרו'. וזה מה שאמרו ז"ל (ילקוט משלי רמז יד): 'בכל עצב יהיה מותר' וגו', מדבר בעמלי תורה, כל מה שמצטער אדם בעצמו יותר מחבירו, יתרון יש לו.

ואמרו ז"ל (תדבאר"ר פכ"א): 'כגונות עלי נהר' (במדבר כד, ו), אלו החכמים שבישראל ותלמידיהם שעוסקין בתורה בכל יום, ומייסדין את עצמן במקרא ובמשנה במדרש בהלכות ובאגדות, ועליהן הוא אומר (שה"ש ח, יג): 'היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני'. והמצער עצמו על התורה גורם לעצמו החיים, הן בעולם הזה והן בעולם הבא, וזה שאמרו ז"ל (תמיד לב, א): 'מה יעביר איש ויחיה, אמרו לו, ימית את עצמו'. ומפרש הרא"ש: 'יצער את בשרו ללמוד תורה, ואז יחיה בעולם הזה ובעולם הבא'.

ביאורים

16. חיתך ישבו בה. כנסת ישראל, הקרויה בהמתו וחיייתו של הקב"ה, ישבו במדבר (בפירושו השני של רש"י על הפסוק). **17. תכין בטובתך לעני אלהים.** כשיצאו ממצרים הסיבותם במדבר ארבעים שנה, לפי שעמדו כנעניים וגדעו את האילנות, ובתוך כך שעבדו במדבר עמדו ותקנו הכל (רש"י שם). כלומר, בזמן שהתעכבו במדבר הספיקו האילנות לצמוח שנית, כדי שישראל ייהנו מהם. רבנו הביא פסוק זה כהוכחה בשל חלקו הראשון - בחלק זה הפסוק מדמה בני ישראל לחיה; ללמדך שאם אדם רואה עצמו כחיה...

חוסן

מאמר א

יהושע

לְעֵנִי אֱלֹהִים? - אִם (אָדָם) מְשִׁים עֲצָמוֹ¹⁸ פְּתִיחַ זֶה שְׁדוּרְסַת וְאוֹכֶלֶת כּוֹ', תִּלְמוּדוֹ מִתְקִים בְּיָדוֹ, וְאִם לֹא, אֵין תִּלְמוּדוֹ מִתְקִים בְּיָדוֹ.¹⁹ וְאָמְרוּ עוֹד (סג, ט) **הַסְכַּת וְשִׁמְעַע יִשְׂרָאֵל**" (דברים כז, ט) - **פְּתַתוּ עֲצָמְכֶם עַל דְּבַרֵי תוֹרָה כּוֹ'.**²² **אָמְרוּ דְבֵי רַבִּי יֵנְאִי:**²³ **מֵאֵי דְכִתְיִב (מִשְׁלֵי ל, ג):** "כִּי מִיִּץ חֶלֶב יוֹצִיא חֲמָאָה, וּמִיִּץ אֶף יוֹצִיא דָם, וּמִיִּץ אִפְּסִים יוֹצִיא רֵיב"²⁴ - **בְּמֵי אַתָּה מוֹצֵא חֲמָאָה שְׁלַ תוֹרָה? בְּמֵי**

ביאורים

18. כחיה זו שדורסת ואוכלת. כחיה זו שדורסת את טרפה ואוכלת אותה מיד לאחר הריגתו, אין היא משיבחה את טרפה בצורות בישול ותיבול, אלא אוכלת לקיום נפשה בלבד. כך תלמיד חכם שאינו מקפיד על התענוגים, אלא אוכל את מנתו ללא סלסולים ותוספות תבלינים ומיני מרקחת, או במילים אחרות, אינו רודף אחר תענוגי העולם, הוא הזוכה שתתקיים התורה בידו. 19. **ואמרו עוד.** מה פירוש הפסוק. 20. **הסכת ושמעע ישראל.** את המילה "הסכת" יש לדרוש אילו נאמר: "עש-כת", כלומר עשה כתיבת... 21. **כתתו עצמכם על דברי תורה.** עשו עצמכם כתותים ושבורים מרוב העמל לקנות את דברי התורה, וכן תזכו בהם. 22. **אמרו דבי רבי ינאי.** אמרו בבית המדרש של רבי ינאי. 23. **מאי דכתיב.** מהי כוונת הפסוק. 24. **במי אתה מוצא חמאה של תורה.** דהיינו שמגיע להוראה, כמו החמאה שהוא החלק המובחר שבחלב (מהרש"א). "כי מיץ חלב יוציא חמאה". החלק המשובח והנבחר של החלב הוא השומן שנעשית ממנו החמאה. חלק זה הוא העידיית והעילית. בלשון הנמשל מדובר באדם הנבחר מכל חבריו - היינו במי שמגיע להורות וללמד. מיהו האדם הזוכה לכך? 25. **במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה.** במי שמוציא את החלב שמצץ משדי אמו על דברי התורה. כלומר, שהוא מרחיק מעצמו תענוגי הילדות (מהרש"א). [וכן יש לדרוש את הפסוק: 'כי מיץ חלב יוציא', הפולט את החלב שינק משדי אמו, כלומר, הוא מתרחק מתענוגי הילדות ומוכן למסור את נפשו

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ג. כמי שמשחיר פניו עליהן כעורב. מצינו כמה ביאורים מה הוא 'משחיר פניו כעורב'. המהרש"א ביאר, דהיינו שמענה את עצמו על דברי תורה, ומשחיר פניו כמו שהעורב שחור. וכן מבואר באורחות צדיקים (שער האכוריות): "גם יהיה אדם אכזר על גופו, לטרוח תמיד לעשות רצון הבורא יתברך, ולא ירחם על גופו לעדן אותו וליקח בשרירות לבו, אך יתאכזר על עצמו לכופ את יצרו הרע לחיות חיי צער, ולעסוק בתורה ולקיים המצוות, אף

ביאורים

כדי ללמוד תורה ביגיעה ובעמל, הוא האדם שימצא 'חמאה' של תורה, שהיא בירוור ההלכות העולות מן הלימוד]. 26. **שחורות כעורב.** תיבות אלו נדרשות כמשמען: מי ראוי לקנות תורה? 27. **במי שמשחיר פניו עליהן כעורב.** מי שמרוב עמלו בתורה משחיר פניו עליהן כעורב זה שהוא שחור (מהרש"א) [בפרט נוסף דומה העמל בתורה לעורב- במיעוט מזונותיו. דומה הוא לעורב שאין מזונותיו מצויים לו]. 28. **שלא יכנסו בתוך מעיך.** שייסע לו להתגבר על יצרו ותאוותיו (צוקין דנורא, אות עב). לפי שריבוי אכילה מונע מדברי תורה להיכנס לתוך מעיו של האדם, ואילו מיעוט תענוגים מטהר ומזכך את הנפש (מאורי אש, אות ס). 29. **נוטל אלף.** הלומד תורה מתוך צער ויגיעה מקבל שכר כשכרו של מי שלומד אלף פעם שלא בצער.

שְׁלֵא בַּצֶּעַר - מְאֵתִים נוֹטֵל בְּשִׁבְרוֹ כו'. רַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי בּוֹן אָמֵר: הַלּוֹמֵד תּוֹרָה ³⁰שְׁלֵא בְּמִקְוָמוֹ נוֹטֵל שִׁבְרֵי אֶלְפָּה, וּבְמִקְוָמוֹ נוֹטֵל שִׁבְרֵי מְאֵתִים כו'. וְכֵן שְׁנֵינּוּ (אבות ו, ד): ^{31(ה)}כֵּךְ הָיָא דְרַבְּהִי שֶׁל תּוֹרָה:

אם הדבר כבד עליו מאד. ולא יהיה אכזרי על עצמו יותר מדאי לקלקל גופו, אך תפוש במדה בינונית". עוד ביאר המהרש"א, שמדובר לענין מיעוט מזונותיו, כעורב שמזונותיו מועטים ואינם מצויים לו, כמבואר בבבא בתרא (ח, א): 'פרנסני כעורב וכלב'. [וכפי שמבואר בכמה מקומות שעל ידי מיעוט מזונות מושחרים פניו של אדם, ראה מועד קטן (כו, א): 'שהיו מושחרין פניהן מפני בצורת', וכן בחגיגה (כב, ב): 'כל ימיו הושחרו שיניו מפני תעניתו', ובסוטה (יב, א): 'שהושחרו פניו בתעניתו']. ועל דרך זו ביאר בשדה יצחק, שמקיים בעצמו פת במלח תאכל וחיי צער תחיה ומחמת הרעב פניו משחירים, כמו שכתוב (איכה ד, ח): 'חסך משחרו תארם'. עוד ביאר, שמחמת שילך מעיר לעיר ללמוד תורה, פניו משחירים מחום השמש. המהר"ל בנתיבות עולם (נתיב התורה פ"ג) ביאר, שלדעת רבה לא תמצא התורה רק אם יתן עצמו אל העדר הגוף על דברי תורה, ואם לא יסלק את גופו בשביל התורה, אינו קונה התורה השכלית, כי הגוף הוא מונע אל השכל. וכן ביאר בספרו תפארת ישראל (סוף פרק ס"א), שלרבה צריך יותר ממה שמשכים ומעריב עליהם, שצריך להשחיר עצמו והוא סילוק הגשמיות שלו, ובזה ראוי לקנות ההשגות האלו הנבדלים מן האדם. ובספר פרשת מרדכי הוסיף, שרבה היה עני גדול ולא היו לו מזונות, כמבואר במועד קטן (כח, א), על כן אמר שעל ידי זה שהוא משחיר פניו כעורב מחוסר לחם, הוא משיג תעלומות חכמה.

ד. כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה. הנה

ביאורים

30. שלא במקומו. דהיינו האדם שגולה למקום תורה. **31. כך היא דרכה של תורה.** כך היא הדרך לעמול בתורה ולזכות למעלות שהוזכרו לעיל שם (רוח חיים).

עיונים

במסכת אבות (ו, ד) שנינו: "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל...". הנה מלשון המשנה: "כך היא דרכה של תורה" דייקו מפרשים רבים, שכונת התנא היא שכל הרוצה לזכות לגדלות בתורה, בין עני ובין עשיר, צריך להימנע מתענוגים גשמיים ולחיות חיי דחק. ואף שיש באפשרותו של העשיר ליהנות מן העולם הזה עליו להימנע מכך, כי התורה שהיא רוחנית אינה מתקיימת באדם השקוע בהנאות גשמיות, וכפי שכתבו התוספות בכתובות (קד, א ד"ה לא) בשם המדרש: 'עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו', והביאו רמבי הקדוש, שלמרות שהיה עשיר גדול העיד על עצמו שלא נהנה כלום מהעולם הזה. וכך אמרו חז"ל (גיטין נו, ב): "אין דברי תורה מתקיימים, אלא במי שממית עצמו עליהן" [דהיינו ש"ממית" את גופו במונעו ממנו הנאות גשמיות (מהרש"א שם)], שנאמר (במדבר יט, יד): "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (מדרש שמואל בשם החסיד יעבץ; דרך חיים). וכעין זה כתב גם ה'כלי יקר' (בשלח טז, ד), וכך לשוננו: לפי שעסק התורה יש לו מונעים מבית ומבחוץ, מבית - הוא מצד מאכלים גסים המפרידים זנות וברירות השכל, עד אשר כח שכלו עובר בעמק עכור ואינו זך לעסוק במושכלות, כי מטעם זה לא אכל משה בהר ארבעים יום, כדי שיהיה שכלו זך ונקי להבין במושכלות, וכתיב: 'ויכסהו הענן ששת ימים', ואמרו רז"ל (יומא ד, ב) שהיה זה כדי למרק אכילה ושתייה שבתוך מעיו, עיי"ש. ולדבריו נמצא ש'פת במלח תאכל' הוא ענין לכתחילה בין לעניים ובין לעשירים.

[בספר 'מכתב מאליהו' (ח"ב עמ' 45) ביאר בשם רבי שמחה זיסל זצ"ל מקלם, שקשה להסביר זאת לאדם שלא חי חיים כאלה בעצמו, כי המסתכל במבט גשמי אינו יכול לעמוד בשום פנים ואופן על משמעות דברים. וכי כיצד אפשר שיתחברו יחדיו חיי צער, מים במשורה, פת במלח, ובכל זאת "אשריך וטוב לך", ועוד - 'בעולם הזה!' לפיכך דייק התנא באמרו: "אם אתה עושה כן", כלומר, רק לאחר שהאדם עשה זאת בעצמו, רק אז יוכל להיווכח באושר הגדול שנפל בחלקו. אך דרך זו אל הכרת מהלך החיים האמיתיים קשה היא וארוכה עד למאד, כי הרבה עבודה ועמל דרושים להגיע לידי ההבחנה במציאות האמת הזאת, עכ"ל]. אולם רש"י במסכת אבות שם פירש, שאין הכוונה שחיי צער הם תנאי להשגת התורה, וגם עשיר צריך לחיות חיי צער כדי ללמוד תורה, אלא כוונת המשנה,

עיונים

שגם אם אין ידו של אדם משגת כדי פרנסתו, עליו לעמוד בתורה מתוך הדחק. וביאר החסיד יעב"ץ, כי אם ישנה מלמוד עד שיתפרנס, עלול הוא להיפטר מן העולם קודם שיסיפק ללמוד. אולם מי שידו משגת, אינו צריך למנוע את עצמו מליהנות מן העולם הזה, ואדרבה, אם כוונתו כדי להוסיף כח לעסוק בתורה, הרי הוא עושה כראוי, כמו שאומרת הגמרא בהוריות (י, ב), שטוב לצדיקים שיזכו לשכר בשני העולמות, גם בעולם הזה וגם בעולם הבא (מחזור ויטרי).

במדרש שמואל (אבות ו, ו) הוכיח כשיטת רש"י, דהנה שנינו שם שאחד ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, הוא "במיעוט תענוג", ולעיל שם (משנה ד) שנינו: "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל" וכו', והדברים המבוארים שם אינם רק מיעוט תענוג, אלא עינוי ממש, וכיצד מתיישב הדבר עם המבואר במשנה זו שאין צריך אלא למעט בתענוג. מכאן הוכיח במדרש שמואל כדעת הסוברים שאין התנא מצווה לכל אדם לאכול פת במלח ומים בצמצום, אלא בא הורות, שגם אם יארע לאדם שאין בידו אלא פת במלח ומים במשורה, לא ימנע מלימוד התורה מחמת מצבו הגשמי, אבל אם סיפק בידו לאכול ולשתות כראוי, הרשות בידו, ובלבד שלא ירבה בתענוגים, ולפיכך נקט התנא את הלשון 'במיעוט תענוג', שהתענוגים מיעוטים יפה ורובם קשה להשגת חכמת התורה. אמנם, גם לפי ביאור הראשון שכל הרוצה לזכות לגדלות בתורה, בין עשיר ובין עני, צריך להימנע מתענוגים גשמיים ולחיות חיי דחק, כתב היעב"ץ בפירוש 'לחם שמים' על המשנה דפת במלח, שזה דווקא במי שחיי צער ודוחק אינם מפריעים לו לעמוד בתורה, אולם מי שחיי צער ודוחק ימנעוהו למעמול בתורה כראוי, אין לו להימנע מתענוגי העולם כפי הנצרך לו.

וכך נקט בשו"ת הרשב"א (ח"ג שי"ט) לדינא, שאין דרך התורה בצער וסיוגופים, וכל שמחזק גופו בכך, הוא מצוה, אפילו אם הוא בשר ויין. עיין שם שנשאל במי שאסר עצמו בבשר ויין, האם היתר נדרו נחשב היתר לדבר מצוה כיון שיועיל לו להוסיף כח בגיעת התורה, וכך השיב: "דהכי נמי מצוה שהכל מסכימין בה היא, שאין המסגף עצמו יכול לעמוד על התורה ועל הסברא וכו' והכל לפי טבעו של בני אדם". ועל פי זה כתב ב'שערי תשובה' (או"ח סי' תקנא ס"ק טז) להלכה, שאין לתלמיד חכם להחמיר על עצמו שלא לאכול בשר ולשתות יין מ"ז בתמוז ואילך. הרי שאפילו שני שבועות בלבד אין ראוי למנוע עצמו לגמרי מאכילת בשר ויין. (וראה עוד תורתו יהגה ח"א עמ' תטז).

ה. ומצער גופו תמיד. לשון השולחן ערוך שם: "אין דברי תורה מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם, ולא בלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא

³² פת במלח תאכל, ³³ ומים במשורה תשתה וכו', וכן כתב בשלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ"ו סעיף כ"א): אין דברי תורה מתקיימים כו', ולא בלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, ³⁴ אלא כמי ששממית עצמו עליה ^{35(ה)} ומצער גופו תמיד, עד כאן. ואף שהאכילה או הענג ההוא מצד עצמו מותר הוא, עם כל זה ברוך פו אחר הענג המותר, ³⁶ ויהיה בו כדי להפריעו משקידתו בתורה - ³⁷ הנה רודפו אחר העיונים מזיק ביותר

ביאורים

32. פת במלח תאכל. השבע את רעבונוך אפילו בפת טבולה במלח (רש"י).
 33. ומים במשורה תשתה. מים בשיעור מועט ('משורה') היא כלי מידה קטן למדידת נוזלים) תשתה. וההמשך שם: "ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל...".
 34. אלא כמי ששממית עצמו עליה. במסכת ברכות (סג, ב) דרשו מהפסוק: 'ולא תמצא בארץ החיים': "שאינו דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה". כלומר, התורה מתקיימת באדם שממית עצמו באהלה של תורה בעמל הלימוד. וראה בט"ז (או"ח סי' מ"ז סק"א) שביאר 'במי שממית עצמו עליה' - דהיינו שעוסק בפלפול משא ומתן של תורה, כמו שאמרו על הפסוק 'אם בחוקותי תלכו' על מנת שתהיו עמלים בתורה. לעומת זאת הלומדים את דברי התורה מתוך עונג ואינם יגיעים בה, אין התורה מתקיימת בידם. 35. ומצער גופו תמיד. מצער את עצמו וגופו בלימוד התורה תמיד. 36. ויהיה בו. יהיה בכוח הרדיפה אחר התענוגות. 37. הנה רודפו. העובדה שהאדם רודף אחר ההנאות החומריות פוגעת בלימוד התורה.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חז"ל שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, והרי אדרבה, הישוב הדעת והמנוחה הם אלו שמקיימים את התורה. ותירץ, שחכמת התורה אינה כשאר חכמות, וסגולת קניית התורה שונה היא מקניית שאר החכמות. כל שאר החכמות אופן קנייתן הוא בדרך הטבע, ומי שמתייגע בהן ללומדם משיגם, אך חכמת התורה היא 'מתנה' מאת ה', וכפי שאמרו בעירובין (נד, א): אם אדם משים עצמו כמדבר שהכל דשין בו, תורה ניתנה לו במתנה, וכן אמרו (מגילה ו, ב): 'יגעת ומצאת תאמין', שבשכר היגיעה ממציא לו הקב"ה מציאה, ואין לו לאדם אלא לעמול ולהתייגע בה כדי להבינה, ואז הקב"ה יחונן אותו בחכמה ודעת. ואם כי אין הקב"ה מקפח שכר כל דבר, קטן כגדול, אך אין ערך ושיעור למה שבא לאדם שלא על ידי צער ויגיעה ועמל. ואז מתוך הצער ימצא לו האדם הרווחה, ושיהיה לו יישוב הדעת וצילותא, וזאת בא לו לאדם אחר ההתבוננות בגדלות החכמה ובעמקותה שאין לה קץ ותכלית וארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וימלא שמחה ואהבה לחכמה זו, עד שלא ידע וירגיש שום מפריע, ואור תורה יחייהו.

מְהֵעֵדוּנִים בְּעֵצָמָם (ועיין בסוף הפרק).
במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו".

המהרש"א (ברכות סג, ב) ביאר, שענין ה'מיתה' הוא שממית את גופו ומסלק ממנו את כוח התאוה שיש בו.

המהר"ל בחידושי אגדות (שם) ביאר, שהתורה והגוף הם שני הופכיים, כי התורה היא רוחנית, והגוף הוא גשמי, ולכן אין קיום לתורה באדם שגופו גשמי, ואינה מתקיימת אלא באדם שממית את עצמו על התורה, שאדם כזה אין גופו נחשב כלל לגשמי, ויכולה התורה שהיא רוחנית להתקיים בו.

הט"ז ("אוח" סי' מז סק"א) ביאר, שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה היינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה, כמו שכתוב (ויקרא כו, ג): 'אם בחוקתי תלכו', ופירש רש"י: שתהיו עמלים בתורה, מה שאין כן באותם שלומדים את התורה מתוך עונג ואינם יגעים בה, אין התורה מתקיימת בידם. בספר 'חפץ חיים' על התורה (תחילת פרשת חוקת) הקשה, הרי נאמר בתורה (ויקרא יח, ה): 'וחי בהם' - ולא שימות בהם, ואם כן כיצד אמרו חכמים שהתורה מתקיימת רק במי שממית עצמו עליה. וביאר, שכוונת חכמינו, שבשעה שהאדם עוסק בתורה, צריך לחשוב כאילו בשעה זו הוא מת ולא יתפנה לדברים אחרים המבטלים אותו מן התורה, [ראה שם בארוכה מה שביאר על פי משל], וכשלא יפסיק לימודו לדברים אחרים, בוודאי תורתו תתקיים בידו לשמור ולעשות את כל הכתוב בה.

בספר 'אבי עזרי' (הקדמה לסדר נשים בתחילתו) הקשה, הרי כל דבר עיון ומחשבה אינה נקנית אלא מתוך יישוב הדעת ומנוחה, וכמו שאמרו (עירובין סה, א): 'שמעתא בעיא צילותא', וכן אמרו במסכת אבות (פ"ו מ"ה): בארבעים ושמונה דברים התורה נקנית, ואחד מהם: ביישוב הדעת, ואם כן כיצד אמרו

ביאורים

38. מהעידונים בעצמם. כלומר, ייתכן שאם הזדמנו לאדם התענוג וההנאה מאליהם ובלי שרדף להשיגם, אינם מזיקים כל כך, מכל מקום, הרדיפה אחר העידון, הריהי מזיקה יותר מעצם העידון, כיון שיש בה כדי להפריע מהשקידה בתורה.

לימוד
המוסר
היומי

בדפוס ארען "ארחות ישר"

”ארחות המוסר”

הינו מכון, אשר הוקם ע”י ארגון
”ארחות יושר” ובו עמלים
תלמידי חכמים מופלגים,
על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים
יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים
הנכתבים על ידם מבארים ומניחים
את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבאר
וחולקו ע”י חברי המכון,
מודפסים ומופצים ע”ג
עשרות אלפי חוברות חודשיות
אשר עושות דרכן אל הלומדים
הרבים הקובעים בהן את לימודם
מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר
לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים
115 כוללים, 142 ישיבות,
101 תתיים, 235 שיעורי תורה,
16 מדרשיות וסמינרים –
36,000 לומדים ברחבי הארץ
הועולם שותפים למהפכת
לימוד המוסר היומי!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ- 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

מסילת ישרים

ארחות ישר

בקרוב!

עד עתה,
 בוארו וחולקו הספרים:
 "ארחות ישר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
 "ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
 "שערי תשובה" לרבנו יונה
 "חובות הלבבות" לרבנו בחיי
 ו"מעלות התורה" לרבינו אברהם אחי הגר"א ז"ל
 כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות
 החבורות החודשיות.
 עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
 הספרים נאגד תוכן החבורות וי"ל
 בספר מהודר.

"ארחות ישר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח על אף הזדמנות הנקריית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים, ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרטים, ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

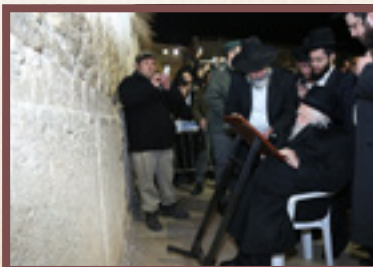
"הנה זה עומד אחר כתלנו,

זה כותל מערבי של ביהמ"ק שאינו חרב לעולם" (במדב"ר נשא)

בתפילה בכותל המערבי.

לאחר תפילת שחרית בכותל המערבי

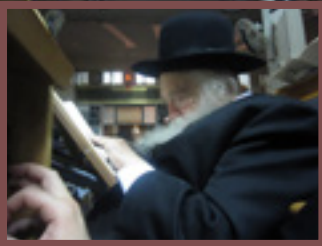
לחזות בנועם השם

מראות קודש מחיי מרן שה"ת
זצוק"ל במועדים ובזמנים מיוחדים
לפי סדר מועדי השנה

"על כן ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה וכו' כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה"
מקונן על החורבן בתשעה באב.

"הרואה ירושלים בחורבנה אומר ציון היתה מדבר שממה, וכשרואה בית המקדש אומר: בית קדשינו ותפארתנו אשר הללוך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה, וקורע (ש"י"ע א"ר"ה תקס"א) בקריעה על ראיית מקום המקדש בכותל המערבי."

בלימוד הלכות תשעה באב
לאחר תפילת מעריב

”לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר”

באמירת תיקון חצות על חורבן הבית וגלות השכינה.

באמירת תיקון חצות באחרית ימיו, בחולשת הגוף
בשוכבו על מיטתו

